
L

Václav Lacina

9. 7. 1906 *Hluboká nad Vltavou*

Dětství strávil ve Volyni, kde byl jeho otec soudcem. Gymnasium studoval v Praze (maturita 1925), práva zakončil roku 1930, do r. 1945 byl soudcem v Chebu a v Praze. V l. 1945–47 působil jako odborový přednosta na ministerstvu informací, do r. 1948 jako okresní soudce, v l. 1948–55 pracoval v Čs. rozhlasu, od té doby se věnuje jen literatuře. — Příspěvky v Sršatci, Trnu, Reflektoru, Avantgardě, Rudém právu, Tvorbě, Prámenu, Činu, Signálu, Lidových novinách, Kmeni, Rozhledech, Dikobrazu, Novém životě, Literárních novinách, Plameni aj. Uspořádal antologie Havířské anekdoty (1949, s M. Majerovou) a Průvan stoletím (česká satir. tvorba 19. a 20. stol., 1956, s J. Vojtěchem).

Základním tématem Lacinovy satirické tvorby je střetnutí se světem českého maloměšťáka, s jeho příživnictvím a přizemností. V předválečném období převládá u L. výsměch těžící z jizlivé haussmannovské ironie, která velmi záhy začala využívat prostředků objevených dadaismem a českým poetismem. Jeho satira se v raných básnických i prozaických sbírkách opírala o slovní hříčku, paradox, aforismus, nespoutanou asociativní představitelství (*Zjezení, Krysa na hřídeli, Ozubené okno*). Už tady se také hlásí ke slovu příznačný L. sklon k parodii, který rozvinul zejména v knize *Čtení o psaní*;

zde osvědčil stylistickou obratnost a schopnost vystihnout i velmi jemné odstíny parodované předlohy. — V poválečném období se L. tvorba vyhrtila v útočnou politickou satiru, která oslabuje dosavadní nevázanost i asociativní vynalézavost a naopak zostruje tendenci k významovou jednoznačnost (*Plechový cirkus, Železné koště, Hřbitovní býli*); L. tu napadá jak protektorátní panstvo a kolaboranty, tak rozmanité typy příživníků nového poválečného života. S maloměšťáctvím se střetává i ve svých prozaických pracích; v satirickém románovém cyklu *Panstvo se baví* zasadil do příběhu koncentrovaného vždy kolem jediné události (přítomnost cizince v městečku, ochotnické představení, spor o dědictví) širokou galerii svých typických figurek; ve sbírce povídek *Měšťánské besedy* využil k satíře monologu, bezprostředně a názorně představil psychologii malého českého člověka zakukleného v rozmanitých lidských typech. V dalších povídkových sbírkách se L. stále znovu vrací ke své ustálené tematice, obměňuje ji někdy až se siláckou vtipností a se sklonem k rozvlácnosti. L. poválečná satira vidí zlo především v jeho následcích, méně v jeho příčinách. Realistickým předváděním negativních jednotlivostí vyhovuje požadavku adresnosti a konkrétnosti, neuzivá groteskní a satirické nadsázky k tomu, aby se dobrala zobecnění.

BIBLIOGRAFIE

Zjezení (Bb 1925), Krysa na hřídeli (Bb a Pp 1926), Ozubené okno (Bb a Pp 1930), Plechový

circus (Bb 1945), Snobi táhnou (R 1945, 1. část cyklu Panstvo se baví), Cirkus plechový (D 1946, prcm. 1945, s J. Kainarem, Z. Vavřínem aj.), Architekt Solness, mistr zednický (R 1947, 2. část cyklu), Zelezné koště (Bb 1947), Čtení o psaní aneb Spisovatelem snadno a rychle (Pp 1947), Slyš a piš (Pp 1949), Tři satiry (scény, 1949), Hovoří pan Jémínek (Bb 1951), Iřbitovní byli (Bb 1951), Politická píseň (výbor z veršů, 1952), Měšťanské besedy (Pp 1953, st. cena), Na škodnou a do netřesku (výbor z veršů a prózy, 1955), Pozůstali (Pp 1956), Dnes a denně (Bb 1957), Malý atlas hub, tiam a pusinek (Bb 1959), Poruč psu (R 1959, 3. část cyklu), Vandrovní knížka (Pp 1959), Slvš a piš (výbor z prózy, 1961), Jsme tu ještě (R 1961, 1. část cyklu Panstvo se nebaví), Volšanská preludia (Pp 1962), Posada lhářů (Pp 1962), Rumpedanti (Pp 1962), Zelezným koštětem i metlou pařenou (výbor z veršů, 1963). — Provedené hry: Mastičkář (variace na motivy staročeského Mastičkáře, 1928, s E. F. Burianem), Kocour Felix z Cechách (pohádkové parodie, 1929), Ptáci (adaptace Aristofanovy hry, 1934), Spisovatelem snadno a rychle (1943), Zrození eposu (1945).

LITERATURA

F. X. Salda v KP 13 (1963, o Zježení). J. Hrabák v kn. Šest studií o nové čes. literatuře (1961, o parodii a slovní komice V. L.).

Josef Lada

17. 12. 1887 Hrusice u Senohrab

14. 12. 1957 Praha

Učil se knihařství a přitom navštěvoval večerní kursy kreslení, od r. 1906 studoval na Uměleckoprůmyslové škole. Studie opustil už na jaře 1907, záhy však pronikl svými kreslenými anekdotami do předních listů (Máj, Švanda dudák, Humoristické listy, Šibeníčky, Rarach, Venkov, Lidové noviny, videňský časopis Die Muskete aj.). V l. 1909—12 redigoval satirický obrázkový časopis Karikatury, v l. 1921 až 1940 byl stálým spolupracovníkem časopisů vydávaných nakladatelstvím Melantrich. — R. 1947 byl jmenován národním umělcem.

Lada si záhy vypracoval osobitý kreslířský styl, založený na groteskním zjednodušení, jímž zachycoval se smyslem pro komiku typické výjevy ze života české vesnice, především obrázky děti a zvířat. L. humorné kresby se často rodily na podkladě lidových říkadla, pohádek a bajek. Tak vznikly obrázkové knihy s krátkými texty (*Moje abeceda*, *Kalamajka* s průpovídami J. Haška, *Veselý přírodopis*,

Erbenova národní říkadla a další knihy a leporela pro děti; výbor z nich vyšel pod názvem *Dětem*). Obdobně jako v kresbě (ilustrace k *Osudům dobrého vojáka Švejka* a ke knihám K. Havlíčka, J. Mahena, M. Majerové aj.) spojoval také ve svém literárním projevu v jednotu stylového vyjádření dva různorodé světy: sponzánní a tradiční lidové vypravěčství s groteskní nadsázkou a parodií, kterou má společnou se svými generačními druhy (byl dlouholetým důvěrným přítelem J. Haška, Z. M. Kuděje, J. Mahena aj.), s předválečnou bohémou. Tak jsou vyprávěny historiky a anekdoty z venkovského života (*Straky na vrbě*), příběhy o zvířatech a pohádky (*O chytré lišce*, *Bubáci a hastrmani*, *Pohádky naruby*, *Nezbedné pohádky*) a konečně i autorova autobiografie (*Kronika mého života*).

BIBLIOGRAFIE

O Mikešovi (P 1934, další díly s názvy *Do světa*, 1935, *Cirkus Mikeš & Kludský*, 1936, *Zlatý domov*, 1936), *Vzpomínky z dětství* (1937), *O chytré kmoře lišce* (P 1937), *Bubáci a hastrmani* (P 1939), *Pohádky naruby* (1939), *Straky na vrbě* (P 1940), *Kronika mého života* (1942), *Nezbedné pohádky* (1946), *Bubáci a hastrmani* a jiné pohádky (1946) aj. — Výborv: Josef Lada dětem (1952, usp. D. M. Pavlíček, pozdější vyd. s názvem *Dětem* v usp. J. Vrány a D. M. Pavlíčka).

LITERATURA

J. Pečírka: Národní umělec J. L. (1955). V. Dostálová v ZM 1957 (o L. slovesném umění). mj

Josef Laichter

9. 1. 1864 Dobruška

23. 5. 1949 Praha

Bratr nakladatele Jana Laichtra. Po gymnasijských studiích v Hradci Králové (maturita 1884) studoval v Praze práva (doktorát 1890). Povoláním byl úředník finanční prokuratury. Účastnil se redigování *Naši doby* (1893—99) a Laichtrovy *Sbírkou krásného písemnictví*. Jako kritik a esejista přispíval do *Času*, *Ženského revue* a zejména do *Naši doby* (od r. 1894); v Národním osvobození 1934 otiskoval na pokračování román *Mezi dvěma světy*.

Jako literární kritik prosazoval Josef

Laichter moralizátorské pojetí literatury, která má bezprostředně sloužit etice a demonstrovat nsporušitelné mravní pravdy, pojaté v duchu fráзовitého pokrokářství. L. názory ponechávají literatuře jen úlohu propagovat řešení jednotlivých úzce vymezených sociologických témat (např. ženské otázky, emancipace, koedukace aj.) na základě zploštělého masarykovského sociálního reformismu. V jeho románech se tyto názory projeví nevládnutou tendencí. schematicností dějových osnov, psychologickou primitivností a přemírou diskusí v dialozích. Všechny tyto rysy se vystupňovaly v jeho pozdějších pracích, v nichž přešel od širší společenské tematiky prvních knih (*Sychrova éra*) k zájmu o mravní problémy; tím ztratil oporu v dokumentárních faktech a detailech z českého maloměstského a politického života osmdesátých a devadesátých let, v nichž jediných tkvěla určitá zajímavost jeho prvních prací, a nahrazoval je úmorným opakováním šosáckých názorů o umravnění jedince a o obrodě vztahu k ženě, v jehož dosavadním stavu viděl kořeny všeho sociálního zla.

BIBLIOGRAFIE

Sychrova éra (R 1892). Za pravdou (R 1898). Na přechodu (R 1908. 3. přeprac. vyd. Na přechodu k manželství. 1934). Uměním k životu (Ee 1919). Manželství (R 1918). Kam od Říma? (R 1919). Na prahu republiky (R 1924). T. G. Masaryk doma i na veřejnosti (vzpomínky, 1938).

LITERATURA

F. X. Salda v KP 11 (1959, o románu *Kam od Říma?*); K. Sezima v kn. *Podobizny a reliéfy* (2. vyd. 1927, Romány mentorovy).

František Langer

3. 3. 1888 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze (1907) studoval na lékařské fakultě Karlovy university (doktorát 1914). Za první světové války byl r. 1916 na haličské frontě zajat, později vstoupil do čs. legií v Rusku a stal se šéflékařem 1. pluku. Po návratu (1920) působil jako aktivní důstojník zdravotnictva. Zároveň se věnoval literární a dramatické tvorbě a v l. 1935 až 1938 byl dramaturgem Městského di-

vadla na Vinohradech. V červenci 1939 emigroval přes Polsko do Francie, kde pracoval jako šéf zdravotnictva čs. armády. V této činnosti pokračoval i v Anglii, kam odešel po porážce Francie a kde působil ve prospěch Československa i literárně a publicisticky. Vrátil se v červenci 1945 a od té doby se věnuje literatuře. R. 1947 byl jmenován národním umělcem. — Příspěvky v časopisech *Národní obzor*, *Přehled*, *Zlatá Praha*, *Lumír*, *Novina*, *Besedy Času*, *Rudé květy*, *Národní listy*, *Jevišťe*, *Národní a Stavovské divadlo*, *Divadlo* (red. Kafka), *Rozpravy Aventina*, *Divadlo* (organ Svazu čes. herectva), *Divadelní zápisník* aj. a v almanachu *Ročenka Kruhu sólistů MDP*. Redigoval sborníky *Zborov 1917—37* (s J. Koptou a R. Medkem) a *Od Zborova k Bachmači* (s J. Koptou a R. Medkem).

Zájem o literární činnost projevoval Langer už jako student na gymnasiu; psal básně, prózu i divadelní hry a uveřejňoval je ve studentských revuích. První vážnější literární pokusy (povídky) publikoval časopisecky ještě za studií. Na formování jeho uměleckého profilu působil styk s anarchistickými literáty z pražské kavárny *Demínky* (Mahen →, Šrámek →, Neumann →, Toman →, Mareš, Kácha aj.) a přátelství s bratry Čapky i veřejná činnost (spolu s J. Haškem → zakládal Stranu mírného pokroku v mezích zákona, byl členem Skupiny výtvarných umělců, jejíž organ *Umělecký měsíčník* spoluredigoval v l. 1912—14). V prvních povídkách (*Zlatá Venuše*) i hrách (lyrické drama *Noc*, veršované oratorium *Svatý Václav*, sociální drama *Milióny*) usiloval L. o střizlivý, prostý výraz a dokonalost formy v duchu požadavků neoklasicismu; v jevištních dílech využíval důmyslně konstruované dramatické stavby. — Po návratu z první války se opět naplno účastnil literárního i veřejného života; byl členem různých uměleckých institucí (Dramatického svazu, PEN klubu, Demokracie dětem, Ligy pro lidská práva, Obce spisovatelské aj.). V povídkách (*Železný vlk*) i příležitostných scénkách (*Vítězové*) vycházel z prožitých válečných událostí. Proti letům předválečným projevuje se však v nové umělecké tvorbě L. obrat.

Strohá dokonalost formy už L. nestačí. Hledá cestu ke skutečnosti a objevuje drobného, všedního a nepatetického člověka, kterého kreslí s dobrosrdečnou rozšafností, duchaplným vtípem a jemně ironickým humorem. V dramatech klade základní otázky lidského života: lásky, smrti, vraždy, svědomí, viny, zlidštění vztahů mezi lidmi i jejich odlišťování v soudobém společenském řádu. Cestu na jeviště si otevřel veselohrou *Velbloud uchem jehly*, příběhem o bohatém synáčkovi, který okyslíči krev svého rodu sňatkem s chudou dívkou. Hru zaplnil postavkami, které prozrazují svou příslušnost k pražskému předměstí dvacátých let; jejich svět zobrazuje L. idylicky; obratnost v dramatické technice mu umožnila funkčně využít i prvků sentimentality a konvencí blízkých tehdejšímu publiku. Největšího úspěchu dosáhl L. dramatem *Periferie*, obměňujícím základní motiv Dostojevského románu *Zločin a trest*. Ústřední myšlenkou je tu otázka svědomí, problém viny a vykoupení, zlého činu a pokání. Tato myšlenka se pak v různém zbarvení i osvětlení objevuje i v jeho dalších hrách (*Obrácení Ferdyše Pištory*, *Andělé mezi námi*, *Dvaasedmdesátka*, k níž použil námětu O. Scheinplugové →). Relativity v morálce založené na bezohledném dobývání hospodářského zisku si všimá ve své nejméně básnivě, ale nejdivadelněji napsané hře *Manželství s r. o.*; v populární kdysi *Jizdní hlídce* řešil otázku družnosti lidského kolektivu a jeho nepatetického hrdinství v okamžicích obklíčení mnohonásobnou přesilou. Touto dramaticky velmi účinnou hrou projevil se však nejpatrněji jako stoupenec vládní politiky založené na protisovětské orientaci československých legií. Ze znalosti divadelního a hereckého prostředí vyrostla hra *Jiskra v popelu* (začatá už před válkou, se stále živou otázkou sdělitelnosti zkušeností starší generace herců mladým a nadšeným adeptům hereckého umění. — L. je autorem několika souborů povídkových a fejetonových (*Kratší a delší*, *Snilci a vrahové*, *Předměstské povídky*, *Mrtví chodí mezi námi*), které zaujmou především autorovou znalostí života a psychologie drobných lidí pražské periferie, nikoli už svou žárovitostí a

tvarovou schematičností. Epizodou v L. vývojové dráze zůstal satiricko-fantastický společenský román *Zázrak v rodině*. — Svůj láskyplný a bezprostřední vztah k dětem uplatnil L. jak v několika loutkových hrách, tak v prozaických dílech (legionářská kniha *Pes druhé rotý*, detektivka *Bratrstvo bílého klíče*, protifašistická próza *Děti a dýka*, *Pražské legendy* aj.). Jeho paměti *Byli a bylo*, slohově ukázněné a střídme v kresbě vlastního života, přinášejí zvlášť cenné vzpomínky na J. Haška a bratry Čapky. — Dílo F. Langra patří převážně dvacátým letům předválečné republiky. Přátelství s K. Čapkem →, příklon k filosofii pragmatismu, u L. poněkud zdobně a lidově zjednodušené, se projevuje zejména v L. dramatické tvorbě, v níž je těžiště jeho umělecké činnosti. Vzuřují ho sociální poměry drobného lidu, vidí i jejich příčiny, ale východisko hledá ve sféře morálky, v představě svědomí, viny a trestu. Umí hru naplnit všedními, průměrnými lidskými postavkami, v nichž hledá nepatetické hrdinství. L. zná obecnost, pro něž tvoří; využívá jeho záliby v senzacnosti, sentimentalitě i banálnosti, ale činí tak s umírněností a v mezích svých důmyslných dramatických staveb; snaha o formální dokonalost ho však nejnoudou nutí až k vykonstruovanosti a autorské svévůli. L. divadelní cit se projevuje i v přesném ovládnání mluvené řeči.

BIBLIOGRAFIE

Zlaťá Venuše (Pp 1910), Svatý Václav (D 1912, i prem.). Za cizí město (P 1919, Irkutsk), Pět povídek z vojny (1920, Charbin), Železný vlk (Pp 1920), Milióny (D 1920, prem. 1915), Vítězové (D 1920, i prem.; obsahuje: Vzdání 28. pluku, Ráno, Na magistrále), Snílci a vrahové (Pp 1921), Pes druhé rotý (P 1923), Velbloud uchem jehly (D 1923, i prem., zfilm., st. cena), Noc (D 1925, i prem. 1922), Periferie (D 1925, i prem., st. cena), Předměstské povídky (1926), Kratší a delší (F1 1927), Grandhotel Nevada (D 1927, i prem., zfilm.), Obrácení Ferdyše Pištory (D 1929, i prem., zfilm.), Zázrak v rodině (R 1929, 2 sv.), Mrtví chodí mezi námi (Pp 1930), Andělé mezi námi (D 1931, i prem.), Princ Kaspárek a jeho koníček (loutková hra, 1931), Perníková chaloupka (loutková hra, 1932), Kaspárek jako detektiv (loutková hra, 1932), O čem král doma nevěděl (loutková hra, 1932), Zlá princezna a hodný drak (loutková hra, 1932), Bratrstvo bílého klíče (R pro mládež, 1934), Manželství s r. o. (D 1934, i prem.), Koníčky (loutková hra, 1935, podle scény z románu Bratrstvo

bílého klíče), Jízdní hlídka (D 1935, i prem., zfilm., st. cena), Dvaasedmdesátka (D 1937, i prem., zfilm.), Děti a dyka (P 1942, Londýn, 1946 Praha), BBC Londýn (4 rozhlas. pořady, 1947), Uhlíř, straka a smrt (P 1948), Jiskra v popelu aneb Pocta Shakespearovi (D 1948, i prem.), Pražské legendy (Pp 1956), Tři hry o spravedlnosti (1957; Periferie, Andělé mezi námi, Dvaasedmdesátka), Tři veselé hry (1959; Velbloud uchem jehly, Grandhotel Nevada, Obrácení Ferdýše Pištory), Voják v městě lhářů (loutková hra, 1959), Pivoda, vodník pod vysehradskou skálou (loutková hra, 1961), Bronzová rapsodie (D 1962), Byli a bylo (vzpomínky, 1963). — Provedená hra: Pan Pickwick (1930, dramtizace románu Ch. Dickense).

LITERATURA

E. Konrád: F. L. (1949). M. Rutte v kn. *Tvář pod maskou* (1926); K. Sezima v kn. *Masky a modely* (1930); F. Götz v kn. *Básnický dnešek* (1931); P. Buzková v kn. *Ces. drama* (1932). F. Všeňička v ZM 1961 (*Básník lidské družnosti*). dě

Josef Jaroslav Langer

12. 11. 1806 Bohdaneč

28. 4. 1846 Bohdaneč

Otec Langrův, který měl v Bohdanči hospodářství a zastával úřad městského důchodního, dal syna studovat na gymnasiu do Hradce Králové (do r. 1826). L. ovlivnilo vlastenecké ovzduší města, kde právě působili jako gymnasiální učitelé spisovatelé V. K. Klicpera → a Josef Chmela a kde měl nakladatelství Jan H. Pospíšil. S novým společenským i literárním ruchem se L. seznámil na filosofii v Praze; ukončil ji r. 1828, začal studovat práva, ale brzy je opustil. Vystřídal několik zaměstnání (soukromý učitel, archivář aj.). S Tomičkem a Frantou redigoval literární časopis *Čechoslav* (1830 až 1831). Pro básně *České lesy*, jinotajně pozdravující polský boj za svobodu, byl vyšetřován a dostal se do seznamu politicky nespolehlivých. Přispíval do *Čechoslava* (zde i básně *České lesy*), *Jindy a nyní*, *Květvě českých. Květvě. Časopisu Českého muzea*, do sborníku *Vesna*; někdy s pseudonymem *Kopřivarius*. Nepodařilo se mu životně zakotvit ani v Praze, kde se mu snažili pomáhat jeho přátelé, ani v Bohdanči, kam se koncem r. 1832 vrátil natrvalo. Trápil jej nezdar v literárních plánech, milostné zklamání i pro-

středí omezené maloměstské společnosti a upadal do duševní choroby.

J. J. Langer se zajímal o českou a slovanskou lidovou tvorbu, přičemž od písní přešel ke studiu pověstí, pohádek, zvyků a ke studiu folklórního umění (*České prstonárodní obyčejy a písně, Svatební obyčejy a písně*). V těchto statických, stejně jako v úvodu k překladům Starožitných básní ruských (ČČM), zabýval se aktuálním tehdy teoretickým problémem formulací se české literatury, uměleckým využitím lidové poezie. Praktické důsledky tohoto studia se projevíly v jeho vlastní tvorbě, která stojí na rozhraní mezi objektivními snahami starší básnické školy (Čelakovský →) a subjektivností příznačnou pro romantickou generaci (Mácha →). V epických *Selankách* vytvářel L. fikci ideálního pohanského dávnověku, používá tu látek z českých pohádek a pověstí a vnašuje sem zároveň i výraznou subjektivnost. V lyrických *Krakováčích* se držel lidové formy i lidové představové sféry, avšak vyjadřoval těmito drobnými skladbami své osobní zážitky a pocity. Nejvíce ho proslavily jeho satiry (*Kopřivy, Bohdanecký rukopis a Den v Kocourkově*), které se formou bajky nebo alegorie dotýkaly stavu národní literatury i morálních problémů soudobé maloměstské společnosti.

BIBLIOGRAFIE

Selanky (Bb 1830). Bohdanecký rukopis (Bb 1831). — Spisy Jar. Langra vyšly u Kohra 1860, 1861 (2 sv.). Výbory uspořádal K. Rieger (ve Světové knihovně č. 755). J. Pešek s názvem *Srdce mého hlasy* (1917). E. Purkrábková s názvem *Bodláci a růže* (1957). — Bibliografie v kn. F. Hampla.

LITERATURA

F. Hampel. Básníkův ztracený život (1946 s bibliografií a literaturou). Z. Nejedlý v kn. *O literatuře* (1957); E. Purkrábková v předml. k výb. *Bodláci a růže* (1957); O. Bachman ve sborníku *Hradecký kraj* (1958); J. Pešek v *Ces. revui* 1910–11 a 1925. v LF 1912 a v *Osvětě* 1918; K. Krejčí v LF 1930 (*České lesy ve světle úředních dokumentů*); L. Šmid v CL 1957.

Legenda o sv. Prokopu

Česká veršovaná skladba zhruba o 1100 verších asi z pol. 14. stol., zpracovávající na základě latinské prozaické legendy zvané Vita maior tradici o domácím světcí, opatu sázavského kláštera, posledního sídla slovanské liturgie v Čechách. Představuje typ náboženské epiky, do které pronikla problematika soudobého života. Teologickou stránku legendy převýšil autorův zájem o aktuální společenské otázky (obhajoba chudých, vlastenecké zaujetí a odpor proti Němectví); skladba tím odráží dobové sociální rozpory mezi německým patriciátem a chudšími vrstvami českého obyvatelstva ve městech. Patriotické rysy obsažené v této látce (např. zázračné vyhnání německých mnichů ze sázavského kláštera) se tak staly výrazem aktuální politické tendence skladby. Ideové zaměření díla, české venkovské prostředí, v němž se děj odehrává, zdůrazňování světovy prostoty a pracovitosti i výčet jeho zákraků, které se pohybují v oblasti všedního dne, stejně jako prostota uměleckého zpracování odpovídající požadavkům na skladby „nižšího stylu“ (podle rozdělení ve středověkých poetikách) ukazují, že dílo bylo určeno prostšímu posluchači. Svým vlastenectvím, bojovností a zřetelem k širšímu publiku představuje tato legenda nejprogresivnější dílo české duchovní epiky 14. stol. a začleňuje se do vývojové linie směřující od Dalimilovy kroniky → k husitské literatuře. — Postava lidového svěťce Prokopa pronikla i do lidového podání, v pobělohorské době byla však často zneužívána protireformací propagandou. V novější době byla staročeská legenda podnětem k básnickému zpracování látky J. Vrchlickým.

EDICE A LITERATURA

Dvě legendy z doby Karlovy, vyd. J. Hrabák, A. Škarka, V. Vážný (1959). zř

Karel Leger

21. 9. 1859 Kolín

5. 4. 1934 Kolín

Po gymnasiálních studiích v Klatovech (1869–73) a v Praze (maturita 1878)

převzal otcovský statek v Kolíně (1881). Jen krátce byl v Polsku a Dánsku; do Prahy zajížděl zřídka. Žil stále na svém statku, rozvíjeje plodnou literární činnost. — Jako básník vystoupil pod pseud. K. Lenský v Lumíru a v almanachu Máj na r. 1878 a jako většina jeho přispěvatelů začínal pod vlivem Vrchlického →. Přispíval pak do Osvěty, později do Zvonu, Topičova sborníku aj., po válce psal též pro děti do Malého čtenáře.

První, nejvýznamnější úsek Legerovy dlouhé tvůrčí dráhy charakterizuje sklon k epice. L. básnické povídky, „romány ve verších“, jejichž ideálním vzorem byl Evžen Oněgin, publikoval J. Neruda v Poetických besedách. Byly obvykle založeny na srážce ideálů a snů se soudobým všedním životem, který je pohlcuje. Postihovaly zvláštní atmosféru venkovského statkářského života a s ironickým, zahořklým, tesklivým zabarvením kreslily hrdiny, kteří bojují marný osobní zápas s osudem (*Všední život, V zátíši*). Později L. psal převážně prózu: povídky a romány, v nichž slučoval hlavně psychologický zájem s humorem a se zevrubnou kresbou maloměstské venkovské společnosti. Nakonec se věnoval historické próze, čerpaje pro své barvitě, volně fabulované příběhy látku z minulosti rodného Kolína, ze 17. a 18. století.

BIBLIOGRAFIE

Verše (1881), Zapomenuté sny (Bb 1881), Pohádka z naší vesnice (Bb 1883), Všední život (B 1883), Přeludy (B 1884), Poslední rusalka (B 1886), Povídky veršem (1887), Tři povídky (1887), V zátíši (B 1890), Drobné povídky a kresby (1895), Chvilku zas doma (Bb 1897), Emancipovaná (P 1898), Vpád (D 1899, i prem., s Fr. Županem), Fantastické povídky (1900), Petr a Pavel (R 1901), Slepý (D 1903, prem. 1893), Balada o mrtvém ševci a mladé tanečnici a jiné rozmarné básně (1904), Staří pání (D 1904), Český román (B 1905), Sokol (D 1905), Hořký román (R 1906), Dvě idylly: Jaro, Podzim (D 1907, prem. 1906), Zima (D 1907, i prem.), V zakletém zámku (D 1908, i prem.), Dvě povídky (1912), Loupežníci na Chlumu, Nevěsta (Pp 1913, zahajovací svazek Sebraných spisů), Z jiného světa (D 1913, prem. 1912), Tři švadlenky a jiné povídky (1913), Podivná příhoda inženýra Vladivoje Vejvody a několik rozmarných povídek (1914), Augustýn Fojtík — Trest — Katsuška (Pp 1914), Suchý čert (R 1917), Loupežná výprava po Labi (Pp pro mládež, 1917), O umění, umělcích a hladově Pavlině (P 1918), Kdo tu? (R 1918), V čarovném doupěti (loutková komedie, 1918), O starém lakomci a jiné povídky (1919, Ven-

dulka, husarka malá (R 1920), Poustevník u Sv. Anny (P 1922), Z minulých věků (Pp 1922), Dobrodružství na severu (P pro mládež, 1922), Dobrodružství na severu (P pro mládež, 1924), V píamenech a jiné historické povídky (1925), Pan purkmistr a studenti (Pp pro mládež, 1926), Zběh (Pp 1927), Hospoda za městem (Pp 1927), Z kolínských básní (Bb 1929), Konec války (R 1929), Pomsta (Pp 1929), Vinohrady (R 1929), Planá růže pětilistá (R 1930), Paní hejmanka (P 1931), Sokolské básně a písně (Bb 1931), Co na poli vykveto (Bb 1934). — Z odborných prací: Kolínsko (1911), Přídělování zbytkových statků (1924). — Sebrané spisy K. Legra u Topiče v l. 1912—25 (12 sv.).

LITERATURA

Sborník K. Legerovi v roce jeho 75. narozenin (1934); In memoriam K. L. (1934). F. X. Šalda v KP 4 (1951, o pov. Emancipovaná); A. Novák v dosl. k Baadě o mrtvém ševci a mladé tanečnici (1934). M. Hýsek v Lumíru 1933—34; V. Tichý v ČMF 1940—41. mp

Jan Lier

27. 10. 1852 Kutná Hora

2. 6. 1917 Praha

Narodil se v rodině vzorkaře kartounů. Po neukončených studiích na reálce v Kutné Hoře (1867) vystřídal různá zaměstnání (v knihkupectví, v advokátní kanceláři aj.). V l. 1873—77 působil jako železniční úředník v Chrudimí a v Letohradě. Od r. 1877 zastával tajemnickou a j. funkce v Jednotě průmyslové v Praze, v l. 1896—1900 byl dramaturgem, později lektorem Národního divadla. Silně na něho působil krátký pobyt v Itálii (1870) a cesta do Francie. Své práce o literárním, divadelním a výtvarném umění otskoval od r. 1876 (často s pseudonymem Adam Zero) po časopisech Lumír, Národní listy, Pokrok, Slávie, Koleda, Květy, Ruch, Šotek, Švanda dudák, Zlatá Praha, Světozor, Česká včela, Hlas národa aj.

Lierovo dílo vznikalo od konce let sedmdesátých do počátku let devadesátých a vyznačuje se především úsilím o látkovou novost a překvapivost a stylovou rafinovanost. L. bývá označován za tvůrce tzv. železniční novely; volbou této látky chtěl vyjádřit rytmus moderního života. Celá jeho tvorba je však námětově spjata s prostředím buržoazním a čtenářům těchto vrstev byla také určena. Z pozice moder-

ního měšťáka, poučeného poznáním francouzské kultury a západního životního stylu, shlížel L. s ironickým despektem na ubohost českých životních poměrů a odhaloval různé nešvary veřejného života; v tomto směru je nejvýraznějším L. dilem novelistická montáž fingovaných novinových lokálek a rubrik z pražského a provincionálního tisku (*Piseň míru*). Četnými kritickými postřehy, zejména z oblasti kulturního dění, jsou naplněny L. fejetony. Reformátorská kritika autorova se však omezovala v novelistice i v marných pokusech o společenský román na tezovité ilustrace aktuálních otázek.

BIBLIOGRAFIE

Novely (1883—86, 4 sv.), Arabesky a novely (Pp 1886), Fejetony (1885—89, 3 sv.), Hra s ohněm (P 1886), Klín klímem (R 1899), Píseň míru (P 1900), Pokuta (P 1902), V područí litery (P 1905), Magdaléna (R 1918). — Provedené hry: Flóra (1880). — Posmrtně: Román Luunových (1919), Vdiny a pravda (Pp 1919), Žihané karafiáty (Pp 1919), Vojtěcha Rývy nástupce (R 1920), Roziéra a jiná próza (1920), Z ptáčích perspektivy (Pp 1920), Za okřídleným ko. em (Pp 1921), Narcissa (R 1922), Malovaný vějíř — Asseneth (Pp 1922), Mezi kulisami (Pp 1922), většinou v Sebraných spisech v Unii v l. 1918—22 (10 sv.).

LITERATURA

F. Grimm: Lierové. Rodopisná črta a seznam děl J. L. (1935). F. X. Šalda v KP 10 (1957); F. S. Procházka v Almanachu Ces. akademie věd a umění (1918); A. Novák v kn. Krajané a sousedé (1922, o fejetonech). J. Patočka v Obzoru lit. a uměleckém (1901); K. Sezima v Lumíru 1919 (Z nové i starší novelistiky — o Magdaléně); A. Hamaň v Člit 1961 („Zapomenutí“ žánroví realisté). ah

Saša (Alexandr) Lichý

29. 8. 1925 Ostrava

Reálné gymnasium navštěvoval v Uherském Hradišti, Strážnici a po válce v Ostravě. Nedostudoval, začal pracovat jako okresní kulturní referent SČM a roku 1946 se stal členem Městského divadla mladých, v němž hrál a režisoval; tehdy také začínal s prvními dramatickými pokusy, adresovanými nejmladšímu obecnstvu divadelnímu i rozhlasovému. V padesátých letech prošel divadly v Hradci Králové a Liberci, r. 1958 se vrátil na Ostravskou scénu (Divadlo Petra Bezruče).

K širší veřejnosti pronikl Lichý veselohrou *Horká kaše*, jejíž satirické zaujetí mířilo proti formálně pojímaným pracovním úspěchům a podceňování ženských schopností. Satirou vyjadřoval se L. ještě několikrát, hlavní význam jeho tvorby však spočívá v soustavném úsilí o moderní, umělecky náročnější dramatikou pro děti a mládež. Výchovný smysl jeho poetických pohádek, adaptací a zvláště pionýrských komedií (*Fripiri*, *Laška*) vyplývá organicky z jejich ustrojení, nikoli z mentorského poučování. Nejvýraznějšími vlastnostmi těchto her, budovaných se zdůrazněnou divadelností a podněcujících k samostatnému přemýšlení, jsou humor a zdravá romantika.

BIBLIOGRAFIE

Desatero hvznání (Bb 1945. pseud. Saša Heřman). Horká kaše (D 1953. prem. 1952). Kouzelná lampa Aladinova (D 1958. prem. 1956). Fripiri (D 1963. prem. 1961). — Provedené hry: Cínový voják (1959. hráno též s názvem Hračka pro mne). Laška (1962). Tři mužketýři po dvaceti letech (1962. podle A. Dumase) aj.

LITERATURA

Z. Josková v dosl. k Fripiri (1963). jop

Josef Linda

řijen 1789 Nové Mítrovice u Blovic
10. 2. 1834 Praha

Syn hutníka, studoval gymnasium a filozofii v Plzni (1807–11), v Praze dokončil filozofii a začal studovat práva (1813). Tehdy se spřátelil s V. Hankou → a s V. A. Svobodou a stal se žákem Dobrovského →. Práva nedokončil, složil zkoušku pro učitelství na gymnasiích, věnoval se však žurnalistice a literatuře. Krátce byl nižším úředníkem Universitní knihovny (1822–24). — Redigoval Schönfeldovy Pražské noviny (1817–19) a jejich přílohu Shromážditel nad Vltavou (1819), Vlastenského zvěstovatele (1820–24) a Pražské noviny (1824 až 1834) s literární přílohou Rozličnosti Pražských novin (od r. 1826). Vyplňoval je z velké části vlastními příspěvky, z nichž významnější byly dějepisné články a humoristicko-satirické obrázky. Celkový charakter těchto časopisů byl osvícensky lidovýchovný a popularizující, avšak při-

lohy, zejména Rozličnosti, snažily se vyhovovat náročnějším potřebám současné literatury. L. přispíval i do Hýblových → Rozmanitostí (pseud. Mitrovský).

Jako spisovatel si Linda kladl vysoké cíle. Uskutečňoval je už řadou drobných epických básní (nejvýznačnější je historická romance *Jiří z Poděbrad*), především však svou *Září nad pohanstvem*, která byla prvním pokusem obrozenecké literatury o historický román (líčí vítězství křesťanství v našich zemích) a zároveň chtěla vytvořit kultivovanou básnickou prózu „vyššího“ stylu v duchu snah jungmannovské generace. Svou elegičností, monumentalizovaným a idealizovaným obrazem českého dávnověku stala se *Záře nad pohanstvem* reprezentativním dílem našeho preromantismu, na které později navázala historická próza Máchova →. Podobně i v dramatu (*Jaroslav ze Šternberka v boji proti Tatarům*) chtěl dát L. české literatuře (jako již dříve Turinský → Angelinou a později Klicpera → Soběslavem) drama vysoké úrovně po vzoru Shakespearově a Schillerově (jehož dvě hry přeložil), založené na velkém konfliktu, připomínající slavnou národní minulost a promlouvající k problémům přítomnosti. Nevyjasněn zůstává rozsah Lindovy účasti na vzniku Rukopisů →, s nimiž je spjat jako „objevitel“ Písně vysehradské (1816) a v nichž mu je připisováno autorství epických básní.

BIBLIOGRAFIE

Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav. Vyobrazení z dávnověkosti vlastenské (R 1818). Jaroslav Šternberk v boji proti Tatarům (D 1823). — *Září nad pohanstvem* vydal J. Máchal v Novočeské knihovně (1924) s úvodem; Jarosava ze Šternberka tamiž Fr. Krčma (1930). V novočeské jazykové úpravě byla *Záře* vydána několikrát. naposlady v Národní klenotnici (1949, s doslovem K. Krejčího).

LITERATURA

J. J. Langner: Zapadlý hrob (1917); F. Vodička v kn. Počátky krásné prózy novočes. (1948, o *Září nad pohanstvem*). V. Štěpánek v kn. Počátky velkého nár. dramatu v obrozenecké lit. (1959). J. Hanuš v LF 1900 (Ceský Macpherson): F. Táborský v Kmeni 1926–27; V. Flajšhans v SaS 1937 (o účasti na RKZ). mf

Stanislav Lom

(vl. jm. Stanislav Mojžíš)

13. 11. 1883 Praha

Syn učitele, pedagogického spisovatele a redaktora dětského časopisu Zlaté mládí Antonína Mojžíše (1856–1927), vystudoval v Praze práva (doktorát 1906, 1907 vydal odbornou knihu *O branné povinnosti*) a stal se postupně úředníkem zemského místodržitelství, okresního hejtmanský v Kladně a zemské školní rady v Praze. Po r. 1918 působil v uměleckém odboru ministerstva školství a nár. osvěty, později jako ředitel Národního divadla v Praze (1932–39). Často pobýval za hranicemi (Švýcarsko, Francie, Itálie, Jugoslávie, Švédsko aj.), r. 1935 se zúčastnil mezinárodního divadelního festivalu v Moskvě. — Přispíval do časopisů Zlatá Praha (poprvé 1910), Zvon, Lumír, Cesta, Kritika, Panoráma, Národní divadlo, Divadelní zápisník aj.; v l. 1918–30 byl stálým přispěvatelem Českého slova, kde byl též divadelním referentem (1918 až 1924). Vedle vžitého pseud. používal zkratk STL, S. L., L., EST, Estel. Spolupracoval i s rozhlasem (mj. napsal 1936 rozhlasovou hru *Alexandr a Diogenes*, která svým námětem nabyla velké politické aktuálnosti).

Po několika povídkách a básních v novinách a časopisech věnoval se Lom převážně dramatu. Už v prvotních (pohádková hra *Honza* a dramatická baseň *Vůdce*) je naznačen ráz L. celého dramatického úsilí: hledání smyslu života a odhalování nedostatků soudobého společenského a politického dění, na něž chtěl působit vzory mravní dokonalosti. Snaha překlenout a usmířit dobové rozpory ve jménu mravních ideálů je myšlenkovým jádrem všech jeho dramát, ať již jejich námětem jsou dějiny našeho národa (*Děvin*, *Svatý Václav*, *Karel IV.*, *Zižka*) či národů jiných (*Kající Venuše*, *Božský Cagliostro*), současnost (*Převrat*) či pohádka (*Smrt kmotřička*). S tím souvisí jak L. úsilí vytvářet typ kladného hrdiny, který by jako vůdčí osobnost vysokých mravních kvalit dovedl usměrnit vývoj protikladných sil, tak symbolický smysl, jež L. svým postavám dává. Jsou na-

plněny faustovskou touhou po poznání, která autora někdy zavádí k filosofické spekulaci (*Faustina*, *Námořník Sindibád*, *Člověk Odysseus*), ubírá jeho typům na životnosti a spolu s monumentalizující obraznou básnickou řečí často oslabuje divadelní účín L. dramát.

BIBLIOGRAFIE

Honza (D 1915, prem. 1913). Vůdce (D 1916, prem. 1917), Faustina (D 1918, i prem.). Naše cesta (D 1919, i prem.), Děvin (D 1919, i prem., přeprac. 1948, i prem.), Převrat (D 1922, i prem., stát. cena), Zižka (D 1925, i prem., přeprac. 1926, i prem.), Kající Venuše (D 1927, i prem., st. cena) Svaty Václav (D 1929, i prem., přeprac. 1935, i prem.). Smrt kmotřička (D 1930, zhudebnil R. Karel, prem. opery 1933). Ejhle — člověk! (E 1931). Zahradník skalní aneb Ráj z kamení a hloží (P 1938). Karel IV. (D 1940, i prem.), Za Mášou (B 1941). Pán pro zábavu (D 1942, s manželkou Mášou), Svět na divadle a kolem něho (vzpomínky, 1942). Člověk Odysseus (D 1944, i prem.), Božský Cagliostro (D 1946, prem 1947). Jaroslav Hilbert (studie, 1947), Prokop Holý (D 1957, prem. 1960 s názvem Prokop Veliký). Provedené hry: Námořník Sindibád (1934).

LITERATURA

O. Fischer v kn. K dramatu (1919, o Vůdci); H. Jeřábek v kn. Z prvního balkónu i (1924, o Vůdci a Faustině); M. Růtka v kn. Tvář pod maskou (1926); P. Buzková v kn. Čes. drama (1932); F. Götz v doslověch k Clouvěku Odysseovi (1944) a k Prokopu Velikému (1957).

ml

Simon Lomnický z Budče

1552 Lomnice n. Lužnicí

1623 Praha

Jako rožmberský poddaný vystudoval na panských školách v Krumlově a v Jindřichově Hradci, učil na škole v Kardašově Řečici, pak byl panským úředníkem v Třeboni a v Lomnici, posléze se stal držitelem dědičné rychty spojené s formankou v Ševětíně u Budějovic. R. 1594 mu byl udělen erb a přídomek z Budče. Po požáru Ševětína a po vpádu císařského vojska za protihabsburského povstání uprchl L., třebaže katolik, do Prahy a přidal se na stranu vzbouřených stavů. Po jejich porážce upadl u vítězů do nemilosti; zemřel v bidě a zapomenut.

Spisovatelská činnost Lomnického je plodná a mnohostranná. Je autorem dvou původních sbírek duchovních písní, z nichž

Pisně nové (1580) jsou prvním českým katolickým kancionálem 16. stol.; obě sbírky jsou ještě prosty protireformační tendence. K některým svým písním skládal L. sám nápěvy. Psal i příležitostně veršované skladby (např. *Pohřební píseň Petra Voka*, 1612). L. obsáhlá parafráze biblické pověsti o Josefu Egyptském (*Josefů život*, 1591) je jednou z mála českých epických veršovaných skladeb té doby (i jeho kancionálové písně jsou většinou parafrází pasionálových legend nebo evangelních úryvků). Veršoványi dramatickými skladbami (*Triumf aneb Komedie kratičká o přeslavném Syna božního nad smrtí, peklem a ďáblem vítězství; Marie a navštívení hrobu Krista Pána*, vyd. 1582) navazoval L. na středověké velikonoční hry. V jeho prozaické produkci tvoří největší celek deset svazků mravně výchovných spisů, soustředěných vždy k určité otázce křesťanské morálky; nejznámější z nich je *Kupidova střela* (1590), namířená proti smilstvu. Moralistní tendence každého svazku je autorovi prostředkem pro seskupování většího či menšího počtu drobných exemplárních příběhů, jejichž zdrojem mu byly převážně středověké sbírky kazatelských exemplů. L. také hojně překládal; po Konáčovi → a starších překladech zčeštil znovu v knize *Filosofský život* (1595) Burleyovy Životy starých filosofů. Charakteristickým rysem vši L. tvorby, zasahující téměř do všech oblastí tehdejšího literárního života, je programové úsilí navazovat na slovesnou produkci českého středověku a využít jejich podnětů k žánrovému i tematickému obohacení měšťanské literatury 16. stol.

EDICE A LITERATURA

Vybrané rýmování, vyd. Engelbert Subert (1903); *Kupidova střela*, vyd. Ant. Dolenský (1921). — E. Pražák v Příspěvcích k dějinám starší české literatury. Jos. Riss v ČCM 1863. I. J. Hanuš v ČCM 1864. Engelbert Subert v ČCM 1910. ep

Emil Artur Longen

(vl. jm. E. A. Pitterman)

29. 7. 1885 Pardubice

24. 4. 1936 Benešov

Syn vlašimského notáře a právního poradce arcivévodý Františka Ferdinanda d'Este. Studoval na pražské Akademii výtvarných umění u prof. Thiela, v Itálii a v Paříži. R. 1907 dal podnět k založení modernistické malířské skupiny Osma, ale malířství se věnoval jen příležitostně, zabýval se kabaretem, vystupoval jako žonglér apod. V té době se stýkal s J. Haškem, E. E. Kischem, F. Sauerem. V letech 1920–21 v Praze založil a řídil Revoluční scénu, na níž uvedl řadu her pokrokových spisovatelů, též první dramatizaci Osudů dobrého vojáka Švejka (1921). K realizaci svého repertoáru získal i vynikající herce (X. Longenová, K. Noll, F. Futurista, F. Smolik, V. Burian). V l. 1923–30 pracoval pro Divadlo Vlasty Buriana a podílel se na založení řady pokrokových scén (Wilde Bühne v Berlíně, Sečesteal). Od r. 1930 pracoval většinou pro film.

Longenova poválečná dramatická tvorba vyrůstala z jeho zkušeností na kabaretních scénách a z ovzduší předválečné pražské bohémy, jež přímo zachytil v románovém příběhu své ženy Xeny Longenové (*Herečka*) a ve vzpomínkách na Jaroslava Haška. Zaměřoval se s posměchem k námětům ze života vyšších kruhů bývalé rakouské monarchie (*František Ferdinand d'Este aneb Konopištské růže, Korunní princ Rudolf, Jménem Veličenstva* aj.) a bořil iluze o měšťácké demokracii první republiky (*Už to prasklo, V pětímí svatyně, Někdy kriminál nad svobodu* aj.). Mezi množstvím L. celovečerních her, jednoaktových burlesek, frašek a skečů naleznou se i doklady trvalejších uměleckých hodnot; stále upoutává autorova znalost života malých lidí i zákulisí tzv. velkého světa. Působivější než přímé satirické zesměšnění bývá u L. komika postav a situací, založená na rychlém a pohotovém střídání záběrů z intimní a senzaci „velkého“ světa, a proti tomu provokující a usvědčující vulgárnost lidového živlu. L. periferní postavy a fi-

gurky se nestávají, jako třeba Haškův Švejk, nositeli důsledné a mnohostranné společenské kritiky nebo velkého uměleckého zobecnění života, nicméně však napomáhají k tomu, abychom se spolu s autorem bavili na vrub upadající panské slávy. Z L. her dosáhla největší obliby komedie *C. k. polní maršálek*.

BIBLIOGRAFIE

Král komiků (R 1927), Jaroslav Hašek (vzpomínková monografie, 1928), Herečka (R 1929), Tygr velkoměstské džungle (R 1931), Z dramát: V přítomí svatyně (1920), Už to prasklo (1921), Lepší lidé (1922), Propast (1923), Prolog aneb Monolog člověka, který před 24 hodinami zemřel (1923), Po amerikánsku (1926), Dezerter z Volšan (1926), Někdy kriminál nad svobodu (1926), Osud trůnu habsburského (1927), František Ferdinand d'Este aneb Konopišské růže (1927), C. k. polní maršálek (1930, prem. 1929, zfilm.), Delikátní záležitost (1931), Vicedísařovna Katynka (1933), Štědrý večer v lapáku (1937) aj. — Výbor z dramát usp. F. Cerný (C. k. polní maršálek, 1961). — Sebrané spisy u L. Šotka r. 1926 (4 sv.).

LITERATURA

F. Cerný v dosl. ke kn. C. k. polní maršálek a jiné hry (1961). mj

Jarmila Loukotková

14. 4. 1923 Praha

Po maturitě na reálném gymnasiu v Praze r. 1942 studovala rok na jazykové škole, v l. 1943—45 pracovala jako úřednice. V l. 1945—49 studovala na filosofické fakultě Karlovy university estetiku a divadelní vědu, od r. 1950 se v Praze věnuje spisovatelskému povolání.

Už od knižní prvotiny věnuje se Loukotková zpracovávání látek antických (*Spartakus* a jeho pokračování *Smrti boj nekončí* aj.) a středověkých (*Bůh či ďábel*, *Navzdory básník zpívá* o F. Villonovi), přičemž dovede uplatnit vedle důkladných znalostí kulturně historického materiálu také smysl pro postižení dobové atmosféry. V rozsáhlých románových freskách i dramatických adaptacích podléhající často konvenci pokusila se zobrazit na osudech jednotlivce i celých lidových hnutí tragický konflikt nositelů revoluční myšlenky společenského či uměleckého pokroku s morálkou, zvyklostmi a zákony

vládoucí společnosti. Nevyhnula se však přitom postupům leckdy konvenčním a líbivosti.

BIBLIOGRAFIE

Jasmin (Pp 1940), Příběhy kaštanu (slovní doprovod k fotografiím S. Práta, 1944), Není římského lidu (R 1949, prcm. vlastní dramati-zace 1958), Spartakus (R 1950), Smrti boj nekončí (R 1957), Bůh či ďábel (R 1957), Navzdory básník zpívá (R 1957, s autorčinými předklady Villonových balad). Provedené hry: Na smrt se jen čeká (1961). mch

Lukáš Pražský

asi 1460

11. 12. 1528 Mladá Boleslav

Studoval na pražské universitě, kde se stal r. 1481 bakalářem. V jednotě bratrské, kam záhy potom vstoupil, se brzy dostal do popředí. Ve službách jednoty navštívil Řecko a Balkán, jižní Francii a Itálii. Hlavně jeho zásluhou zvítězil v jednotě směr (reprezentovaný tzv. větší stránkou), který ji smířoval se světem i s existujícím společenským řádem; to sice jednotu zhavilo rázu radikální lidové sekty, zároveň však umožnilo její početní růst a pozdější kulturní vliv. Po celou dobu své činnosti, zvláště po r. 1518, kdy stál v čele jednoty jako její biskup (od r. 1500) se sídlem v Ml. Boleslavi, usiloval L. o zachování bratrské prostoty a kázně, bránil čistotu učení proti utrakvistickým a katolickým odpůrcům i před luterskými vlivy. — To se odráží i v jeho spisech, pro jejichž množství patří k nejneprodnějším starším českým spisovatelům. Již raný alegorický spis *Bárka* (asi před r. 1493, přeprac. 1512) řeší základní otázku křesťanova činného zapojení do společenského řádu ve smyslu větší stránky a předznamenává tak směr Lukášovy další literární tvorby. Dal jednotě první katechismus (*Otázky dětinské*, 1505), liturgické příručky, z nichž *Zprávy při službách úřadu kněžského* (1527) se zabývají i problémy dogmatickými, podílel se na rozvoji bratrského duchovního zpěvu (*Kniha zpěvův a chval božských*, 1519), obracel zájem jednoty k dějinám církve (*O původu církve svaté*, 1522), dal vytisknout překlad Nového zákona

(1525), zanechal i sbírku kázání a vedle toho řadu pohotových polemických a obranných traktátů a listů. Položil tím základy bratrské věrouky, liturgie i apologetiky, takže bývá označován za druhého zakladatele jednoty.

EDICE A LITERATURA

A. Molnár: Bratr L., bohoslovec Jednoty (1948) a Českobratrská výchova před Komenským (1956). ep

Martin Lupáč

† 20. 4. 1468 Praha

Husitský teolog a polemik, žák Jakoubka ze Stříbra →, blízký spolupracovník Jana Rokycany →. Působil jako farář v Chrudimí a později v Klatovech, od 1435 byl biskupem kališnické církve. Sympatizoval však i s táborským radikalismem a později s jednotou bratrskou. Účastnil se husitských bouří už v studentských letech (popsal parodistický odpustkový průvod z r. 1412, při němž byl), zastupoval husity v diplomatických jednáních na basiilejském koncilu při jednání o kompakтата i u císaře Zikmunda. Byl předním literárním mluvčím protitřímského odporu (latinský traktát *Contra papam*, Proti papeži, bránící basiilejská kompakтата, vzniklý po jejich zrušení papežem r. 1462, polemiky proti italskému teologu a filosofovi Mikulášovi z Kusy 1452 a proti mluvčímu českých katolíků Hilariovi Litoměřickému 1465). Celá jeho tvorba, z níž se zachovala jen malá část, náležela k myšlenkově nejvýznamnějším slovesným projevům husitského období. Po literární stránce vyniká L. nová úprava českého textu Nového zákona (asi 1435).

EDICE A LITERATURA

F. M. Bartoš v kn. Bojovníci a mučedníci (1939 a 1946). jk

Prokop Lupáč z Hlavčova

kolem 1530 Praha

5. 4. 1587 Domažlice

Pocházel z měšťanské rodiny, vystudoval v Praze, r. 1561 získal titul mistra svo-

bodných umění. Krátce vedl školu v Nymburce, od r. 1563 přednášel historii na pražské universitě, od 1569 působil jako městský úředník (písař) a později jako radní v Domažlicích. Svým učitelem M. Kolínem z Chotěřiny → byl brzy uveden do básnického okruhu J. Hodějovského →; vytvořil mnoho přiležitostných latinských básní a veršovaných parafrází náboženskovýchovných výkladů. Cenný materiál z české politické i kulturní historie shromáždil ze starších kronik i z neveřejných pramenů v latinském *Historickém kalendáři* (Rerum Bohemicarum ephemeris sive Kalendarium historicum, 1584). Četnými údaji o starších i soudobých literátech a zmínkami o dobovém literárním životě tu posloužil L. pozdější literární historii. Dějepisnému vzdělání obecněstva neznalého latiny určil českou *Historii o císaři Karlovi, toho jména čtvrtém, králi českém* (1584), prodchnutou vlastenectvím; vznikla jako část zamýšleného obsáhlejšího spisu o českých dějinách.

EDICE A LITERATURA

Historia o císaři Karlovi, toho jména čtvrtém, králi českém vvd. V. Hanka (1848). — B. Jedlička v LF 1931. jk

Arnošt Lustig

21. 12. 1926 Praha

R. 1941 musel pro rasovou perzekuci opustit měšťanskou školu a učil se krátce nejprve krejčím, později ozdobníkem. Od r. 1942 prošel postupně koncentračními tábory Terezín, Osvětim, Buchenwald. Na jaře 1945 uprchl z transportu smrti a ukrýval se až do revoluce v Praze. Už během studia na Vysoké škole politické a sociální (od 1945) psal do Zemědělských novin, Mladé fronty, Partyzána (reportáže pod pseud. Alus), Národního osvobození Věstníku Židovské obce náboženské a Židovské ročenky (zde první povídky). R. 1948 odejel do Izraele jako zpravodaj v izraelsko-arabské válce. Po návratu se stal reportérem a režisérem v Čs. rozhlasě, počátkem r. 1958 přešel do redakce týdeníku Mladý svět, od roku 1960 je scenáristou v Čs. státním filmu.

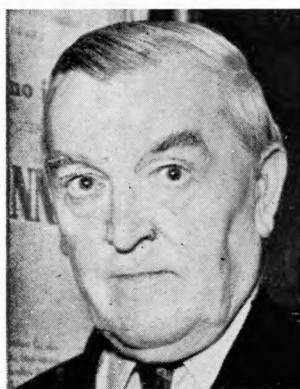
Marie Kubátová

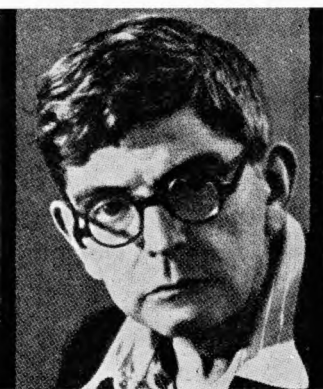
Ivan Kubiček

Josef Š. Kubín

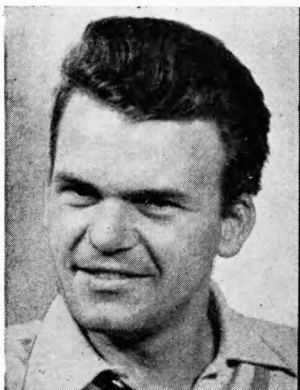
František Kubka

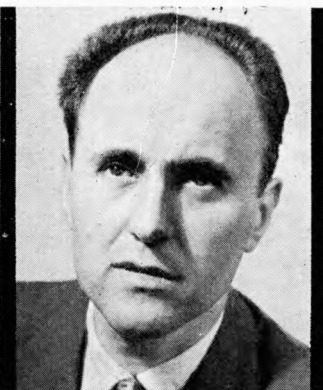
Zdeněk M. Kuděj

Ludvík Kundera

Milan Kundera

Jiří Svetozar Kupka

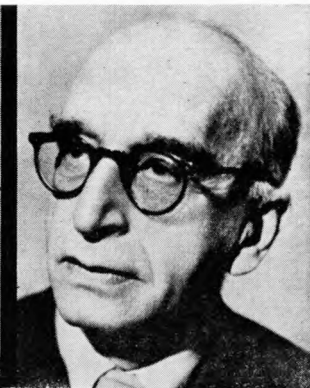
Jaroslav Kvapil

Josef Lada

Václav Lacina

František Langer

E. A. Longen

Jarmila Loukotková

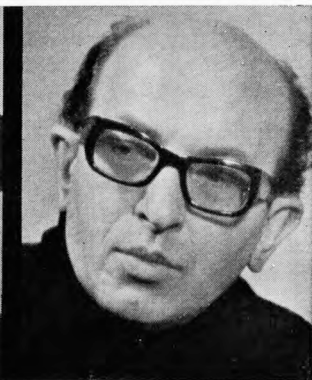
Arnošt Lustig

Ondra Lysohorský

Antonín Macek

Miloš Macourek

Jako novinář navštívil řadu zemí (SSSR, Polsko, Rumunsko, Švýcarsko, Řecko, Itálie, Izrael, Kuba, Anglie). — Reportáže a prózy v Literárních novinách, Kulturně, Plameni aj.

Základní myšlenkou Lustigových próz je přesvědčení o nepokořitelnosti člověka, o jeho schopnosti překonávat obtíže a nevzdávat se nikdy možností nového života. Tuto myšlenku rozvíjí L. jednak v příbězích z války o židovských věznicích v německých koncentračních táborech, jednak na osudech lidí, kteří se v souvislostech současného světa musejí vyrovnávat se svou minulostí, poznamenanou válkou. Přístupem k námětu i způsobem uměleckého zobrazení spoluvytvářel novou vývojovou fázi české prózy, souběžnou se soudobými tendencemi v moderních literaturách světových. V prózách se plně soustřeďuje na vnitřní vývoj svých hrdinů a tak podává obraz světa prostřednictvím jeho odrazu v lidském nitru. Proto omezuje úlohu epického vyprávění a volí drobné „nedějové“ situace z každodenního života, pod jejichž zdánlivě nevzrušivým povrchem však probíhá drama boje o život a v nichž se náhle obažuje sama podstata člověka. Vypjatost těchto okamžiků je násobena tím, že ve většině L. próz jsou hrdiny děti a mladí lidé, jejichž vztah ke světu se utváří v neustálém střetávání přirozených lidských citů s obudností obklopujícího prostředí (*Démanty noci*). Zatímco umělecké prostředky a postupy založené na slohových kontrastech (protiklad objektivního a subjektivního času, prolínání přítomnosti a minulosti, názakovost a zvýraznění detailu, kontrast hovorového a knižního jazyka) sloužily v prvních dvou knihách k účinnému vyjádření základního ideového záměru a pomáhaly vytvářet sugestivní atmosféru příběhů, později je tato jednota narušována; tvárné prostředky se tu stávají domnující složkou, jíž ne vždy odpovídají závažné myšlenky.

BIBLIOGRAFIE

Noc a naděje (Pp 1957), *Démanty noci* (Pp 1958), *Ulice ztracených bratří* (Pp 1959), *Můj známý Vili Feld* (P 1961; první verze v kn. *Ulice ztracených bratří*), *První stanice štěstí* (Rpe 1961), *Noc a den* (Pp 1962; konečná verze knih *Noc a naděje*, *Démanty noci* a *Můj známý*

Vili Feld), *Dita Saxová* (P 1962), *Nikono neponížíš* (Pp 1963).

LITERATURA

J. Vohryzek v Květnu 1957—58 (o kn. *Noc a naděje*); M. Jungmann v *Plameni* 1960 (č. 2, *Nástup mladé prózy*); L. Doležel tamtéž 1961 (č. 8, o slohových problémech); A. Haman v *ČLit* 1961 (O tzv. „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře). *mch*

Lyrika duchovní

V dochovaných památkách je jedním z nejpočetněji zastoupených literárních druhů staršího českého písemnictví a zároveň literárním druhem s nejdělsí tradicí. Patří k ní modlitby, z nichž zvláště *Otčenáš*, *Věřím* a *Desatero* náležely nutně už k základní výzbroji prvních křesťanských misionářů, a především duchovní píseň. Ta se sice rozvíjela později, ale na rozdíl od nejstarších modliteb, které českým jazykem tlumočily pouze znění latinských předloh, jsou s ní spojeny počátky původní tvorby v českém jazyce. — Nejstarší dochovanou skladbou je duchovní píseň *Hospodine, pomiluj ny*. Třebaže její první zápis je až z 2. pol. 14. stol., naznačuje její jazyk, že vznikla v době dožívání slovanské liturgie, kdy do církevní slovanštiny pronikaly lexikální bohemismy. Jazyková blízkost staroslověnštiny s tehdejší češtinou způsobila, že píseň nebyla pokládána za útvar spojený se slovanskou liturgií, a proto s ní nezapadla. Vznikla asi v 10. stol., jak svědčí její jazyk, forma a nápěv, stejně jako její obsah. Pro své stáří a proto, že byla připisována sv. Vojtěchu, byla píseň ve veliké úctě: zpívala se při slavnostních příležitostech a Karel IV. ji přímo začlenil do korunovačního obřadu. — Tradice vytvořená písní *Hospodine, pomiluj ny* vedla ke vzniku druhé nejstarší duchovní písně, určené k lidovému zpěvu, *Svatý Václave*. Feudální pojetí knížete a vyspělá literární i hudební forma datují její původní 3 sloky asi do 12. stol. Rozšířena o další sloky, byla roku 1408 spolu s písněmi *Hospodine, pomiluj ny*, *Buoh všemohúci* a *Jezu Kriste, ščedry kněže* povolena k lidovému chrámovému zpěvu. Vážil si jí Hus a byla zpívána

husitskými bojovníky, později se stala jedním ze symbolů české státnosti. — Od lidového charakteru obou nejstarších duchovních písní se větší myšlenkovou náročností a dokonalejší formou odlišují další dvě památky staročeské duchovní lyriky, tzv. *Ostrovská píseň* (Slovo do světa stvoření) z 2. pol. 13. stol. a recitativní *Kunhutina modlitba* (Vítaj, králu všemohúci) z doby okolo r. 1300. Obě skladby, určené nábožensky vzdělanému publiku, byly výbojem v oblasti ideové, formální a jazykové a dokladem vysokého stupně naší slovesné kultury na sklonku přemyslovské doby. — V době Karlově byla obohacena modlitební složka duchovní lyriky o původní české modlitby Milíčovy →. Obrovský rozvoj tradice duchovní písně přineslo husitství (Jistebnický kancionál →) a jednota bratrská (Lukáš →, Augusta →, Blahoslav →, Strejc →, Komenský →).

EDICE A LITERATURA

Nejstarší česká duchovní lyrika, vyd. A. Škar-ka (1949). — J. Vilikovský v souboru *Písemnictví českého středověku* (1948). ep

Lyrika světská

S lyrickými útvary se setkáváme již v počátcích literatury psané česky. Byly náboženské; světská lyrika se rozvíjí až od 14. stol. Její náměty byly rozmanité, zněla satiricky i reflexivně a není jí cizí ani nota milostná, která se těšila zvláštní oblibě. Pěstovali ji většinou univerzitní studenti, „žáci“, ale také šlechta. Pohybovala se v široké rozloze, od formální a myšlenkové náročnosti až k jednoduchosti lidové písně. Úspěšně se vyrovnávala i s tématy lyriky západoevropské. Nejcennější česká skladba žakovská je *Závišova píseň*, jejímž obsahem je nářek nad neobdobností milé. Píseň je psána umělou strofou (tzv. lejch). Jejím protikladem po stránce ideové i formální je píseň *Měj se dobře, srděčko*, která vznikla asi v městském prostředí. Není v ní stopy po dvorské teorii lásky, vytvořené v provensálské lyrice a přejímané jinými evropskými zeměmi. Promlouvá v ní dívka, což je v středověké milostné písni zvláštností. Dochovaly se i jiné druhy středo-

věké milostné lyriky, jako jsou tzv. alby (svítáníčka), která líčí loučení milenců za svítání (*Milý, jasný dni*). V těchto útvarech se objevují i prvky epické a rozsáhlejší přírodní líčení. Z dalších útvarů je u nás dochována také forma tzv. milostného listu (*Láska s věrú*). Milostná píseň působila často i na duchovní lyriku, do níž tak pronikaly některé motivy světské erotiky (*Otep myrrhy, Slóuce M*). Nápěvy se dochovaly u milostné lyriky zřídka (zčásti u Závěšovy písně a u skladby *Dřevo sě listem odievá*).

Pro lyriku satirickou a reflexivní jsou charakteristické epické prvky. Skladby reflexivní dosahují vrcholu v *Písni o Pravdě*, kritizující soudobý svět. Píseň byla živá ještě za husitství. Satirická lyrika líčí sociální poměry na konci 14. stol. Typická je např. *Píseň veselé chudiny*, zachycující bídu školského života, a báseň *Sedláci*, jejíž autor vyjadřuje opovržení nad venkovským lidem. Rozpory mezi měšťany a šlechtou zobrazuje baladická píseň *O Štemberkovi*, která vypráví, jak měšťané zabili šlechtice, protože chodil za měšťanskou dcerou.

Hlavní význam světské lyriky, jejíž těžiště je ve 14. stol., tkví v tom, že rozšířila oblast působnosti spisovného jazyka látkově i sociálně a vytvořila tak předpoklady k rozvoji lyriky husitské doby, která tuto poezii přiblížila lidovým vrstvám a naplnila ji bojovným obsahem. Světská lyrika pozdějších období navazovala jednak na produkci 14. stol. (například milostná lyrika 16. stol.), jednak na tvorbu husitskou (např. písně a rozmanitá skládání politická, satirické popěvky) a rozvíjela jejich odkaz v nových podmínkách tvůrčím způsobem.

EDICE A LITERATURA

Staročeská lyrika, vyd. J. Vilikovský (1940); Zrcadlo rozděleného království, vyd. J. Kolár (1963); Verše bolesti, posměchu i vzdoru, vyd. Z. Tichá (1958). — V. Cerný; Staročeská milostná lyrika (1948). L. Zatočil ve Sborníku prací fil. fak. brněnské univ. 2, č. 2–4, 1953. M. Kopecký v LF 1961 (Milostné básně ze 16. stol.). zf

Öndra Lysohorský

(vl. jm. Ervín Goj)

6. 7. 1905 Frýdek

Studoval na českém reálném gymnasiu v Místku, na německých gymnasiích ve Frýdku, Bohumíně a Ostravě (maturita 1924), potom na německé universitě v Praze (obory němčina, francouzština a čeština, doktorát 1928). Po půlročním stipendijním pobytu v Itálii učil v l. 1930 až 1938 na slovenských reálných gymnasiích v Kremnici, v Trnavě a v Bratislavě a na německých gymnasiích v Ostravě a Bratislavě. R. 1939 emigroval do SSSR, kde po pobytu v internačním táboře přišel v l. 1940—46 na moskevské První státní pedagogické vysoké škole cizích jazyků němčinu a češtinu; za evakuace (1941—43) působil na Vysoké pedagogické škole v Taškentu; v l. 1944—46 zároveň vedl katedru českého jazyka na Vojenské vysoké škole cizích jazyků Rudé armády v Moskvě; pracoval ve Vseslovanenském výboru. Po návratu učil na gymnasiu v Bratislavě (1947—50), potom pracoval v bratislavské Universitní knihovně (1950—1955) a byl vedoucím katedry cizích jazyků na filosofické fakultě (1955 až 1961). — Přispíval do časopisů Středisko, Tvorba, Ú-Blok, Rudé právo, Pravda (Bratislava), Tribuna, Panoráma, Internacionalnaja literatura, Literaturnaja gazeta, Krasnaja zvezda, Novyj mir, Kulturnyj život, Slovenské pohľady aj., do četných sborníků a almanachů domácích a sovětských. Ojedinele užíval šifer -us, -uš a Ó. L. — R. 1934 v doslovu ke sbírce *Spiwajuco piasč* proklamoval svou teorii svěbytného lašského národa, utiskovaného a vysávaného Němci a potom Čechy a Poláky. Chtěje lid Lašska probudit sociálně i národně, vytvořil literární jazyk na základě nářečí hornoostravského s některými prvky nářečí opavských, v syntaxi a slovníku jej obohatil prostředky spisovné češtiny a částečně i polštiny; v pravopise se blížil polskému systému. Jeho vystoupení vyvolalo řadu polemik, v nichž se za něho postavila většina československé kulturní levice (od Šaldy až po Václavka), která sice nesdílela jeho teorii lašského národa (další

vývoj potvrdil, že byla anachronismem), ale hájila právo básníka zvolit si jazyk své tvorby a ztotožňovala se s revolučním obsahem jeho veršů. Hned po vydání své prvotiny se L. přidružil ke skupině pokrokových básníků kolem B. Václavka. →, usilujících o novou proletářskou poezii, r. 1935 se podílel na založení Bloku. R. 1936 vytvořil v Ostravě sdružení Lašsko perspektiva, které mělo pomáhat při vytváření svěbytné lašské kultury.

Sbírkou *Spiwajuco piasč* se Lysohorský prohlásil za dědice P. Bezručů →; chtěl v nové situaci doby krize a nezaměstnanosti vyzpívat bídu svého kraje i burcovat socialistické vědomí lidu ve Slezsku a na Ostravsku. V tvrdých, strohých, často až primitivizujících verších omezujících se na lakonický záznam pochmurných faktů (balady) i ve vášnivých invektivách vůči vládnoucímu režimu (reprezentovanému zde českou Prahou a podnikateli z Čech) zachytil tragiku doby. Další kniha *Hlos hrudy* pokračovala v linii první sbírky, vyznačovala jí však širší tematika (intimní a přírodní lyrika) a bohatší básnické prostředky. Sbírkou v ústíla v jistotu socialistického ztírka, kterou v básníkoví upevnilo poznání Sovětského svazu. L. zde upustil od protičeských invektiv, které hrozily zkreslit problematiku a převést sociální otázku v nacionální. Další tvorba L. zůstala většinou v rukopise; byly z ní publikovány jen některé básně, nejdříve v ruských překladech a teprve po létech ve výběru v originále (*Aj lašske řěky plynu do mořa*) a slovensky (*Brázdou k vesmíru*). V této poezii pronikl L. hlouběji do lidského života, na protifašistických námětech rozvinul své umění balady, v líčení dojmů ze Sovětského svazu (zvláště jeho Orientu) zjemnil a prohloubil své vidění světa. L. neupustil od svého lašského jazyka, který sice dodává jeho veršům zvukovou svéráznost, avšak omezuje okruh jejich působnosti a staví je zaměrně mimo kontext české literatury.

BIBLIOGRAFIE

Einsicht und Aussicht. Nachfeier des Goethe-Centenariums (stat, 1932, pod pseud. Dr. Johann Hall), Spiwajuco piasč (Bb 1934), Hlos hrudy (Bb 1935), Vybrane wérse (výbor, 1936), Aj lašske řěky plynu do mořa (výbor

z předválečné a válečné poezie publikované i nepublikované, 1958), Brázdou k vesmíru (výbor z poezie ve slovenských překl., 1960), Dank-sagung (Bb psané německy, Lipsko 1961).

LITERATURA

J. Bilan Šinovský: Dílo O. L., promarněná min-ce rodného kraje (1960). F. X. Šalda v předml.

ke sbírce Spiwajuco piásé (1934), v SZÁp 1933-34 (o téže sbírce) a 1934-35 (o sbírce Hlos hrudy); J. Rumler v dosl. k výboru Aj lašské féky plynu do mořa (1958); M. Chor-váh v dosl. k výboru Brázdou k vesmíru (1960). L. Pallas ve Slezském sborníku 1960.

pp

M

Antonín Macek

17. 6. 1872 Mladá Boleslav

22. 5. 1923 Praha

Původem z měšťanské rodiny, vyrůstal pod vlivem matky, udržující tradice katolického písmáckého rodu. Gymnasium pro nemoc opustil v kvartě, vyučil se řezbářství (1889), pracoval jako kreslič v textilce, štukatér, úředník dělnické nemocenské pojišťovny, naposledy v Českých Budějovicích; poznal život dělnictva a záhy se účastnil jeho revolučního boje. Soukromým studiem si osvojil encyklopedické vědomosti, hlavně ze soudobé socialistické literatury, dějin umění a srovnávacích dějin náboženství, a znalost řady klasických i moderních jazyků. Již na gymnasiu v Mladé Boleslavi redigoval studentský časopis (Lípa), od devadesátých let přispíval veršem i prózou do dělnického tisku (zejména Zář, Jihočeský dělník, Stráž Pojizeří). R. 1897 vstupem do administrace Práva lidu našel své pravé poslání dělnického novináře. V l. 1897 až 1920 spolupracoval v nejrůznějších tiskových orgánech sociální demokracie, hlavně však řídil (1903–20) ilustrovaný dělnický měsíčník pro zábavu a poučení Rudé květy (později týdeník, ve válce s názvem Svět), dětský časopis Jaro (1907 až 1909), kulturní rubriku Večerního Práva lidu (1911–20), revue Sociální demokrat (1919–21). O výtvarném umění referoval ve Světozoru (1914–15) a v Zlaté Praze (1912–21), r. 1906 redi-

goval Katalog výstavy F. Kupky v Praze. Psal protiklerikální a osvětové brožury, řídil časopisy Český bibliofil a Český sběratel a pokusil se vydávat i Krásné knížky pro lid (1912), redigoval knižnice Lidová knihovna, Lidové romány (1920 až 1922) a Cesty a dobrodružství (1917 až 1918), dále Ottův literární almanach (1916) aj. Přeložil Internacionálu (knižně v Dělnických písních 1903) a na dvě desítky románů ze světové literatury (např. Apuleia, Voltaira, A. de Vignyho, G. Boccaccia, A. France, E. T. A. Hoffmanna, Ch. L. Philippa, U. Sinclaira, první překládal E. E. Kische do češtiny, např. Pražské obrázky, 1914, Temnou Prahou, 1914, aj.). Napsal množství článků pod pseudonymy zjištěnými (Solomin, J. Červený, V. Žbánský, Jiří Valden, Vašek, Diogenes) a nezjištěnými i bez podpisu. Vydával díla předních spisovatelů (Máchův Máj, Bezručovy Slezské písně aj.). — Od prvních zpráv o Říjnové revoluci byl jejím stoupencem, jeden z prvních překládal Lenina i jeho životopis od K. Kerstena (1920) a další sovětskou komunistickou literaturu prvních porevolučních let. Jako stoupenec marxistické levice stal se začátkem r. 1921 redaktorem Rudého práva a spoluzakladatelem KSČ, již věnoval všechny síly nejen jako publicista a redaktor (řídil Komunistu 1921–22 a satirický Sršatec 1921–22), ale i jako politický pracovník a agitátor. Vlastní Mackova tvorba, zejména básnická, dosud v celku nevydaná, tvoří důležitý pól jeho osobnosti i činnosti. Knižně de-

butoval dvěma básněmi s pseud. Solomin, zařazenými do významného výboru Poezie sociální (1902), který M. sestavil pro potřeby dělnického hnutí. Za svého života uveřejnil časopisecky velký počet básní politických a satirických s výrazným revolučním zaměřením. Knižně vydal pouze tři básnické sbírky, naplněné touhou po svobodě a harmonickém životě, filosofickou reflexí nad osudem člověka a historickými perspektivami jeho boje, milostným štěstím i trpkou deziluzí, oslavou civilizačních úspěchů svobodného lidstva, žijícího v souladu s přírodou a hrdinskými tradicemi vlasti (*Mému dítěti*, za redakce J. V. Sládka, s rozsáhlým Hymnem vlasti později nazvaným *Mé Čechy; Kniha o ráji, Velký mír*, triptych *Tři hodiny*). M. poezie se postupně vymanila z dobových formálních vlivů a dosáhla vnitřní opravdovosti citové a myšlenkové (zejména v sonetech). Stylisticky vytríbené prózy se vyznačují reflexivností a proticírkevním zaměřením (povídka Robert Dábel) a prozrazují znalost světové literatury. Filosofické konflikty vyjadřoval v próze i v poezii složitými parabolami, biblickými obrazy a biblickým jazykem. M. stati o kultuře a umění zajímavě dokumentují vývoj jeho estetických a kulturně politických názorů od přelomu století. Vycházely z poznání, že kapitalistický řád je v zásadě nepřátelský nejen k umělcům, ale k veškeré inteligenci, kterou bezohledně materiálně vykořisťuje a snaží se jí morálně korumpovat. S tímto poznáním souvisela M. představa o výlučném postavení umělce, poznamenaná dekadentními představami a prvky nového deismu, které postupně překonával. Zčásti předjal a později v českém prostředí rozvíjel základní myšlenky leninské teorie socialistické kultury, zejména onu, že se již za kapitalismu prudce střetávají dvě kultury, které existují vedle sebe: oficiální buržoazní a demokratická s revolučními rysy.

BIBLIOGRAFIE

Mému dítěti (Bb 1909), *Zbožní taškáři* (Pp 1910), *Bezbožné povídky* (1911), *Dvě povídky* (1911), *Povídky z východu* (1912), *Kniha o ráji* (Bb 1913), *Listy k srdci* (Ee 1916), *Velký mír* (Bb 1918), *Mé Čechy a jiné básně* (1918), *Člověk doby poválečné* (úvahy a studie, 1918), *Tichý svět* (Pp 1918), *Dáma a vrah* (čtyři scény, 1920), *Tři hodiny* (Bb 1923). — Z poli-

tických a odborných spisů: *Kněžské zázraky* (1904), *Co je nebe a peklo?* (1905), *Falešní svatí* (1906), *Havlíček buditel* (1906), *Cerní ptáci* (1907), *Bibliofilství* (úvaha, 1907), *Proticírkevní úvahy* (1912), *Mikoláš Aleš, jeho život a dílo* (monografie, 1920, díl II), *Besedy o knižkupectví a literárním životě* (1923). — *Výbory: Výbor z díla A. M.* (1932, usp. J. Hora), *Kukátka* (Ff 1958, usp. L. Malická), *Básně* (1959, usp. V. Pekárek), *Stati o kultuře, umění a literatuře* (1963, usp. L. Malická).

LITERATURA

Památce básníka A. M. (1948); L. Malická: *Dělnický novinář A. M.* (1956) a v předml. ke *Kukátkům* (1958); A. M., revoluční básník a novinář (1958), F. X. Šalda v *SZáp 1932 až 1933* (O dvou zapomenutých); J. Hora v kn. *Poezie a život* (1959); J. Petrmichl v dosl. k výboru *Z východu září nám jas* (1952); V. Pekárek v kn. *Literatura a skutečnost* (1962) a v předmluvách k *Básním* (1959) a k *Stati o kultuře, umění a literatuře* (1963), F. Buriánek v *NŽ 1952.* bw

Miloš Macourek

2. 12. 1926 Kroměříž

V Místku studoval gymnasium a po jeho uzavření za okupace přešel na hudebně dramatickou školu v Ostravě; koncem války pracoval jako dělník. Po r. 1945 prošel řadou zaměstnání (byl dělníkem v tiskárně, kulisákem, skladníkem, nakladatelským redaktorem, lektorem dějin literatury a umění na Ústřední škole odborů, filmovým dramaturgem aj.), nyní pracuje jako scenárista. V l. 1945–48 otiskoval verše a překlady ve *Středoškolské Bloku, Mladých arších, Kvartu a Programu D-47*, znovu od r. 1956 verše a prózu v *Květnu, Novém životě, Hostu do domu, Kultuře, Literárních novinách, Plameni* aj. Od r. 1959 je jeho tvorba spjata především s činností Divadla Na zábradlí.

První vydaná sbírka, *Člověk by nevěřil svým očím* (zahrnující i část básní z netištěné prvotiny *Bankrot*, odměněné 1948 cenou O. Theera), naznačuje už svým titulem základní směřování M. poezie, charakteristické v podstatě pro všechny druhy jeho literární práce: objevovat nové, netušené a básnický jiskřivé rysy skutečnosti. M. se inspiruje především drobnými příběhy a zážitky každodenního života; dovede v nich nacházet poetické kouzlo a odkrývat překvapivé souvislosti,

jichž využívá k ironické pointě nezřídka aktuálního společenského dosahu. Jedním ze základních motivů, který se stále v jeho tvorbě vrací, jsou reminiscence z dětství, projevující se jak v námětu, tak v básníkově přístupu ke světu, v bezprostředním, neotřelém a optimistickém vidění věcí; M. je zaměřuje polemicky proti konvenci v lidských vztazích a proti zmechanizovanému pojetí života (*Jedničky má papoušek, Živočichopis, Jakub a dvě stě dědečků*). Obraznost, poetičnost a zároveň civilnost výrazu, zdůrazněná i hovorovým vyjádřením, byly podstatně ovlivněny poezií J. Prévarta, jehož verše M. také překládal. Vztah k výtvarnému umění, který proniká i jeho poezii, projevil se v drobných studiích, člancích a edicích (výbor z kreseb Steinbergových, Štěpánových, Duboutových, Jaši Davida aj., opatřených komentářem), v nichž přibližuje nejvýznamnější představitele kresleného humoru domácího a cizího. Je také autorem několika scénářů ke kresleným a loutkovým filmům (Cecilie 470, Biliár, Zuzanka se učí psát, Špatně namalovaná slepice aj.).

BIBLIOGRAFIE

Člověk by nevěřil svým očím (Bb 1958), Živočichopis (Pp 1962), Jakub a dvě stě dědečků (Pp pro děti, 1963). — Provedené hry: Jedničky má papoušek (pro děti, 1959), Smutné vánoce (1960, s P. Koptou a I. Vyskočilem), Nejlepší rocky paní Hermanové (1962, s V. Havlem). mch

Jiří Mahen

(vl. jm. Antonín Vančura)

12. 12. 1882 Čáslav

22. 5. 1939 Brno

Narodil se jako třetí z třinácti dětí čáslavského pekaře. Studoval na gymnasiu v Čáslavi a Mladé Boleslavi (1902), potom na filosofické fakultě v Praze (češtinu a němčinu). V té době patřil mezi návštěvníky Neumannovy „olšanské vily“ a publikoval v anarchistických a sociálně demokratických časopisech. Ve školním roce 1907—08 působil jako suplent na reálce v Hodoníně, další dva roky na obchodní škole v Přerově. V l. 1910—19 byl redaktorem Lidových novin v Brně,

v l. 1919—20 redaktorem brněnské Svobody. Zároveň od r. 1918 zastával funkci dramaturga Národního divadla v Brně (do r. 1922). V l. 1920—24 učil rovněž na brněnské konzervatoři. Od r. 1921 až do konce života zastával funkci knihovníka v nově založené brněnské Městské knihovně (ředitelem až 1937). Po okupaci Československa spáchal sebevraždu. — Podnikl několik prázdninových cest do Jugoslávie, které se promítly do řady prací; navštívil také Francii. — Přispíval do Nového kultu (zde prvotina 1902), Moderního života, Moderní revue, Besed Času, Obzorů, Volné myšlenky, Práce, Pokrokové revue, Rudých květů, Šibeníček, Nové omladiny, Svítliny, Časopisu pokrokového studentstva, Květů, Volných směrů, Lumíra, Noviny, Moravskoslezské revue, Lidových novin, Svobody, Panorámy, Tvorby, Rozprav Aventina, Jevišť, Literárních novin, Indexu, Žijeme, Střediska atd. S B. Václavkem a J. L. Fischerm redigoval časopis Index (v l. 1929 až 1932). — Užíval pseudonymů (zejména v knižnici Nápady a výpady, kterou řídil a psal) Antonín Dubský, H. Lang, Jaromír Výborný, Ivan Had, Richardson, Pavel Stodola, Červená maska, Zelená maska, Kamil Urbánek, Dr. Jaroslav Vrána, Josef Zamazal, Ladislav Andělíček, Joe Smetana, Mahatma Batler, J. Skála, Jan Chadraba a šifer J. M., H. L., M., R. aj.

Mahenovo mnohotvárné literární dílo vyrůstalo, podobně jako tvorba celé generace na přelomu století, z potřeby tvořivé se vyrovnat s individualistickým poměrem ke světu, nalézt smysl lidského života a nové společenské jistoty. Tomuto hledání se snažil dát osobitý výraz už v prvních básnických sbírkách, v lyrice citlivého a protestujícího sociálního svědomí (*Plamínky*) a ve formálně vytříbených villonských *Baladách*, vyslovujících víru v moc života. Bolesné zrání své generace a zároveň obecné životní pocity tápajícího, neklidného mládí zachytil zejména v románě s autobiografickými prvky *Kamarádi svobody* a v dramatech ze studentského života (*Chroust, První deště*). Pro M. prouzu je typická impresionistická metoda volného řazení subjektivních dojmů, zážitků, nápadů a úvah, kterou nejvýrazněji uplat-

nil v mnohotvárných drobných prózách *Díže* i v pozdější knize fantastických hříček *Měsíc*, předznamenávající poetismus. Formu osobních zápisků má i originální *Rybářská knížka*, soubor obrázků, črt a úvah vytěžených z důvěrného poznání přírody a jihomoravského kraje a ze zamýšlení nad životem a lidmi. (M. vášnivý zájem o rybaření provázela i řada odborných studií ichtyologických, uveřejňovaných v časopise *Příroda*, ve Sborníku klubu přírodovědeckého v Brně a v rybářských věstnících). Těžiště M. dila spočívá v dramatu. V *Janoškově* využil lidové tradice volbou námětu, baladičnosti příběhu a pojetím hrdiny, aby vytvořil reálnou, ale zároveň symbolickou postavu společenského odbojníka. V *Mrtvém moři* zobrazil na historické látce ze života českých bratří v 18. století spolu s konfliktem náboženským rovněž sociální odboj. Vedle obou těchto her velkého společenského ohlasu zaujímají v M. bohaté, tematicky různorodé dramatické tvorbě významné místo dobově dokumentární hry s kritickou analýzou společnosti (*Mezi dvěma bouřkami*, *Nebe, peklo, ráj*, *Rodina 1933* aj.). Jevištní životnost si pro svou básnickou fantazii a lyrismus uchovávají veselo hry, těžící z prostých lidských příběhů (*Úlička odvahu*) nebo z orientálního folklórního podání a lidové moudrosti (*Nasreddin*). M. literární tvorba s postavami vznětlivých, bouřliváckých hrdinů, plná myšlenkové podnětnosti a tvůrčího experimentátorství, využívajícího osvozené fantazie (*Měsíc*, pokus o surrealistický román *Nejlepší dobrodružství*, soubor šesti poetických libret *Husa na provázku*), byla blízká mladé poválečné generaci Devětsílu, k jejímž představitelům ho poutalo i osobní přátelství (s Nezvalem →, Halasem →, Václavkem → aj.). Nedílnou součástí M. osobnosti bylo jeho působení novinářské, zaměřené k denním otázkám kulturně politickým, živý styk s mladými literáty, divadelníky a výtvarníky, organizátorská činnost v oblasti divadelnictví a knihovnictví, mnohostranná osvětová a výchovná práce, která měla iniciátorský význam pro brněnský a moravský kulturní život v době mezi oběma válkami. S touto činností souvisela M. publicistická tvorba, vyznačující se šíř

zájmů (i o výtvarné umění) a komplexním chápáním kulturně-sociálních jevů, zabývající se vedle literární kritiky a historie (cenná studie *Máchova poezie a její význam*) otázkami zcela speciálními (*Knížka o čtení praktickém*) i obecně závaznými problémy filosofického dosahu (*Knihy o českém charakteru*) a podávající také osobitě pojaté svědectví o literárních vrstevnicích (*Kapitola o předválečné generaci Srámkově, Tomanově, Gellnerově* aj.). Nejcennější práce vznikly z M. styku s divadlem. Sledoval v nich otázky režie, inscenace apod., předjímaje tu mnohdy zásady avantgardního divadla (*Režisérův zápisník*), slučoval však teoretický zájem i s praktickými zřeteli organizačními a popularizačními, jak to vyžadovala potřeba doby a zvláštní podmínky brněnského divadla (*Před oponou*).

BIBLIOGRAFIE

Juanův konec (D 1905, i prem.), Černovská masakra (B 1907), Klíč (D 1907), Plamínky (Bb 1907), Podivíní (Pp 1907), Balady (Bb 1908), Kamarádi svobody (R 1909), Theseus (D 1909), Janošik (D 1910, i prem.), Máchova poezie a její význam (E 1910, pseud. H. Lang), Mefistofeles (D 1910), První deště (D 1910), Díže (Pp 1911), Dvě povídky (1911), Její pohádky (1914, 1922 s názvem Co mi líška vyprávěla), Duha (Bb 1916), Tiché srdce (Bb 1917), Úlička odvahu (D 1917, i prem.), Dvanáct pohádek (1918), Mrtvé moře (D 1918, i prem.), Josef se vrátil (D 1919, i prem.), Lavička (D 1919), Náměšitý (D 1919, i prem.), Nebe, peklo, ráj... (D 1919, i prem.), Píseň života (D 1919, prem. 1915), Chroust (D 1920, i prem.), Měsíc (Pp 1920), Před oponou (Ee 1920), Generace (D 1921, i prem.), Jak se dělá divadlo (P 1921, pseud. Kamil Urbánek), Kozí bobky z Parnasu (epigramy 1921, pseud. Ladislav Andělíček), Moderní drama snadno a rychle (P 1921, pseud. Josef Zamazal), Narbovaná kultura (P 1921, pseud. Dr. Jaroslav Vrána), O umění Růženy Němcové a Boženy Svobodové (E 1921, pseud. Cervená maska), Rybářská knížka (Pp 1921), Zpívající pyramida (P 1921, pseud. Pavel Stodola), Knížka pro každého spiritistu (P 1922, pseud. prof. Mahatma Batler), Rouletabille v Čechách aneb Sebrané spisy Floriána Kreuzmanna (P 1922, pseud. Joe Smetana), Rozřešme českou divadelní otázku (E 1922, pseud. Richardson), Dezertér (D 1923, prem. 1924), Režisérův zápisník (Ee 1923, pseud. Richardson), Scirocco (B 1923), Hercegovina (Pp 1924), Kniha o českém charakteru (E 1924), Knižka o čtení praktickém (1924), Husa na provázku (šest filmových libret, 1925; z nich prem. Poklad krále Kadma 1926, Trosečníci v manéži 1928, Klauk Čokoláda v adaptaci F. Němce 1933), Nutnosti a možnosti veřejných knihoven (1925), Praha—Brno—Bratislava (D 1927, prem. 1928), Básně (1928, s předmluvou V. Nezvala), Nejlepší

dobrodružství (R 1929), Nasreddin čili Nedokonalá pomsta (D 1930, prem. 1928), Selská rebelie (D 1930, s A. Filáčkem pod názv. Památce selských rebelů), Člověk ve všech situacích (Pp 1930), Povídky a kresby (1931), Toulky a vzpomínky (Pp 1931), Rodina 1933 (D 1934, prem. 1. dílu O maminku 1933, prem. 2. dílu Vyzkoušení přátel 1934), Kapitola o předválečné generaci (E 1934), Požár Tater (B 1934), Rozloučení s jihem (Bb 1934), Mezi dvěma bouřkami (D 1938, prem. 1946). — Provedené hry: V pasti (1940). — Sebrané spisy v Družstevní práci v l. 1928–34 (7 sv.), Divadelní hry J. M. v Družstevní práci v l. 1930–38 (5 sv.), Dílo J. M. v Čs. spisovatelství od r. 1953. Výbor za oponou umění a života (1961, usp. V. Justl). — Bibliografie: J. Steflíčková a M. Papírník: Knižní dílo J. M. (1959).

LITERATURA

J. V. Pleva: M., moravský Nasr-ed-din (1932); Mahenovi, Sborník k padesátinám (1933); J. Dvořák: Čtení o M. a Těsnohládkovi (1941); K. Hrabě: Příspěvek k lidskému profilu J. M. (1960); J. Cejpek: J. M. Jeho knihovnický odkaz (1961). F. X. Šalda v KP 8 (1956, o Janošíkovi); B. Václavěk v Lit. studiích a podobiznách (1962); J. Kopecký v dosl. k Janošíkovi (1952); J. Hrabák, J. Studený, K. Palas a V. Válek v doslovecích k I.–VIII. sv. Díla J. M. (1953–59); J. Hrabák v Šesti studiích o nové čes. literatuře (1961); V. Justl v předmluvě k Rybářské knížce (1959), v dosl. k výboru Za oponou umění a života (1961) a v Divadle 1954; K. Bundálek v dosl. k Chroustovi (1955) a ve sborníku Brno v minulosti a dnes 1961 (o dramaturgické činnosti J. M. v Brně); B. Dohnal v dosl. k výboru Za noci nejtmařejších na slunce pamatuj! (1955); A. Dvořák v dosl. k Huse na provázku (1959); J. Hájek v sborníku Brno v minulosti a dnes (1959); Š. Vlašín v dosl. ke kn. Janošík — Ulička odvaha — Nasreddin (1962), ve sborníku Brno v minulosti a dnes (1962, o pseudonymech J. M.) a ve Sborníku prací filos. fakulty brněnské univ., řada literárněvědná 1962 (D 9, o jeho próze). M. Hýsek v Moravskoslezské revue 1913–14; P. Fraenkl v Indexu 1932 (o jeho lyrice); F. Halas v čas. Panoráma 1941 (o lyrice); L. Rezníček v Čes. osvětě 1946 (o knihovnickém díle). šv

Zdeněk Mahler

7. 12. 1928 Batelov u Jihlavy

V l. 1947–51 vystudoval na filosofické fakultě Karlovy university češtinu a angličtinu (doktorát 1951). Potom pracoval jako redaktor v Čs. rozhlasu (1950–53), asistent na AMU (1953–55), tiskový tajemník ministra školství (1955–60), dramaturg Laterny magiky (1960–61). Od r. 1961 se věnuje výhradně literatuře. Pro jeho tvorbu měla zvláštní význam cesta do Indie (1957) a do Anglie

(1960). — Příspěvky v Předvoji (který 1949–50 také redigoval, zde 1949 první příspěvek), Kultuře, Divadle (zde 1962 scénář dramatu *U zdi*) aj.

Vedle reportáže o Indii (*Bůh a lokomotiva*) určené dětem i dospělým, moderně, s humorem a ironií napsané, je Mahlerova tvorba soustředěna především k divadlu. Scénář filosofického dramatu *U zdi* je nekonvenčně pojatý okupační příběh, v němž se prolíná několik časových i významových rovin.

BIBLIOGRAFIE

Konečně (P 1958, pseud. Karel Hamr), Bůh a lokomotiva (cestopis, 1961). hh

Josef Mach

5. 2. 1883 Loučeň u Nymburka

8. 11. 1951 Praha

Studoval gymnasium v Mladé Boleslavi (1894–99) a v Praze (1899–1902), filosofii v Praze, rok byl jako vojn v Tridentě, další rok studoval na universitě v Innsbrucku. Byl spoluzakladatelem spolku mladých literátů Syrinx a Haškovy Strany mírného pokroku. R. 1912 odjel do Ameriky, kde působil jako učitel, úředník a redaktor krajských novin v Chicagu a New Yorku. V l. 1920–22 byl zaměstnán jako ředitel zahraniční tiskové služby ve Washingtonu, v l. 1922 až 1927 v Římě. Od r. 1927 pracoval na ministerstvu zahraničí v Praze. — Debutoval dětskými verši v Besidce malých (1895). Přispíval do Moderní revue, Lumíru, Nového kultu, Studentského almanachu, Švandy dudáka, chicagských časopisů V boj, Šotek, Duch času aj. a do krajských listů, které redigoval (Spravedlnost 1912–13, Denní hlasatel 1913, Svornost 1913–16, Slávie 1916–18, Českoslovák 1920). Po návratu do Prahy redigoval Naše pohraničí (1928–30) a knihovničku humoru a zábavy Veselá mysl (od r. 1932). Psal též pod pseudonymy Jan Zachrtadán, Viktor Klement, Fernet Branca, Ledecký, Bedřich Borovička. Překládal B. Travenu, z angličtiny E. A. Poea, O. Henryho, E. Rice, R. Bradforda, z němčiny H. Heina, z italyštiny B. Celliniho aj.

Machovo vnitřně nevyrovnané dílo má několik tematických i formálních okruhů, které jsou značně odlišné. Pro první práce je charakteristická protidekadentní a protisymbolistická reakce, projevující se zejména prozaizací verše a úmyslným vyhledáváním banálních situací. Výsměch jakémukoli entuziasmu, iluzím a pózám je u něho tlumen žoviálními, někdy (zejména v próze) i obhroublým humorem. Další část M. tvorby tvoří básně rétorické, nacionální, užívající hojně vlasteneckých klíše a novinářské frazeologie. Ani v tomto období však nemizí M. ironický vztah ke skutečnosti; jeho tvorba se postupně ustaluje na causeristickém veršování a literární parodii.

BIBLIOGRAFIE

Robinson Krusoe (Bb 1909, rozšř. vyd. 1912), Na obou polokoulích (Bb 1918), Tři mrtvolky ve sklepě a jiné prózy (1919, Chicago), Americké verše z doby válečné (1924), Plavba do Ameriky 1912 (B 1930), Života běh (P 1933), Básně (výbor veršů, 1933), Jaro v české poezii (B 1937). — Výbor z M. díla Americké papíry usp. I. Zítková (1956).

LITERATURA

A. Pražák v dosl. k Básním (1933); F. X. Šalda v ŠZáp 1932—33 (Představitel generace a představitel mezigerace); I. Zítková v dosl. k Americkým papírům (1956). V. Lacina v NŽ 1951. ztr

Karel Hynek Mácha

16. 11. 1810 Praha

6. 11. 1836 Litoměřice

Otec, původem Jihočech, byl v době M. narození stárkem a bydlil na malostranském Újezdě. Postižen celkovým poklesem životní úrovně po hospodářském krachu r. 1811, stěhoval se postupně do chudších končin Prahy a trvaleji se usídlil ve svatopetrské čtvrti, která byla prostředím M. chlapectví. V r. 1826 přesídlil na Dobyččí trh (dnešní Karlovo nám.), kde si otevřel krupařský krámk; v malém bytě za krámem žil M. téměř do konce života. Matka, dcera známého hudebníka Josefa Kirchnera, zasloužila se o to, že M. mohl studovat, nejprve na novoměstském gymnasiu (1824—30), pak na filosofii (1830 až 1832) a na právnické fakultě (1832

až 1836). Už jako gymnasista napsal M. několik německých básní (v rukopisu označeny jako *Versuche des Ignaz Mácha*, 1829), které vznikaly pravděpodobně jako školní cvičení a odpovídaly konvenční sentimentální romantické poezii. Na filosofii (nejspíš pod vlivem Jungmannových přednášek) vznikaly již jeho básnické pokusy české, z nichž básně Sv. Ivan byla první otištěnou prací M. (v 87. čísle *Večerního vyrazení* v prosinci 1831); pozdější literární díla otiskl tamtéž a v časopisech *Krok*, *Jindy* a nyní, *Květy české a Květy*; knižně vydal *Máj* (1836), většina díla zůstala v rukopise a vyšla až posmrtně. M. přilnul k českému národnímu hnutí a k národnostně uvědomělé mladé inteligenci. Sdílel s ní její zájmy literární a nadšení pro demokratická a revoluční hnutí evropská kolem r. 1830, podílel se na jejich společenských a uměleckých podnicích — hrál např. v českých představeních ve Stavovském divadle a v ochotnickém souboru Kajetánského divadla. Národnostně uvědomovací činnost nepřijal však (na rozdíl od většiny svých druhů sdílejících názory Tylovy) za jediný program. V celé jeho činnosti se uplatňovala síla jeho talentu, jeho schopnosti a potřeba bohatého smyslového vnímání a přitom i citového a myšlenkového zhodnocení životních zkušeností. M. měl velkou zálibu v cestování; byl dvakrát v Krkonoších a velmi často putoval ke starým hradům a zámkům (v zápisech uvádí na devadesát „hradů spatřených“), jejichž podobu zachycoval i kresbami. V r. 1834 podnikl cestu přes rakouská města a Alpy do severní Itálie, Benátek a Terstu. Jeho cestovní záznamy, z nichž jediné „Deník na cestě do Itálie“ tvoří celek, ukazují na intenzitu jeho zájmů, na citlivost jeho zrakových a sluchových vjemů a na to, jak jej vábila děsivě tajuplná příroda a kontrastní scenérie. Tomu odpovídaly i jeho literární zájmy (z cizích literatur především básníci polského, německého a anglického romantismu, dobrodružné a hrůzné romány, anglický a německý sentimentalismus; mimoto umělci univerzální šíře Goethe a Shakespeare). Bohatství M. výpisků z umělecké literatury i jeho studium odborných knih (z filosofie, historie, psychologie) svědčí o tom, že četba byla

pro něho důležitou formou poznávání skutečnosti. Pro básnický typ M. je pak příznačné, že často víc než celek uměleckého díla zapůsobily na něho jednotlivosti, schopné vyvolat náhlou citovou reakci nebo nutici k domyšlení či k spoluprožívání. — Mezi ochotníky Kajetánského divadla se M. seznámil někdy v zimě 1833—34 s dcerou pražského kniháře Eleonorou Šomkovou, která se stala jeho milenkou. Na jedné straně prožíval M. svůj vztah k této prosté „Lori“ s náruživou smyslností a na druhé straně, vkládaje do milostného vztahu své ideální představy o duchovním sblížení dvou lidí v lásce, mučil se tragickou představou z nenaplněného a neuskutečnitelného snu. Když čekala dítě, dokončil rychle právníká studia a téhož dne (1. 10. 1836), kdy se Lori narodil v Praze syn Ludvík († 1837), nastoupil M. službu jako advokátní praktikant v Litoměřicích. Oslaben hmotným nedostatkem i duševními strážněmi podlehl infekci cholery; byl pohřben v den (8. 11.), kdy měl mít svatbu s Lori († 1891).

Mácha je největším zjevem českého předbřežnového romantismu. Poezie se mu stala životní nezbytností, která člověku prostředkuje styk s jeho okolím a která také jediná může spojit člověka s člověkem, jsouc neoprávdovější a v dané chvíli i nejúčinnější formou jeho celkového zápasu o skutečnost. Takto se stírají hranice mezi tvorbou a životem, obě oblasti se vzájemně prostupují. Básník, jenž intenzivně prožívá kritickou dobu předělu dvou historických etap, nachází jen v sobě samém (tedy ve všem, čím žije, a ve všem, čím se projevuje) možné východisko k novému hledání podstaty skutečnosti a lidského života i jednání. V M. individuálním prožitku je i smutek osamělého vydědence, který prvotně toužil po společenství lidské družnosti a lásky, i bolestná hrdość jedince, jenž sám a za všechny musí nést tíhu doby. Ovládnán „vůlí k pravdě“ (F. X. Šalda) se M. postupně zbavuje konvenčního iluzivního pohledu a klade si s plnou osobní odpovědností principiální otázky po smyslu lidského života i existence vesmíru, po vztahu mezi člověkem a přírodou i mezi lidmi navzájem, po determinovanosti lidského údělu; nezasta-

vuje se ani před pesimistickými závěry, že rozpor mezi ideálem a skutečností je obecně platným principem a že protikladná jednota ideálu a skutečnosti, života a zmaru, krásy a hnusu je všudypřítomná, aniž se mezi jeden a druhý pól této antiteze klade zřejmý moment účelu či smyslu lidského života. Máchově vůli k pravdě, jeho noetice i jeho názorům o životní funkci poezie odpovídá umělecká metoda jeho tvorby. M. oslabuje všechny složky, které mohou vytvářet plynulou významovou spojitost (např. epický děj nebo pevné kloubení motivů). Tímto postupem, jenž relativně osamostatňuje uvnitř textu i nižší složky jeho výstavby (např. motiv nebo větu uvnitř kontextu nebo slovo ve větě) a který také umožňuje jejich mnohostranné a nečekané vzájemné konfrontace, jednak se odkrývají za základním významem těchto dílčích složek shluky významů průvodních, jednak se navozují i bohaté bezprostřední vztahy mezi jednotlivými významy a skutečností. Přitom ovšem soudržnost díla jako celku není porušena; bývá opřena víc o subjektivaci objektivně předváděných příběhů, o opakující se motivy, jejich významovou konfrontaci a polarizaci, o kompoziční půdorys a bývá podtržena i sledem opakujících se a navzájem se proplétajících hláskových skupin (Máj). Tam, kde M. tuto metodu rozvíjí v celém bohatství jejich možností, vzniká básnický obraz, jenž při své jednoznačné „vůli k pravdě“ naznačuje i nutí domyšlet mnohoznačnost toho, jak se k ní člověk upíná v rozmanité jednotě svého chtění, svých dojmů, poznatků, citů, nálad. Umělecké postupy M., které jedinečným způsobem využívají specifických významových a zvukových kvalit českého jazyka, zvyrazňují obecně lidskou, relativně nadčasovou platnost jeho otázek, které se zrodily z tísně jeho doby a jako výraz jeho subjektivního stavu. M. dílo takto ani sto let po svém vzniku nepozbývá své estetické působivosti. — V počátcích své tvorby navázal M. na domácí tradice jednak lyrickými skladbami ohlasovými, jež se však postupně vzdalují tomu typu ohlasů, který v české poezii ustálil Čelakovský, jednak skladbami historickými s obvyklými látkami z idealizovaného slovanského dávnověku a z lidové

slovanské epiky. Netradiční a leckdy záměrně protitradiční je pak využití látek z českých dějin; nejčastějším námětem je tu tragický moment lidského údělu, smrt, zánik, zmar, ztráta svobody. V podstatě totéž platí o M. historické povídce. V Křivokladu, jediné dokončené povídce zamýšleného románového cyklu *Kat*, zůstala ze vzrušeného předhusitského období českých dějin jen obecná podoba napjaté životní atmosféry s nápovědmi budoucích osudových zvratů; tento historicky nekonkrétní náladový nástin doby je podkladem básnických studií vnitřně protikladných postav (krále Václava IV. a jeho kata, posledního potomka Přemyslovců), trpících osobně nezaviněným, avšak nezměnitelným údělem i rozporem „srdce dobrého s hlavou zlou“. S výjimkou pokusu o veselohru (Polesný) čerpají látkově také všechny dramatické fragmenty M. (nejrozsáhlejší jsou *Bratři*) z české historie; i zde stojí v centru zobrazení vnitřně rozháraný jedinec a lyricky traktovaná tragédie lidského osudu. — Počtem poměrně malou část M. díla tvoří vlastní poezie lyrická. Jejím ústředním a vlastně jediným tématem je protiklad snu a skutečnosti, vyjadřovaný s proměnlivostí námětovou, motivickou i obrazovou a postihovaný ve vlastním životě, v životě národa i lidstva, v přírodě. Vedle této subjektivní lyriky, která i při své převahující reflexivní notě zdůrazňuje moment konkrétní a reálné prožitosti, stojí několik prací prozaických i veršovaných, vyjadřujících básníkovu meditaci formou snu a extatické vidiny (prózy *Pouť krkonošská* a *Návrat*, básně *Duše nesmrtelná*). Svou skutečnou a hlavně umělecky fingovanou autobiografičností patří do blízkosti M. lyriky i dva jeho prozaické *Obrazy ze života mého*. Prvý z nich, *Večer na Bezdězu*, zůstává převážně v poloze lyrické, promítaje do harmonického obrazu večerní krajiny náladový kontrast básníkovy setkání s neznámou ženou nesoucí rakev dítěte. V druhém „obrazu“, *Marince* — v příběhu spisovatelova seznámení a citového sblížení s nevšedně krásnou *Marinkou* v okamžiku, kdy je tato dívka již zasvěcena smrti —, střídají se prozaické pasáže s básněmi, mísí se tu živel náladově lyrický s groteskním i tragično se

všedností; tím vším je nejen podtrhována bolestná nota marnosti lidského vzpínání po krásu a plnosti života, ale zvýrazněno i antitetické vidění skutečnosti, jejíž podstatou je vždy současná přítomnost protikladných jevů. — Lyrickoepická povídka, příznačný žánr evropského romantismu, ukázala se jako forma nejlépe odpovídající dialektice M. umělecké metody. V tomto žánru jsou také napsána vrcholná díla jeho poezie a prózy. Rozsáhlá povídka *Cikáni* (dokončena na podzim r. 1835) má v svém epickém jádru závěrečný akt složité rodinné tragédie, budované pomocí romantických rekvizit syžetových, motivických a situačních (dávné viny, neznámá příbuzenství, náhodná a osudová setkání, úklady, vášeň pomsty i lásky). Život mladého cikána, v jehož citových a příbuzenských vztazích se sbíhá protikladně předivo vzájemných vztahů postav, je poutí za poznáním, které otvírajíc se postupně cestou paradoxů a utrpení, ústí ve smutek a úděl samoty. V době dokončování *Cikánů* začal M. pracovat na konečné podobě básně *Máj* (vydána v dubnu 1836 jako první a jediný svazek zamýšlených *Spisů*). Čtyřmi zpěvy této skladby (jež jsou proloženy dvěma intermezzy) náznakovitě prochází příběh „strašného lesů pána“ *Viléma* (který je popraven za vraždu svého otce, svůdce *Vilémovy* milenky *Jarmily*). Ve významové protikladnosti i paralelnosti s tímto příběhem jsou první tři zpěvy situovány do tří denních dob májové přírody, večer, v noci a ráno; májová večerní příroda (ve 4. zpěvu) zůstává stejná i po letech, kdy básník, ztotožňující svůj životní úděl s osudem „nezaviněné viny“ *Vilémovy* a *Jarmily*, nachází na popravěti lebku a kosti, nicotný pozůstatek někdejšího *Viléma*. Na tomto dějovém a přírodním pozadí vybudoval M. svůj reflexivní obraz lidského života. Pojal do něho a dokonale v něm umělecky sloučil řadu základních motivů procházejících od počátku jeho dílem a vyjádřil jím také celou rozlohu svého vidění a hodnocení skutečnosti. V *Máji* je nejlpeji zpodobeno *Máchovo* gesto revoltující proti ustrnulé konvenci myšlení i citění; je vyjádřeno stejně tak v podobě negace, rozervanectví, popěračství i zoufalství jako vírou v jedinou

jistotu pozemského života a silou soucítění se světem a člověkem.

BIBLIOGRAFIE

Máj (B 1836, jako 1. sv. Sebraných spisů; do r. 1956 vyšlo 180 vydání). — Posmrtně: Cikání (R 1867). — Spisy u Kobra 1862 (2 sv.; zde poprvé souborné básně z časopisů i rukopisů, Obrazy ze života mého, Dramatické zlomky, Zlomky románu Kat), u Laichtra 1906—07 uspoř. J. Vlček (2 sv.), Dílo K. H. M. u Borového v l. 1928—29 uspoř. Fr. Kréma (3 sv.; zde poprvé Deníky [zápisníky]), Dílo K. H. M. u Borového v l. 1948—50 uspoř. K. Janský (3 sv.); Kritické vyd. Spisů K. H. M. v SNKLU od r. 1959 péčí Ústavu pro českou literaturu ČSAV (rozvrženo do 3 sv.). — Bibliografie: J. Kuncová, Máj K. H. M. 1836—1956 (1956, soupis všech vydání Máje a soupis knižní lit. o K. H. M. od r. 1932).

LITERATURA

K. Sabina: Úvod povahopisný (1845, v Článcích lit. dějepisných I (1912); J. Arbes: K. H. M. (1886, v Díle J. Arbesa 1941); M. Zdziechowski: K. H. M. a byronism čes. (1895); F. V. Krejčí: K. H. M., kniha o čes. básníku (1907) a K. H. M. (1916); J. Vohorník: K. H. M. (1907); F. X. Šalda: Mácha snivec i buřič (1936, ve Studiih z čes. literatury 1961), v Duši a díle (1913, v Souboru díla F. X. Šaldy 1947), ve sborníku Torzo a tajemství M. díla (1938, o jeho próze), v KP 2 (1950, o studii Zdziechowského), KP 7 (1953, o Sebraných spisech K. H. M.), KP 8 (1956) a v SZáp 1935—36 a 1936—37; J. Mukařovský: Kapitoly z čes. poetiky III, Máchovské studie (1948, o zvukové, významové a tematické stránce Máje, o aktuální problematice M. básnického zjevu aj.) a ve sborníku Torzo a tajemství M. díla (1938); A. Pražák: K. H. M. (1936); Ani labuť ani Lůzn (1936); Máchovy ohlasy (1936, ročenka Chudým dětem); K. H. M., Osobnost, dílo, ohlas (1937); Torzo a tajemství M. díla (1938); Věčný M. (1940); K. Janský — V. Jiráč: Tajemství Křivoklady a jiné máchovské studie (1941); V. Jiráč: K. H. M. (1943) a v čas. Germanoslavica 1936 (o jeho vztahu ke germánským literaturám); K. Janský: K. H. M. (1953) a v kn. K. H. M. ve vzpomínkách současníků (1958); O. Králík: Historie textu M. díla (1953), v dosl. k Pouti krkonošské (1960), v Acta Univ. Palackianae Olomucensis, Philologica I, 1960 (o Katovi), v Zeitschrift für Slavistik 1961 a 1962 (o něm. básník K. H. M.); J. Petrmichl: K. H. M. (1953) a v doslovecích k Básním (1951) a k Cikáním a jiné próze (1953); P. Eisner: Na skále (1945) a v kn. Okusy Ignaze Máchy (1956); H. Granjard: M. et la renaissance nationale en Bohême (Paris 1957). J. Vlček v kn. Z dějin (1960, o jeho vztahu k Byronovi); A. Novák v Krajanech a sousedech (1922) a v LF 1911 (o Pouti krkonošské); J. Menšík ve Sborníku prací věnovaných J. Máchalovi (1925), v ČČM 1925, v LF 1926 a v ČMF 1927 (všude o vztahu k pol. romantismu); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); J. Heidenreich-Dolanský v kn. Vliv Mickiewiczův na čes. literaturu (1930); O. Fischer ve sborníku Básník a země (1936); B. Václavěk ve sborníku Torzo a tajemství M. díla

(1938, Společenské vlivy v životě a díle K. H. M.) a v Lit. studiích a podobiznách (1962); F. Vodička ve sborníku Věčný M. (1940), v kn. Počátky krásné prózy novověs. (1948), v kn. Cesty a cíle obrozenecké literatury (1958, Gezeze romantického hrdiny), ve Sborníku Vys. školy pedagog. v Praze, Jazyk—literatura I, Studie o jazyce a literatuře nárobozen (1959, M. jako kritik), v ČLit 1956 (ke Králíkovu pokusu o revizi textu M. díla) a 1959 (o tradici M. poezie v čes. literatuře); M. Szykowski v kn. Polská účast v čes. nárobození III (1946); J. Sotola v předm. k výboru Jasná noc mne vzhůru vábí (1961); K. Kostík v kn. Čes. radikální demokracie (1958). M. Otruba v ČLit 1957 a 1958; B. Meriggi v ČLit 1959 (M. a Leopardi); R. Grebeníčková v Slovanském přehledu 1960 (o jeho vztahu k rus. literatuře). — Ostatní literatura: F. Kréma, K. H. M. (1932) a J. Kuncová při soupisu Máju (1956). mo

Simeon Karel Macháček

10. 12. 1799 Praha

2. 10. 1846 Praha

Gymnasium a filosofii vystudoval v Praze (1821), od r. 1828 téměř do konce života působil jako profesor gymnasia v Jičíně. Původní práce i překlady otiskoval v Čechoslavu (zde i div. kritiky), ČČM, Jindy a nyní, Kytce, Vesně, České všele aj. Překládal do češtiny (balady a dramata Schillerova a Goethova, dále Horatia, Cicerona) i do němčiny (Turinského Angelinu, Horatia). Svým překladem i organizátorským úsilím se zasloužil o první provedování české opery (Weiglva Rodina švejcarská, 1823); překládal se smyslem pro hudební styl a deklamaci, o jejíž teorii se rovněž zajímal, operní libreta, mimo jiné k operám Mozartových a Rossiniho, a písňové texty (Mozart, Haydn, Tomášek). Připravil komentovaný výbor z české literatury pro německé čtenáře a svým *Krasořečníkem*, antologií českých básní vhodných k přednášení, založil dlouhou řadu obdobných pozdějších sbírek, vyhovujících kulturním potřebám české společnosti 19. stol. Z jeho původních prací (básně, divadelní hry) vyniká veršovaná veselohra *Ženichové*, která nejen komicky využívá konvencí hrůzostrašné rytířské dramatiky, ale také vyjadřuje narůstající sebevědomí lidových vrstev; některé jeho romance (*Heřman z Bubna*) se dlouho udržely v repertoáru deklamací.

BIBLIOGRAFIE

Půjčka za oplátku (D 1846), Ženichové (D 1826), Nové divadelní hry: Bulhar, Půjčka za oplátku, Závěš (1846), Drobnější básně (1846). — Básně S. K. M. vyd. s doslovem J. Durych (1927). — Překlady (dramat z němčiny): Goethe, Ifigenia v Taurii (1822), Raupach, Nevolníci aneb Isidor a Olga (1834), Schiller, Panna orleánská (1838); (operních libret z němčiny): Rodina švejcarská (hudba Weigl, 1824), Vodář (hudba Cherubini, 1824), Lazebník sevillský (hudba Rossini, 1825), Don Juan aneb Prostopášík potrestaný (hudba Mozart, 1825), Othello, mouřenín benátský (hudba Rossini, 1827); (z latiny): Horatia Q. Flacca Kniha o umění básnickém (1827), M. T. Cicerona Čtvero řečí proti Luc. Catilinovi (1834), (do němčiny): Turinského Angelína (1928) aj. — Uspořádal antologie: Krasořečník aneb sbírka básní a deklamací (1823), Zpěvy české pro jeden hlas při pianoforte (2 sv., 1825), Böhmisches Chrestomathie für Deutsche (1830). — Spisy S. K. Macháčka u Kobra v Národní bibliotéce 1883, 1884 (2 sv.).

LITERATURA

J. Král v kn. O prozodii čes. I (1923); V. Jiráč v kn. O smyslu formy (1946, o překladu libreta k Mozartovu Donu Juanovi); J. Hrabák ve Studiích o čes. verši (1959, o verši v překladu Schillerovy Panny orleánské); M. Kačer v předml. k Ženichům (1952). A. Truhlář v Kroku 1887; V. Tille v ČL 1897 (Ze srovnávací literatury lidové); F. Kleinschnitzová v LF 1916 (o Závěšovi); K. Paul v ČMF 1928 (o Bulharovi). mo

Josef Svatopluk Machar

29. 2. 1864 Kolín

17. 3. 1942 Praha

Macharův otec jako mlynářský stárek často měnil místa zaměstnání, a tak mladý M. prožil dětství na různých místech. R. 1878 začal studovat v Praze na staroměstském akademickém gymnasiu, později na reálném gymnasiu v Jindřichské ulici, kam byl nucen v sextě přestoupit po konfliktu s katechetou. Po maturitě nastoupil vojenskou službu (1886–89) a poté odešel do Vídně. Zde působil jako úředník téměř do konce světové války, udržuje po celou dobu těsný literární styk s domovem. Verše tiskl od r. 1882 ve Světozoru, Ruchu a později i v České rodnině, Šotku, Květech, Lumíru, Zlaté Praze, většinou pod pseudonymem Antonín Rousek. Satiry, hlavně na epigonskou lumírovskou tvorbu, uveřejňoval v Palečku pod pseudonymem Leo Leonardi. Nejúže spolupracoval však

s Herbenovým → Časem, kam psal zejména fejetony (pod šifrou — by), roku 1893 navázal kontakt i s Masarykovou Naší dobou, kde také od r. 1895 vyplňoval spolu s Masarykem rubriku Rozhledy časopisecké (pod společnou značkou Sursum). R. 1894 zde otiskl kritickou stat o V. Hálkovi →, která přispěla k ostré generační diferenciaci v českém literárním životě a nakonec vedla k ustavení České moderny, jejíž manifest r. 1895 v Rozhledech také M. koncipoval. Krátce psal také fejetony pro České noviny, než byly po omladinářských bouřích úředně zastaveny. Konečně působil i ve vídeňském tisku, zejména v českých sociálně demokratických Vídeňských listech a v revui Die Zeit řízené Hermannem Bahrem, pro niž získal i další české přispěvatele (F. V. Krejčího →, Masaryka, Šaldu → aj.). V l. 1908–12 redigoval spolu se Šaldou a Vodákem → časopis Novina. — Za první světové války byl M. ve Vídni (1916) vězněn. Na konci války se vrátil do Prahy, kde spojen vlnou nadšení z národního osvobození revidoval řadu svých dřívějších stanovisek, sblížil se s dosavadními odpůrci (Kramář, Klofáč), začal spolupracovat s Národními listy. Pět let (1919 až 1924) působil jako generální inspektor čs. armády. Své funkce se však vzdal zklamán poměry v republice. Rozešel se i s Masarykem a v opozici proti hradnímu křídlu začal přispívat do orgánů krajní pravice (Národní politika, později Polední list). — Z cest jsou pro M. tvorbu zvláště významné první návštěva Krymu r. 1898 (*Výlet na Krym*) a tři cesty do Itálie. Macharova poezie vznikala v protikladu k patetické lumírovské tvorbě. Proti jejímu verbalismu položil M. znovu důraz na významovou stránku verše, na sám obsah básnického sdělení. Proto oprostil výraz, podstatně omezil básnická pojmenování ve prospěch pojmenování neobrazných, užíval hovorového jazyka a sloz ze všedního života, dosud v poezii nezvyklých. Takto výrazně odpatetizovaná a zprozaičtřená poezie sloužila M. k zachycení soudobé společnosti, nazírané z jednotného úhlu básníkovy subjektu. Usílil o vyslovení vnitřní pravdy jedince, které spojovalo celou generaci devadesátých let a v němž se uplatňovalo individualistické,

protispolečenské gesto, umožnilo M. vyjádřit jeho rozhodnutí s vládou společností, na niž se díval nově, kriticky a bez iluzí. Platí to jak o subjektivní lyrice *Confiteor I—III (Confiteor, Bez názvu, Třetí kniha lyriky)*, v níž zpovědi z milostného zklamání vyústily v sarkastické útoky na morální zásady a předsudky soudobé společnosti, tak o *Čtyřech knihách sonetů*, v nichž M. svůj deziluzivní pohled rozšířil na rozsáhlou oblast životních projevů, které se tak objevily v novém, až drastickém světle. — Po těchto sbírkách prošla M. lyrika vlnou objektivace: básník několika osudy žen zobrazil lidské utrpení a bídu (*Zde by měly kvést růže*) a přenesl svůj deziluzivní pohled i na politické dění (*Tristium Vindobona I—XX*). Vznikl tak nový typ politické lyriky, která své poslání neviděla v odhalování perspektiv, v dodávání sebedůvěry, nýbrž v kritické analýze soudobých poměrů. Neiluzivním, skeptickým pohledem na situaci doma chtěl M. z vídeňského odstupu přispět k poznání českých poměrů jako prvnímu předpokladu změny současného stavu. Podobně si počínal i ve své epice, v „románu ve verších“ *Magdaléna*, kde spolu s výsměchem maloměstské morálce zaútočil na český veřejný a politický život, i v satirickém pamfletu na vládnoucí mladočeskou stranu *Boží bojovníci* a ve sbírce epigramů a satir *Satiricon*. M. politická lyrika vyvrcholila knihou *Golgata*, která kritizuje falešné vlastenectví, ale zároveň dokládá i M. sblížení s dělnickým hnutím. *Golgata* také zahajuje v básnickově tvorbě nové období, pro něž je příznačná poezie historická. V ní M. po novém hlubokém rozčarování z politických poměrů i literárního vývoje po rozpadu České moderny usiloval, podobně jako dříve Vrchlický →, zachytit v rozsáhlém cyklu (*Svědění věků*) historii lidstva od nejstarších dob až do přítomnosti, a to převážně formou psychologických portrétů jedinců. Zvláštní místo mají v tomto cyklu zejména první dvě sbírky (*V záři helénského slunce, Jed z Judey*), protože v nich vykristalizovala M. koncepcie historie, jejíž vrchol viděl v antice. Rozvrat antiky vyvolal křesťanstvím byl podle M. začátkem hlubokého úpadku, z něhož se lidstvo vyma-

nilo jen přechodně v údobí francouzské buržoazní revoluce. Tuto koncepci, jejíž aktuální hrot mířil proti náboženství a zejména proti soudobému klerikalismu, uplatňoval pak M. prakticky v bohaté přednáškové činnosti, publicistice a fejetonech, kam se také v období před první světovou válkou přesunulo těžiště jeho literární činnosti. — Nejširší ohlas vyvolaly jeho satirické polemiky s klerikalismem (*Katolické povídky*) a zejména knihy *Řím a Antika a křesťanství*, božovně rozvinutí M. historické koncepce a plod jeho putování po stopách antiky. Literárně nejživotnější jsou však dvoudílné vzpomínky na dětství a studentská léta *Konfese literáta*, které svým pravdivým líčením stavů a pocitů mladého člověka velmi silně zapůsobily na tehdejší mládež. Od té doby se však význam M. básnické tvorby ustavičně zmenšoval. Svědčí o tom zvláště jeho verše psané po první světové válce a založené opět na starém básnickově rozporu mezi ideálem a skutečností (*Tristium Praga I—C, Na okraj dnů*), který však tentokrát znamenal ztrátu jakékoliv jistoty. Bezvýhodný pesimismus prostoupil nejen M. poezii společenskou, nýbrž i lyriku intimní a mediativní.

BIBLIOGRAFIE

Confiteor (Bb 1887), Bez názvu (Bb 1889), Letní sonety (Bb 1891), Zimní sonety (Bb 1892), Jarní sonety (Bb 1893), Podzemní sonety (Bb 1893, všechny čtyři pak pod souhrnným názvem *Čtyři knihy sonetů* 1903), Třetí kniha lyriky (Bb 1892), Pěle-měle (Bb 1892), Tristium Vindobona 1—XX (Bb 1893), Zde by měly kvést růže (Bb 1894), *Magdaléna* (román ve verších, 1894), „1893—96“ (Bb 1897), Boží bojovníci (satirický pamflet, 1897), Výlet na Krym (Bb 1900), *Golgata* (Bb 1901), *Knihy fejetonů I* (1901, 1920 s názv. *Za rána*), *Knihy fejetonů II* (1902, 1920 s názv. *Trofeje*), *Konfese literáta* (vzpomínky, 1901, 2 sv.), *Stará próza* (1902), *Satiricon* 1903 (satiry veršem i prózou, 1904), *Trofeje* (Ff 1903), *Próza z let 1901—1903* (Ff 1904), *Hrst beletrie* (Pp 1905), *Vteřiny* (Bb 1905), *V záři helénského slunce* (Bb 1906), *Jed z Judey* (Bb 1906), *Próza z let 1904—05* (1906), *Próza z roku 1906* (1907), *Řím* (Ff 1907), *Veršem i prózou* (Ff 1908), *Klerikalismus mrtev!* (Ff 1910), *Krajiny, lidé a netopyři* (Ff 1910), *Katolické povídky* (1911), *Barbaři* (Bb 1911), *Pohanské plameny* (Bb 1911), *Apoštolové* (Bb 1911), *Českým životem* (Ff 1912), *Nemocnice* (Ff 1913), *Význam Volné myšlenky v českém národě* (F 1914), *Krůpěje* (Bb 1915), *Životem zrazení* (Bb 1915), *Pod sluncem italským* (Ff 1918), *Kriminál* (Ff 1918), *Franz Joseph* (B

1918), O Habsburcích (řeč, 1918), Antika a křesťanství (Ff 1919), Vídeň (Ff 1919), Třicet roků (Ff 1919), Vídeňské profily (Ff 1919, obě 1930 v kn. Profily lidí, dob a poměrů), Časové kapitoly (Ff 1920), Vzpomíná se... (vzpomínky, 1920), V polední (Ff 1921), Oni (Roky za stolletí I, Bb 1921), On (Roky za stolletí II, Bb 1921), Krůčky dějin (Bb 1926), Kam to spěje? (Bb 1926), Tristium Praga I—C (Bb 1926), Na křižovatkách (Bb 1927), Pět roků v kasárnách (vzpomínky a dokumenty, 1927), Oni a já I (vzpomínky s koresp., 1927), Zapominání a zapomenutí (Oni a já II — vzpom. s koresp., 1929), Při sklence vína (vzpom. s koresp., 1929), Cyřicet let s Aloisem Jiráskem (vzpom. s koresp., 1931), Dvacet pohlednic z Kysiblu (Bb 1931), Dva výlety do historie (Pp 1932), Peníze (B 1932), Filmy (Bb 1934), Na okraj dnů (Bb 1935), Rozmary (Bb 1937), První dějství (přednáška, 1939). — Výbory: Macharova čítanka (usp. autor 1909), Machar mládeži (1910), Malý výbor ze spisů J. S. M. Korespondence: Bezruč—Machar (1961, usp. J. Dvořák). — Spisy v Aventinu a Vesmíru v letech 1926—38 (52 sv.). — Bibliografie v monografiích V. Martínka z r. 1948.

LITERATURA

J. Šusta: Macharův Řím (1908); V. Martínek: J. S. M. (1912), Antika v poezii Macharově (1919) a J. S. M. (1948, s bibliografií díla); Z. Pešat: J. S. M. básník (1959). F. X. Šalda v KP 2 (1950, o sbírce Tristium Vindobona), KP 3 (1950, o sbírce 1893—1896 a o Božích bojovnících), KP 12 (1952, Dva básníci); J. Karásek v kn. Impresionisté a ironici (1903); A. Procházka v kn. České kritiky a meditace (1912); J. Fučík v kn. Milujeme svůj národ. Jub. čís. Besed času 1904 a 1914. zp

Sergej Machonin

29. 12. 1918 Moskva, SSSR

Studoval nejprve na ruském gymnasiu v Moravské Třebové (1930—31), pak na reálné v Prostějově, od r. 1938 na filosofické fakultě Karlovy university obor čeština-němčina (po válce srovnávací slovenské literatury, doktorát 1951). Pro účast na studentských akcích v listopadu 1939 byl v l. 1939—42 vězněn v koncentračním táboře Oranienburg. Do konce války pak byl zaměstnán nejprve jako úředník v Prostějově, později jako redaktor nakladatelství v Třebchovicích pod Orebem. V l. 1945—47 byl redaktorem nakladatelství Mladá fronta, pak působil na ministerstvu informací, ve státním filmu (1948—49), v l. 1950—53 jako dramaturg Realistického divadla Zd. Nejedlého, od r. 1954 jako redaktor Literárních

novin. Spolupracuje také s filmem. — Příspěvky (od 1945) v Rudém právu, Literárních novinách, Novém životě, Divadle, Divadelních novinách, Plameni aj. Jako kritik a žurnalista soustřeďuje Machonin svůj zájem především na současnou tvorbu divadelní a dramatickou. Od lyrizujícího komentátorství vyvíjejí se jeho kritické projevy k věcné analýze, v níž vyjadřuje vlastní představu divadla v socialistické společnosti a projevuje zájem o otázky etické a talent dramaturgický. — Překládá ruskou prózu (Fadějev, Gercen, V. Někrasov, Solženicyn aj.) a hlavně dramatik, z níž k nám soustavně uvádí zejména poválečnou sovětskou tvorbu (Arbuzov, Gorbатов, Leonov, Rozov aj.). Překládá také hry slovenské (Karvaš) a bulharské (Petrov), od počátku šedesátých let (z různých jazyků) často i poezií.

BIBLIOGRAFIE

Domluvíte se rusky? (1945), Slovo k naší současné poezii (studie, 1955). — Z překladů: K. Simonov, Dni a noci (1945); M. Gorkij, Zpověď (1946); A. Fadějev, Mladá garda (1947); V. Někrasov, V stalingradských zákopech (1948); A. N. Ostrovskij, Z cizí viny (1950), Les (1951); L. N. Tolstoj, Plody vzdělanosti (1956); V. Višněvskij, Optimistické tragédie (1957), A. I. Gercen, O tom, co bylo I—III (1946—60) aj. *dě*

Marie Majerová

(vl. jm. Marie Bartošová, provd. Stivínová, pak Tusarová)

I. 2. 1882 Úvaly u Prahy

Když jí byly tři roky, zemřel jí otec; ovdovělá matka se podruhé provdala za vysloužilého poddůstojníka Aloise Majera. Po dlouhém existenčním boji v Praze se rodina r. 1894 usadila na Kladně. Prostředí průmyslového a proletářského města zformovalo světový názor dospívající dívky; když vychodila kladenskou měšťanskou školu (1897), byla rok služebnou v Budapešti, pak písařkou v Praze. Její názorové zrní charakterizuje neustálá snaha po sebevzdělání a po politickém uvědomování, jež hledá ve studiu v Dělnické akademii i v kulturní práci mezi proletářskou mládeží. V osmnácti letech se dostala do kroužku spisovatelů kolem

St. K. Neumanna →; v jeho Novém kultu také uveřejnila první verše, silně ovlivněná Fr. Gellnerem →. Později psala povídky pro sociálně demokratický tisk, a to zvláště za svého pobytu ve Vídni (1904 až 1906), kde se její muž stal redaktorem českých sociálně demokratických Dělnických listů; zde se také aktivně účastnila práce v dělnickém hnutí, např. všeobecné stávky v listopadu 1905. Po studijním pobytu v Paříži 1906—07 se vrátila do Prahy a r. 1908 se stala členkou sociální demokracie. Novou aktivizací její politické činnosti znamenala léta první světové války a bojů o charakter republiky, v nichž se rozešla se sociálně demokratickým oportunismem; mezi prvními se hlásila ke Třetí internacionále a r. 1921 vstoupila do KSČ. Politická aktivita vedla M. k mnoha funkcím i žurnalistické činnosti. V prosincových bouřích 1920 začala pracovat v redakci Rudého práva, kam psala po celá dvacátá léta, a to zejména průkopnické divadelní referáty. Podstatná je její práce mezi proletářskými dětmi a ženami: v Rudém právu vedla rubriku pro mládež Dětská besídka a řídila komunistický tisk pro ženy. Po odchodu ze strany v době vnitrostranické krize (1929) pracovala jako redaktorka Činu a věnovala se literární tvorbě. Za okupace nesměla M. publikovat. Po osvobození se vrátila do řad strany a aktivně se podílela na budování lidové demokratického státu. R. 1947 byla jmenována národní umělkyní. — Celý život M. hodně cestovala a mnoho cest ovlivnilo její literární dílo: v mládí kromě pobytu ve Vídni a v Paříži podnikla cestu do Dalmácie a Istrie (1910) a do sev. Afriky (1912), kam se vrátila znovu roku 1932. R. 1919 navštívila USA, r. 1924 jako delegátka Komunistické internacionály sovětské Rusko (další cesty 1938, 1947 atd.). V Itálii byla v l. 1912 a 1936, za první světové války v Haliči (1917). R. 1954 navštívila Čínu. — Redigovala časopisy Ženské listy, Kohoutek, Žena, Komunistka, Čin, Československo a edice Holubičky (s J. Horou a Sl. Tusarem), Ženská knihovna (v Komunistickém nakladatelství), Dětská knihovna (tamtéž), Almanach Kmene (1933 až 1934). — Přispívala zejména do časopisů Nový kult, Rudé květy, Dělnické listy

(1904—07, 1912—13), Právo lidu (1908 až 1920), Rudé právo (1921—29), Rozsévačka, Čin, České slovo (1937—38) aj.

Ráz tvůrčí cesty M. Majerové ovlivnil její třídní původ a bohaté životní zkušenosti, které ji vedly od mládí k důvěrnému poznání dělnického života. Celý vývoj jejího díla byl uměleckým zápasem o nový typ socialistické prózy ze současnosti, zejména o nekonvenční zobrazení dělníka, charakteristických rysů jeho myšlení a vývoje k socialistickému uvědomění. Už ve svých počátcích, poznamenaných dokumentarismem povídek psaných pro sociálně demokratické vzdělávací publikace, překonal M. dosavadní naturalistické nebo sentimentální pojetí těchto témat organičtějším spojením tendence s obsahem a osobitým lyrismem (*Povídky z pekle*). Zároveň byl vývoj M. v prvním desetiletí 20. stol. ovlivněn stykem s anarchistickými autory i příkladem soudobé psychologizující povídky; to ukazuje druhá linie jejího díla, povídky o citových osudech žen (*Decery země, Mučenky*), které překonávaly feministickou jednostrannost soudobé ženské prózy a otvíraly přístup k pravdivějšímu a hlubšímu poznání lidského nitra. Vrcholem předválečného údobí M. je její velký román o hledání smyslu revolučního činu (*Náměstí republiky*), průkopnický pokus o umělecké ztvárnění široké společenské problematiky: jeho metoda, ovlivněná Flaubertovými romány deziluze, umožnila M. odhalit krach anarchistického individualismu a pseudodemokratičnost buržoazní svobody. — Po první světové válce se M. pod vlivem koncepce proletářské literatury vrací k přeběhu citového a myšlenkového zrání (*Nejkrásnější svět*); touha po sebeurčení, příznačná pro její předválečné prózy, je tu včleněna do socialistické perspektivy: nabyla nyní nové podoby ve splnutí jedince s revolučním kolektivem. V české socialistické literatuře byla tu poprvé postavena otázka umělecké typizace vnitřního vývoje jedince a dějinného procesu. V souvislosti s novými tendencemi socialistické literatury na rozhraní dvacátých a třicátých let se M. v utopickém románu *Přehrada* pokusila nově ztypizovat revoluční změny skutečnosti na základě avant-

gardních výbojů soudobé české prózy. Když za hospodářské krize vzrostla revoluční aktivita, vrátila se M. k začátku dělnického hnutí románem *Sířena*, situovaným na Kladensko. Vytvořila jím nový typ sociální kroniky, osvětující kořeny, z nichž postupně vyrůstá vůdčí úloha dělnické třídy ve společnosti. I v dalším vrcholném dile ze třicátých let, v novele *Haviřská balada*, se M. pokouší nalézt cestu k velkému společenskému tématu: soustřeďuje se však nyní k hledání vnitřních, podstatných rysů dělníkova vědomí, utvářených společenským rázem jeho práce. Objevné vidění morálních hodnot a důstojnosti dělného člověka vytváří z této novely hrdinský zpěv o nezničitelnosti lidství, nejbádnější dílo Majerové. — Svě umělecké zkušenosti uplatnila M. i v próze pro mládež; je průkopnicí realistické povídky z dětského života (*Robinsonka*). Poválečné dílo M. žije neutuchající snahou vyrovnávat se se současností a zobrazovat její naléhavé problémy. K tomu M. volí širokou škálu drobných prozaických forem, jimiž může reagovat na rychle se vyvíjející vztahy mezi lidmi za budování socialismu a vyjádřit nové rysy společenského vědomí pracujícího člověka: k tomu cíli míří jak její povídky (*Cesta blesku*), tak reportáže z ciziny (*Zpívající Čína*) i z domova (*Ševcovská polka*).

BIBLIOGRAFIE

Povídky z pekla a jiné (1907), Panenství (R 1907, 2. upr. vyd. 1928, zfilm.), Plané milování (Pp 1911, 2. upr. vyd. 1937, spolu s povídkami ze sbírky *Dcery země*), Nepřítel v domě (Pp 1909), Červené kvítí (Pp 1912), Carovný svět (výbor a úprava světových pohádek, 1913), Náměstí republiky (R 1914, 2. upr. vyd. 1929, 3. přeprac. vyd. 1947), Zlatý pramen (výbor z českých uměleckých pohádek od obrození, 1918), *Dcery země* (Pp 1918), *Z luhů a hor* (Bb v próze, 1919), *Pohádka o krásné zemaně* (1919), *Ze Slovenska* (Pp 1920), *Dojmy z Ameriky* (Rp 1920), *Mučenky* (Pp 1921), *Loňské jaro* (Bb v próze, 1921, poprvé *Z luhů a hor*), *Feda-Fegya* (P 1921, poprvé v knize *Ze Slovenska*), *O blanických rytířích* (pohádka, 1921), *Nejkrásnější svět* (R 1923, 4. uprav. vyd. 1949, 6. nově uprav. vyd. 1950, zfilm.), *Zázračná hodinka* (Pp pro mládež, 1923, 2. rozšíř. vyd. 1935), *Den po revoluci* (Rp 1925), *Rudá vlčata* (R pro děti, 1925, úprava podle P. Bljachina), *Matka a dítě v sovětském Rusku* (inš. brožura, 1926), *Cesta do nového carství* (úprava srbské pohádky, 1928), *Pohled do dílny* (causerie, 1929, 2. upr. vyd. 1950), *Bruno čili Dobrodružství německého hochy v české vesnici* (P pro děti, 1930), *Veselé pohádky z celého světa*

(výbor a úprava, 1930), *Hledání domova* (P 1931, upraveno z kn. *Nepřítel v domě*; 2 rozšíř. vyd. 1939), *Přehrada* (R 1932), *Parta na křižovatce* (P 1933), *Africké vteřiny* (Rp 1933), *Má vlast* (Bb v próze, přeprac. výběr z kn. *Z luhů a hor*, 1933; 3. změn. vyd. 1939), *Dvě povídky* (1933), *Veselá kniha zvířátek* (výběr a úprava pohádek z angl. autorů, 1933), *Kde je Charlie* (propagační průvodce, 1934), *Sířena* (R 1935, 4. upr. vyd. 1947, zfilm.), *Květná neděle* (Rp 1936), *Důlní inženýr a zlatá muška* (pohádka, 1936, poprvé v 2. vyd. *Zázračné hodinky*), *Výlet do Československa* (propag. průvodce, 1937), *Haviřská balada* (P 1938), *Královna krásy* (Pp 1939), *Robinsonka* (R pro děti, 1940, zfilm.), *Město ve znamení ohně* (P 1940), *Nespokojený králíček* (P pro děti, 1946), *Hledání domova* (Pp 1946, výběr z knih *Z luhů a hor*, *Má vlast*, *Hledání domova*), *Deset tisíc km nad Sovětským svazem* (Rp 1948), *Cesta blesku* (P 1949, Pp 1951, rozšíř. vyd. 1952), *Vítězný pochod* (Rp 1953), *Divoký západ* (Pp 1954), *Zpívající Čína* (Rp 1954), *O slepičce a kohoutkovi* (pohádka, 1955), *Literatura pro mládež a děti — důležitý prostředek socialistické výchovy nových pokolení* (projev na 2. sjezdu čs. spisovatelů, 1956), *O dětské literatuře* (1956, usp. F. Tenčík), *Seedm hrobů* (Pp 1956), *Veselá kniha pohádek* (1958; kn. vznikla sloučením a přeprac. *Veselých pohádek z celého světa* a *Veselé knihy zvířátek*), *Volání s ozvěnou* (výbor ze statí, 1960, usp. J. Nejedlá), *Ševcovská polka* a jiné radosti (Rp 1961). — *Uspořádala* výběry: *Dvanáct měsíčků* (výbor z moderní české lyriky pro děti, 1937), *Malí hrdinové* (výbor z povídek T. Novákové, R. Svobodové, B. Benešové a M. Majerové, 1937), *Spisovatelky dnes* (výbor z jejich próz, 1934), *Čechoslovákija v ilustracích* (dív. slovo a vysvětlivky, 1947), *Haviřské anekdoty* (spolu s V. Lacinou, 1949). — *Z překládů*: *Octave Mirbeau: Kalvárie* (1906), *G. Flaubert: Prosté srdce* (1908), *Charles Morice: O moderních podmínkách krásy* (1909), *Honoré de Balzac: Benátský žid* (1910), *Wilhelm Raabe: U divého muže* (1912), *Théophile Gautier: Kapitán Frakas* (1915), *Hátifi-Nizámí-Chosru-Dehlevi: Příběh Behráma Gura a Růžového líčka* (perské pohádky z franc. rukopisů, 1915), *Jean Richepin: Vějíčka* (1916), *Octave Mirbeau: Zahradá muk* (1918), *Victor Hugo: Bidníci* (1922, 3. opr. vyd. 1952), *Arturo Carotti: Špaček a Nin v boji proti fašistům* (1926, 2. opr. vyd. 1950), *A. V. Karaganov: Sovětská kultura za vlastenecké války* (1945), *N. Terleckij: Šest metrů úsměvu* (1946), *Victor Hugo: Kozeta* — *Gavroš* (výbor z *Bidníků pro děti*, 1953), *Victor Hugo: Ubožáci* (úprava pro mládež, 1961). — *Sebrané spisy* M. M. vycházely v nakladatelství Čin v l. 1929—35 a v Melantrichu v l. 1936—39. V l. 1952—61 vyšlo nejpodstatnější z jejího díla v usp. a s doslovy A. M. Píši ve Spisech v Státním nakladatelství krásné literatury; M. pro ně své knihy stylisticky i obsahově upravovala a zejména přeskupovala povídkové celky. — *Bibliografie*: H. Winklerová, *Nár. umělkyně* M. M. (1957, s výběrem literatury).

LITERATURA

J. Hájek: *Nár. umělkyně* M. M. (1952) a *M. M. aneb román a doba* (1962) a v *Plameni* 1962;

M. M. ve fotografii (1952); V. Kovářik: Dětský svět M. M. (1962). F. X. Šalda v SZáp 1932 až 1933 (Průřez částí dnešního románu čes. — o Přehradě) a v SZáp 1935—36 (Dvanáct nových čes. románů — o Sireňě); K. Sezima v Krystalech a průsvitech (1928); B. Václavek v kn. Tvorbou k realitě (1937, O epickou syntézu); A. M. Piša v předmluvách ke Spisům (1952—60). J. Fučík v Kmeni 1927 (o Nejkrásnějším světě); F. Tenčík v NŽ 1952 (o jejím vztahu k lit. pro mládež); V. Formánková — J. Rysová — J. Srovátková v NR 1954 (o stylistických vrstvách slovníku jejich děl); V. Formánková — J. Srovátková v NR 1962 (o jazyce a stylu); M. Obst v Divadle 1958 (o jejich div. referátech); L. Lantová v CLit 1959 a v HD 1962; M. Jankovič v CLit 1961 (Cesty ke skutečnosti v poč. socialistické prózy). — Další literatura v bibliografii H. Winklerové (1957).

II

Helena Malířová

(roz. Nosková)

31. 10. 1877 Praha

17. 2. 1940 Praha

Se svou sestrou, herečkou Růženu Naskovou, našla brzy cestu k pokrokové mládeži, do Dělnické akademie i mezi anarchistické literáty kolem St. K. Neumanna →. Cestovala po Francii, Belgii, Holandsku, Itálii. Za srbsko-turecké války v r. 1912 odjela jako reportérka a ošetřovatelka na Balkán. Od r. 1913 žila ve Vidni, kde se seznámila s I. Olbrachtem →, vstoupila do sociálně demokratické strany a přispívala do jejího vídeňského orgánu Dělnických listů. Po návratu do Čech žila v Praze, od r. 1920 v Krči s I. Olbrachtem u jeho otce A. Staška (do r. 1936). R. 1920 se jako delegátka ilegálně účastnila 2. sjezdu III. internacionály v Moskvě. Aktivně se podílela na založení KSČ, zajížděla na český sever mezi horníky, kde zakládala komunistické skupiny, pracovala v redakcích Rudého práva, Komunistky, Rozsévačky, v ženském komunistickém hnutí. Přednášela na dělnických besedách, schůzích a táborech lidu, účastnila se stávek, protestních akcí atd. Pro svou revoluční činnost byla několikrát žalářována. Ani po dočasném rozchodu s KSČ r. 1929 nepřestala pracovat v dělnickém a protifašistickém hnutí. Jako delegátka pokrokových organizací navštívila Bulharsko, Rakousko, Německo, Rumunsko a r. 1936 republikánské Špa-

nělsko. — Přispívala do časopisů Rudé květy, Besídka Dělnických listů, Švanda dudák, Zlatá Praha, Zvon, Český svět, Národní obzor, Lumír, Novina, Rudé právo, Komunistka, Rozsévačka, Reflektor, Kohoutek, Národní osvobození (zde 1932 *Vědná Mariola*) aj.

Dilo H. Malířové obsahuje většinou povídky a romány, ale též divadelní hry, literaturu pro děti a mnoho novinářských článků knižně nevydaných. Prozaická tvorba z doby před první světovou válkou je nesena touhou po životě citové i smyslově plném. Ličí typy žen odstrčených, rozvrácených či opuštěných, toužících po lásce bez ohledu na společenské konvence (*Právo na štěstí, Vino*); citovou vzpuru ženy vidí v souvislostech dobových a sociálních a tak dává svému úsilí o emancipaci širší platnost. M. dovede zachytit náladu, dojem, bezprostřednost citového prožitku; její povídky bývají improvizované a tím kompozičně uvolněné. O probíjování svobody citů i smyslů proti měšťácké přetváře se pokusila i v dramatu (*Bratrství*). — V poválečném vývojovém období těžila M. tematicky z pobytu na Balkáně a z válečné problematiky (*Srdce nemá stání, Vitězství*) a vytvořila typ hrdkiny, která uprostřed války dovede najít svou cestu (*Požehnání*). Svá nejvýraznější díla napsala M. ve třicátých letech. Vedle romanticky laděné kroniky české měšťanské rodiny z minulého století (*Barva krve*) je příznačný zvláště román *Dědictví*, v němž M. podala osudy mladé dívky, jež se vymanila z klášterního prostředí a přes anarchismus se dostala k revolučnímu dělnickému hnutí, k pochopení činnorodé práce pro společnost. I zde převažuje spíše fejetonový ráz, filmový záběr, mozaika příhod, pestrost osudů. Prozaické dílo M. se dovrhuje vzpomínkově laděnou uměleckou zpovědí, básnický silnou a lidsky vyrovnanou bilancí vlastní cesty životní (*Deset životů*). — Průkopnický význam má její tvorba pro děti, v níž přetvářela tradiční útvar pohádkový z hlediska svého socialistického názoru. — Překládala z němčiny (H. Bahr, L. Feuchtwanger, Th. Mann), francouzštiny (V. Hugo), bulharštiny (Gabe) a srbštiny.

BIBLIOGRAFIE

Lidské srdce (Pp 1903), Bratrství (D 1905, i. prem.), Neviditelné království (P 1906), Křehké květiny (Pp 1907), Ženy a děti (Pp 1908), Právo na štěstí (R 1908), Malé příběhy (Pp 1910), První polibky (Pp 1912), Váno (R 1912), Jarní rozhovory (Pp 1912), Rozkvetlá stráž (P 1913), Popel (R 1914, 2. změn. vyd. 1928), Srdce nemá stání (R 1918), Vítězství (R 1918, 2. díl románu Srdce nemá stání), Požehání (R 1920), Blesk. Nebylo války (Pp 1921), Rudé besídky (politické fejetony, 1922), Osud zahrádník. Velký svátek (Dd pro mládež, 1922), Povídky s dobrým koncem (1923), Kouzelný plášť (pohádky, 1925), Tři hvězdy (D pro děti, 1925), Blesk a jiné povídky (1928), Zlatý závoj (pohádky, 1929), Blažené údolí (pohádky, 1929, pseud. Josefa Vysocká), Tři a jedna (R 1930), Barva krve (R 1932), Dědictví (R 1933), Pod kaštanem (pohádky, 1934), Nový rok (Bb 1936), Deset životů (R 1937). — Provedené hry: Přítel (1913). — Posmrtně: Mariola (R 1940), Stříbrný racek a jiné povídky (1951). — Výběry: Pilná rozsevačka (Pp pro děti, 1952, usp. O. Neumannová), Pohádky Heleny Malířové (1953). — Vybrané spisy H. M. v Čs. spisovatelů od r. 1957.

LITERATURA

Jeden život (1948). K. Sezima v Krystalech a přísvecích (1928); R. Nasková v kn. Jak šel život (1941); O. Neumannová v předml. k Pilné rozsevačce (1952); Z. Eis v předmluvách k Vybraným spisům H. M. (1957–62) a k Mariole (1960). J. Fučík v Kmeni 1926–27; M. Pujmanová v Tvorbě 1937; V. Stejskal v NŽ 1952; M. Mikulášek a J. Špačková ve Sborníku prací filos. fakulty brněnské univ. 1955, řada literárněvědná (č. 2, o pohádkách). rpz

Jakub Malý

4. 8. 1811 Praha

7. 3. 1885 Praha

V Praze vystudoval gymnasium (1822 až 1829), filosofii (1829–30) a právnickou fakultu (1831–35). Přátelsky se stýkal mj. s Máchou → a Tylem →. Zprvu žil jako volný spisovatel, později jako učitel češtiny a cizích jazyků (angličtiny a francouzštiny) v pražských šlechtických rodinách. V l. 1835–44 a 1845–47 vydával Bibliotéku zábavného čtení, pomáhal J. Jungmannovi → při dokončování jeho Slovníku, zejména Dodatku a oprav. V l. 1840–43 vydával v neurčitých lhůtách časopis Denici a zároveň řídil Špinkovu tiskárnu v Praze (1842–44). V l. 1846 až 1847 a 1850 redigoval po Tylovi Květy, r. 1848 Poutníka. V r. 1848 byl členem Národního výboru, před perzekucemi

opatřeními uprchl do Vídně, odkud psal do pražských německých novin Constitutionelles Blatt aus Böhmen (pod šifrou m) a do vídeňské Slawische Zeitung. Po návratu redigoval politicky konzervativní Pražský prostonárodní list (1851–52). R. 1862 se stal po K. J. Erbenovi kořektorem publikací Matice české a v l. 1859–74 byl spoluredaktorem (později redaktorem) Riegrova Naučného slovníku, do něhož napsal mnoho životopisných, literárněhistorických a kulturně informačních hesel. — Přispíval téměř do všech soudobých českých časopisů (zejména do Čechoslava, kde r. 1833 debutoval verši pod pseudonymem Budislav, do Jindy a nyní, České včely, do Šafaříkova Světozora, Časopisu Českého muzea, Živy, Poutníka od Otavy, Národních novin (pod šifrou K), do Zlaté Prahy, Národa, do Národních listů, i do pražských a vídeňských časopisů německých.

Malý patřil ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století k nejaktivnějším pracovníkům z okruhu spisovatelů soustředěných kolem J. J. Langra → a J. K. Tyla →. Je autorem mnoha časopiseckých statí, článků, kritik i knižních publikací, v nichž se s větším či menším zdarem pokoušel popularizovat výsledky soudobé vědy. Jako jeden z prvních se pokusil o umělecký přepis české lidové pohádky (*Národní české pohádky a pověsti*). Překládal Lessinga, naučná díla Mignetova, Hellwaldova, Stanleyova, ale především Shakespeara (celkem jedenáct her). — Od počátku se objevovaly v jeho většinou kompilačních pracích některé negativní rysy, např. povrchní znalost předmětu, o němž psal, nepůvodnost myšlenek, nepřilíhající citlivý přístup k ideové stránce a k estetickému hodnocení uměleckého díla, jak se to např. projevilo v jeho posudcích pohádek B. Němcové. Stupňující se konzervativní ráz jeho smýšlení, i politického (*Politické zlomky*), vyvrcholil po r. 1848. V polemice s J. Nerudou → a K. Sabinou → o nové podobě české literatury, v níž vystoupil už přímo jako mluvčí konzervativního, apolitického literárního programu, žádal, aby literární zobrazování skutečnosti uplatňovalo především národnostní hledisko a aby obraz života byl podřízen předem vymezené ide-

ji. V osmdesátých letech, kdy se objevovalo úsilí o pravdivý výklad revolučních událostí roku osmačtyřicátého, analyzoval v obsáhlém *Našem znovuzrození* český politický a kulturní vývoj za obrození a obnovil v něm výpady proti svým dřívějším odpůrcům (K. Havlíčkovi →) i proti mladé nastupující generaci májovců. Ve společenském a literárním kontextu byl M. typem zpátečníka brzdícího pokrokové tendence, probíhající českým životem.

BIBLIOGRAFIE

Národní české pohádky a pověsti (1838), Prostonárodní dějepis české země (1844–45, 7 sv.), Sebrané báchorky a pověsti národní (1845–46, 4 sv.), Krátká mluvnice česká pro Čechy (1845 až 1846, 2 sv.), Soustavní nástin slovesnosti (1848), Napoleon Bonaparte (1848–49, 2 sv.), Dějiny národu českého (1849), Vymožení Rudolfova majestátu (1850), F. L. Celakovský (1852), Amerika od času svého odkrytí až na nejnovější dobu (1853–57, 6 sv.), Úvod k estetikě (1853), Úvahy Čecha o novém zřízení Rakouska (1861), Politické zlomky (1862), Mezi vzkříšením (1862–63, pseud. Václav Pravda), Dějepis národu českého pro čtenáře každého stavu (1864, 2 sv.), Rukověť anglického jazyka (1870), Stručný obraz jazyka českého (1872), Vzpomínky a úvahy starého vlastence (1872), Soustátí severoamerické a jeho soustava (1872), Shakespeare a jeho doba (1873), Stručný všeobecný slovník věcný (1874–85, 9 sv.), Populární poučení o pravopise českém (1877), Vlastenecký slovník historický (1877), Naše znovuzrození (1880–84, 6 sv.) aj. — Z překlady: W. Shakespeare, Othello, mouřenín bernátský (1843), Veselé ženy windsorské (1866), Konec vše napraví (1870), Mnoho povyku pro nic za nic (1862), Král Jindřich VI. (1858, 1859, 1866, 3 díly) aj.; E. G. Bulwer-Lytton, Poslední dnové Pompejí (1877); F. A. Mignet, Historie revoluce francouzské od 1789–1814 (1850); G. E. Lessing, Nathan moudrý (1865). — Výbor drobných spisů v Národní bibliotéce (1872–76, 3 sv.).

LITERATURA

K. Havlíček v kn. O literatuře (1955); J. Vlček v kn. Z Dějin (1960), M. Hýsek v LF 1919 (Jungmannova škola kritická). mh

Mandevillův cestopis

Český překlad středověkého spisu, za jehož autora byl neprávem pokládán John Mandeville (kolem 1300–72), anglický lékař, matematik, cestovatel. Skutečným autorem tohoto evropsky proslulého díla byl asi všestranně vzdělaný Belgiečan Jean de Bourgogne, povoláním lékař, žijící

v Lutychu ve 14. stol. Původně latinské vyprávění, plné smyšlenek a spjaté s rytířským prostředím, vzniklo zčásti z autorovy fantazie, zčásti jako kompilace z různých středověkých spisů. Přeložil je z německého převodu do češtiny kolem roku 1400 dvořan Václava IV., mistr Vavřínek z Březové →; těšilo se u nás větší oblibě než střízlivější cestopis Marka Pola zvaný Milión →, patrně díky autorově schopnosti poutavě vyprávět a dodat svým výmyslům zdání reálnosti. Jeho cílem bylo spíše vyhovět zájmu o exotické kraje, zejména v té době bylo i v Čechách poplatno mnoho literárních památek, než podat věcné poučení. Tzv. Mandevillův cestopis se v Čechách četl po celá staletí, motivy z něho obohatly pohádkovou tradici a ještě za obrození jej vydal Václav Matěj Kramerius → jako lidovou knížku.

EDICE

Cestopis tzv. Mandevilla, vyd. F. Šimek (1963). zi

Antonín Marek

5. 9. 1785 Turnov

15. 2. 1877 Praha

Studoval gymnasium v Grüssau ve Slezsku, od r. 1801 filosofii v Praze, od r. 1804 bohosloví v Litoměřicích. Zde se stal členem kroužku žáků, které J. Jungmann → vyučoval češtině. Kaplanoval v Rožďalovicích, v Tatobitech, na Hrubé Skále (1815–20). Od r. 1820 farář v Týně u Rovenska, v l. 1823–1876 v Lیبuni, kde rozvinul širokou činnost buditelskou. Působil i jako školní dozorce na Turnovsku (1844–58). Významná byla jeho organizační práce pro Matici školskou. Od r. 1876 žil v Praze. — Přispíval do Hlasatele (poprvé 1807), Prvotín, do Puchmajerových → almanachů, Rozmanitosti, Čechoslava, Kroka (zde např. *Lovec aneb Oprava prohrěšků proti duchu mluvy československé*). Některé básně otiskl poprvé Jungmann v Slovesnosti (1820). Někdy užíval pseudonymu Bolemír Izborský. Marek byl spjat s J. Jungmannem celoživotním osobním přátelstvím (v bohaté korespondenci se obráží veškerá proble-

matika, již žila tato generace obrozen-
ských vzdělavců) i svou literární čin-
ností. Byl jím podněcován k básnické
tvorbě a snažil se naplnovat jeho pro-
gram: psát umělecky náročnou poezii
(i časoměrnou), obohacovat českou bás-
nickou řeč. Mezi jeho nepřilíš četnými
básněmi vyniká „básniřské psaní“ *Marek
Jungmannovi* (z r. 1811, v Puchmajero-
vých Nových básních 1814), v němž vy-
slovil cit lásky k vlasti, víru v budouc-
nost národa, ve slovanské společenství
(před Kollárem →) a v sílu Ruska. Slo-
vanskou myšlenku rusofilsky zbarvenou
propagoval i ve stati *Slovan* (Jindy a
nyní 1833). Na Jungmannovu výzvu
snažil se přispět k vytvoření národní vědy
svou *Logikou*, která položila základy čes-
kého filosofického názvosloví. Po řadu
let pomáhal sbíráním materiálu při vzni-
ku Jungmannova Slovníku. Jazykově vy-
spělé byly jeho překlady, zejména balad
Schillerových, dále z Ovidia a Shake-
speara (Omylové, 1823).

BIBLIOGRAFIE

Logika nebo Umnice (1820), Základní filosofie.
Logika, Metafysika (1844). — Básnická posláná
A. M. vydal J. Jakubec (1933). — Sebraná
básně A. M. (původní i přeložené) vydal J. Ja-
kubec v Novočeské knihovně (1935; 2. vyd.
rozmnožil F. Šimek, 1953).

LITERATURA

J. Jakubec: A. M. (1896); J. V. Šimák: O A. M.
(1927); C. Mařan — E. Pražák — F. Malý: Patri-
archa slovanství P. A. M. (1947). F. Šimek ve
sbor. Mnema (1926), v LF (1922, 1925, 1927,
1948, 1949) a v Naší vědě (1947—48). J. Ja-
kubec a F. Šimek v předmluvách k Sebraným
básním A. M. (1953, tam i soupis literatury);
K. Berka ve sborníku Universitatis Carolina-
Philosophica (sv. 1, 1955, o jeho zásluhách
o českou logiku); J. Krystýnek ve sborníku
F. Wollmanovi k sedmdesátinám (1958, o slo-
vanské ideji u A. M.); J. Hrabák ve Studiiích
o čes. verši (1959). mř

Jan Jindřich Marek

4. 11. 1801 Liblín

3. 11. 1853 Kralovice u Plzně

Syn učitele, studoval gymnasium a filo-
sofii v Plzni (1822), bohosloví v Praze
(vysvěcen 1826). Byl kaplanem v Kralo-
vicích a v Plasích, farářem v Kozojedech
(od r. 1832) a v Kralovicích (od roku

1847). — Přispíval do Krameriových
Vlastenských novin (poprvé 1819), Če-
choslava, Dobroslava, Poutníka slovan-
ského, Denice, Časopisu Českého muzea,
Jindy a nyní, Květů, Časopisu pro kato-
lické duchovenstvo, Vlastimila. Psal pod
pseud. Jan z Hvězdy.

V rané tvorbě básnické (*Piseň česká* byla
zhudebněna B. Smetanou) i prozaické byl
J. J. Marek typickým, ale zároveň dosti
osobitým představitelem českého prero-
mantismu, proudu, který se vyznačoval
zdůrazněnou citovostí, elegičností, náměty
z blíže neurčeného dávnověku a květnatým,
nadneseným slohem. Koncem třicátých
a počátkem čtyřicátých let se M. po-
kusil o sentimentální novelu ze součas-
nosti jednak z prostředí měšťanského
(*Známosti z průjezdu, Harfenice*), jed-
nak šlechtického (*Volšanský zámek*, kde
vyslovil své konzervativní názory na sou-
dobé evropské společenské a literární dění),
jinak se však v tomto období průkopnicky
soustředil hlavně na historickou prózu. Chtěl
v ní podat takový obraz minulosti, který
by mohl být poučením pro přítomnost,
což u něho konkrétně znamenalo podpo-
ru liberální, nереvoluční ideologie české
předběžnové měšťanské společnosti. Po-
vidky *Jarohněv z Hrádku* (z doby Jiřího
Poděbradského) a *Mastičkář* (z časů Jindřicha
Karutanského) si berou za námět
zápas o uchování nebo upevnění národní
existence a usilují, přes pozůstatky pre-
romantického slohu, o věrnější zobrazení
minulého života, opírajíce se v tom jak
o příklad románů W. Scotta, tak o stu-
dium pramenů. V obšírném rozboru těch-
to povídek (ČČM 1846) formuloval
Tyl → poprvé požadavky realistických
základů historické prózy.

BIBLIOGRAFIE

Básně (1823), Konvalinky aneb Sběrka původ-
ních romantických povídek z starobylých i no-
vějších časů (1824, 1828, 2 sv.), *Známosti
z průjezdu* (P 1838), *Balady, romance, pověsti
a legendy* (1843), *Jarohněv z Hrádku* (P 1843),
Písne a jiné drobné básně (1843), *Mastičkář*
(P 1845), *Drobné povídky* (1845, 2 sv.). —
Zábavné spisy Jana z Hvězdy u J. Pospíšila
v Hradci Králové v l. 1843—47 (10 sv.), Se-
brané spisy u I. L. Kobra v l. 1873—76 (3 sv.).

LITERATURA

F. Zákřejs v dosl. k 3. sv. Sebraných spisů
(1876); F. Vodička v kn. *Počátky krásné prózy*

novočes. (1948, o Konvalinkách); F. Stuchlý
v dosl. k Masticákovi (1957).
mf

Jiří Marek

30. 5. 1914 Praha

Studoval na gymnasiu v Praze a v Písku (maturita 1933). Po absolvování češtiny a němčiny na filosofické fakultě University Karlovy (1938) učil ve Strakonících, Soběslavi, Náchodě a v Praze. Po osvobození se stal osvětovým inspektorem (1946), pak znovu učil v Praze, po r. 1948 byl redaktorem Lidových novin, Rudého práva a šéfredaktorem Světa sovětů. V l. 1954–59 byl ředitelem Čs. státního filmu, od r. 1961 je docentem české literatury na Institutu osvěty a novinářství v Praze. — Příspěvky v Rudém právu, Tvorbě, Dikobrazu, Lidových novinách, Světě sovětů, Květech, Kultuře aj.

Jiří Marek vyšel za okupace z běžné podoby dobové psychologické prózy, zaměřené na obraz milostných vztahů. Po osvobození orientoval tematicky celou tvorbu na současně konstituování socialistického řádu nebo na ta historická období, kdy se v boji pokrokových sil s reakcí vítězství socialismu připravovalo (*Nad námi svítá*), psychologickou metodu však v podstatě neopustil. I ve své nejzdařilejší próze, v baladicky laděném příběhu pěti parašutistů probíjejících se ke svému odělu (*Muži jdou v tmě*), věnoval podstatné místo psychologické analýze nerozhodného intelektuála zmitaného společenským zápasem a konvenčnímu trojúhelníku muže mezi dvěma ženami; podobně v románu *Za tebou stín*, založeném látkově na politicky pohnuté minulosti Hlučínska, dominuje obraz člověka žijícího v úzkosti a ustavičném strachu z odhalení jeho válečné minulosti. M. obratně vyprávěčství, které dokáže pohotově beletrizovat aktuální otázky, uplatnilo se zvláště v humoristických a satirických povídkách (*Zasmějte se věřejšku*, *Z cihel a úsměvů*, *Střelnice*). — M. je typický povídkář: ve svých prózách se nejčastěji omezuje na několik postav a zachycuje jen krátký úsek jejich života, pěstuje se oblibou malé žánry a miniatury (povídka, fejeton, re-

portáž, „mikropovídka“), má sklon k mozaikovitě vystavbě příběhu a k členění románové formy na drobnější uzavřené celky; soustředěný záběr reality se však leckdy stává záběrem skutečnost zužujícím a zdrobňujícím. — M. píše i filmové scénáře (Případ Z-8, Vítězná křídla, Nad námi svítá, Všude žijí lidé) a televizní hry.

BIBLIOGRAFIE

Život se nevrací (Pp 1944), Pečeť věrnosti (R 1944), Muži jdou v tmě (P 1946), A. S. Puškin (popularizační studie, 1946), Josef Jungmann (popularizační studie, 1947), Veselé pohádky vzhůru nohama (1947), Pan Severýn (Pp 1947, pseud. Jemar), Vesnice pod zemí (R 1949), Nad námi svítá (Pp 1950, st. cena), Hovoří matka (Pp 1951), Jak se Honza králem nestal (D pro mládež, 1951, prem. 1950), V krásné zemi (Rpe 1951), Radosná setkání (Rpe 1951), Zasmějte se věřejšku (Pp 1953), Z cihel a úsměvů (Pp 1953), Mladí bojovníci (Pp pro mládež, 1953), Země pod rovníkem (cestopisné črty, 1956), Desatero skořicových květů (cestopisné črty, 1957), Malá dramata (Pp 1960), Železný Míša (P pro mládež, 1961), Žít mezi lidmi (Pp 1961), Střelnice (Pp 1962), Úsměvné pobřeží (cestopisné črty, 1962), Za tebou stín (R 1962).

LITERATURA

F. Buriánek v dosl. k Vesnici pod zemí (1951); J. Hájek v kn. Literatura a život (1955); J. Petrmichl v dosl. ke kn. Muži jdou v tmě (1962).

Jan Mareš

15. 2. 1914 Rouen, Francie

Narodil se ve Francii, kam jeho otec odešel za prací. Po návratu do vlasti prošel dlouhou řadou nejrůznějších zaměstnání (slévárenský jádrař, redakční elév, herec, pracovník aparátu KSČ v l. 1929–30, přidávaje na stavbě, reklamní kreslíř, číšník, knihovník, písař, boxer v boudách). Po okupaci ČSR utekl přes Polsko do SSSR, kde byl nakonec zástupcem velitele pro věci politické 1. čs. armádního sboru. Po válce pracoval jako tělovýchovný instruktor, ředitel nakladatelství Naše vojsko, přednost oddělení na hlavním štábu aj. — Publikovat začal v sedmnácti letech v královéhradecké Pochodní, psal pod pseud. dobrodružné povídky do Ahoje, Listu pánů a hochů, Našince, v Polsku do časopisu Czarno na białem, na frontě redigoval Naše vojsko v SSSR a

Za svobodné Československo, po válce příspěvky v Rudém právu, Svobodném Československu, Literárních novinách, Národním osvobození, Dikobrazu, Krokodýlu aj. Uspořádal sborník válečného humoru Sovětské armády Vítězný smích (1946). Užíval pseudonymů Jiří Darin, Eliáš Summ, S. Eliáš, svob. Smutný, J. Šklíba, Ivan Hoe, M. Jan atd.

Větší část Marešových próz těží námětově z války. Jejich předností je odpor k patosu a sentimentalitě, drsná kresba situací a charakterů, jejich nedostatkem však kronikářská popisnost a figurkářství. Největšího úspěchu dosáhl několika příběhy psanými pro děti, v nichž proti romantizovaným a heroizovaným válečným dětským hrdinům zvolil za hrdiny prosté děti a postavil je doprostřed všedních, střízlivě kreslených válečných dějů (*Pískle*). — Překladá z ruštiny (Bek, Gajdar, L. N. Tolstoj, Paustovskij aj.) a ze slovenštiny (H. Volanská).

BIBLIOGRAFIE

Zamřížované zpěvy (Bb 1937, pseud. J. Darin), Morová stopa (Rpe 1944 v Moskvě s pseud. J. Darin, 1945 s vl. jm. v CSR), Sokolovo (Rpe 1945, s B. Reicinem), Budeme bránit tátu, mámu (Bb pro děti, 1946), U Kyjeva za Prahu (dram. pásmo, 1948), Se sportovním pozdravem (Pp 1951), Celým srdcem (Pp 1952), Pískle (P pro mládež, 1952), Náčelník Spal (D 1953), První prapor (R 1955), Laskavec (Pp 1956), Stříbrná chvíle (Pp 1958), Práce (P pro mládež, 1959, zfilm.), Tři orlí pera (R 1959), Brácha a já (P 1961), Gaučo a milionář (P pro děti, 1962). — Provedené hry: Dukla (1950, s M. Fáberou), Kopist ve štábu (1953).

LITERATURA

F. Benhart v NŽ 1953.

vká

Jaroslav Marcha

(vl. jm. Dominik Nejezchleb)

26. 5. 1880 Babice u Brna

20. 12. 1961 Brno

Po soukromých studiích hospodařil na svém statku. Od r. 1907 působil v olo-moucké, od r. 1908 v brněnské redakci Selských listů. R. 1910 se stal členem vedení agrární strany na Moravě a ve Slezsku, kterou zastupoval od r. 1920 v poslanecké sněmovně, od r. 1935 v se-

nátě. Aktivně se také zúčastnil kulturního života na Moravě. Procestoval téměř celou Evropu, zejména balkánské země. Přispíval do hospodářských rubrik několika zemědělských novin, redigoval Hospodářsko-politickou knižnici (od 1919). Politické práce uveřejňoval pod pseud. Bezejmenný, Stanislav Vichr, Roman Vlach, Petr Západ.

Z Marchovy rozsáhlé tvorby je umělecky nejzralejší kniha *Ptačí chléb*, s pokračováním *Kamarádi lesů*, o vlastním dětství uprostřed přírody a venkovských kamarádů. Zdánilivá triště drobných chlapec-kých dobrodružství, smyslového okouzlení, hravé fantazie i prvních střetnutí s životní tragikou je šťastně sjednocována autorem oddaným, důvěrně humorným vztahem k mládí, k tomuto vždy znovu se opakujícímu prvotnímu stavu neomezené lidské svobody. K tak vyváženému obrazu života nedospěl M. později ani ve svých povídkách o rázovitých venkovanech, ani v črtách a fejetonech z loveckého života s bystrým pozorováním přírody. K hlubšímu uměleckému zobecnění nedospěl ani v poezii, většinou epické (*Pastýř z Javorníků*, *Čtyři louky*), v níž podobně jako v některých prózách žaluje na ničení přírody a partiarchálního způsobu venkovského života průmyslovou civilizací.

BIBLIOGRAFIE

Žena po kotník v bahně (Pp 1905), Potulky (Pp 1906), Ptačí chléb (Pp, 2 sv. 1921, 3. sv. s názvem Kamarádi z lesa 1923), Na dědině (Pp 1927), Od regimentu k regimentu (Pp 1927), Z babiččina kraje (Pp 1928), Halali haló (Pp 1928), O zvěři královské a verbeži ptačí (Pp 1931), Chvilí v Recku (Ff 1934), Zlatá v zeleně (Pp 1935), Stromy a lidé (Pp 1935), Zpěvy na Jugoslávii (Bb 1936, 1. sv. Listů z cest), Řeč země (Bb 1936), Pastýř z Javorníků (B 1937), Listy z cest (Bb 1939, 2. sv.), Čtyři louky (B 1940), Besedy s klukem Smoleňou (P 1940), Z okna pokojného domu (Pp a vzpomínky, 1940), O lidech humorných (Pp 1940), Bouda pod Těšankou (Pp 1943), Starověrské písničky (Bb 1944).

LITERATURA

K. Sezima v Maskách a modelech (1930). mj

Jaroslav Maria

(vl. jm. Jaroslav Mayer)

24. 2. 1870 Rakovník

pravděpodobně 8. 11. 1942 Osvětim

Studoval na gymnasiu v Benešově, Hradci Králové a v Praze, kde absolvoval i práva (doktorát 1893). Byl koncipientem v Rakovníku a v Hradci Králové, později (od r. 1898) adjunktem v Litoměřicích. Od r. 1909 působil jako advokát v Táboře. — Příspěvky otiskoval v *Moderní revui*, *Pramenu*, *Cestě*, *Rozpravách* *Aventina* aj. Hojně cestoval, zvláště po Itálii.

Maria vyšel z okruhu *Moderní revue*, byl trvale poznamenaný dekadencí a krajním naturalismem. Nejznámější jsou jeho dramatické trilogie, ovlivněné Ibsenem, v nichž jednak líčí rozklad rodu i jedinců, jednak nahlíží pod kulturní lesk italské renesance a zbavuje velikosti její historické osobnosti. V románech, v nichž často těžil ze svých zkušeností advokáta, odhaluje M. s brutalitou a naturalistickou zálibou v jevech nepřirozených různá prostředí, zachycuje život mnoha společenských vrstev (soudců, diplomatů, vojáků, bankéřů, úředníků, učitelů aj.) a zaujímá někdy i kritické stanovisko k soudobým poměrům (*Panstvo v taláru* aj.). Často si však libuje v exkluzivních, dráždivých námětech, rutinizovaných rozvíjí napínavý děj. Píše o lidech pudových, rozvrácených, psychicky abnormálních způsobem namnoze povrchním, nadbíhajícím nekvasu, laciné popularitě a senzaci. — Známe jsou eseje o italské přírodě a kultuře *Itálie a my*.

BIBLIOGRAFIE

V podvečer věku (dramatická trilogie, 1898; Prokurátor Rein, Děti pana prokurátora, Soumrak), Dobráci (D 1899), Dramatická sonáta (dramatická trilogie: Johana Radimská, 1904, Irrlacherové, 1907, v exilu, 1907), Werther (R 1907), Má jest pomsta (D 1908), Tristan (D 1908, prem. 1915), Helénská kněžna (D 1911), Michelangelo Buonarroti (D 1912), Spravedlnost (R 1917), Parisina (D 1918, prem. 1917), Torquato Tasso (D 1918, i prem.), Dofa (D 1919, i prem.), Menší prózy (1919), Památník Jaroslavu Jeremiášovi (P 1919), Lucrezia Borgia (D 1920, prem. 1921), My a vy (D 1920; připojena aktovka Mrtví vládnou), Kyvadla věčnosti (R 1920, 3 sv.), Lichoběžník (D 1922), Tajnosnubní (R 1922, 2 sv.), Panstvo v taláru

(R 1924, 2 d.), Sladký upír (R 1925), Itálie (cestovní příručka, 1925), Emauz (D 1926), Olginka (P 1927), Dekameron melancholický (Pp 1927), Světičky, dámy a děvky (R 1927, 2 sv.), Viktorka (P 1928), Dvě slzy (Pp 1928), Váhy a meč (R 1928), Dábelská nokturna (Pp 1928, 2 sv.), V objetí železné panny (P 1928), Raketa a mňe (P 1929), Vojáci a diplomati (R 1930, 3 sv.), Parnas (R 1930, 3 sv.), Peklo (R 1931), Korále (Ee 1932), Jedy (R 1932) Itálie a my (Ee 1932), Tajemství sexu (R 1934), Kantóri a inspektoři (R 1934), Bankéři a proletáři (R 1934), Sodoma (R 1935, 3 sv.), Chudina (R 1935), Hilar (studie, 1935), Advokáti (R 1937), Král (R 1937), Zdenka Braunerová (studie, 1937), Žena a soud (R 1938) aj. — Sebrané spisy začaly vycházet r. 1928 v nakladatelství Sfinx (jen 3 sv., nedokončeno).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 7 (1953, o hře *Má jest pomsta*) a v *ŠZáp* 1934–35 (Soumrak našeho slovesného umění — o románu *Sodoma*); K. Sezima v kn. *Krystaly a průsvity* (1928, Justiční trilogie); F. Götz v kn. *Básnický dnešek* (1931). rpz

Vlastimil Maršiček

14. 11. 1923 *Postupice u Benešova*

Syn venkovského učitele Jana Maršička (1886—1952), vlastivědného pracovníka, autora knih pro děti. Bratr Ladislav (1914—36), pracovník levicového vysokoškolského hnutí, psal a tiskl verše (pomrtné Skryté jizvy), spoluzakladatel literární skupiny *Kov* (odnož *Bloku*). V. M. vystudoval pardubické gymnasium (1942), pak pracoval v továrně na léky, v l. 1945 až 1949 redaktor deníku *Práce*, od r. 1952 v ústředním sekretariátě Svazu čs. spisovatelů, nyní jako vedoucí pracovník ideově tvůrčího oddělení. Začal publikovat v pardubické revui *Prostor*. Příspěvky v mnoha listech a v rozhlase. Uspořádal několik antologií (mj. *Rozlet*, 1954; *Bulharské jaro*, 1957).

Básnická tvorba Maršičkova vychází z poznání kraje dětství a z lásky k němu. Jestliže v prvotní je obraz nového jara české země podán ještě se schematickým rozvržením světla a stínů, v *Lípách* se už M. probírá k osobitosti; básník si uvědomuje, jak je „ještě mnoho křivd a závisti, zla a bezpráví“, a hledá příklad mravní pevnosti a hrdoosti v rodinné tradici. Na důvěrně znalosti venkovského života jsou založeny také M. práce pro

děti, zejména lepoprela *Na vsi a U potoka*. Básnickou skladbu *Rybář a sen* inspirovaly úspěchy astronautiky. Významnou částí M. díla jsou překlady, především ze španělštiny.

BIBLIOGRAFIE

Počítadlo (Bb pro děti, 1950), České jaro (Bb 1952), Dva světy (Pp pro mládež, 1953), Na vsi (Bb pro děti, 1956, 2. přeprac. vyd. 1959), Lípy (Bb 1957), U potoka (Bb pro děti, 1957), Rybář a sen (B 1960). — Z překladů: José Martí, Prosté verše (Bb 1953), Padají z nebe květy (Bb 1958), Jannis Ritsos, Nespavost (Bb 1959), Miguel Angel Asturias, Hádání z vlastní ruky (Bb 1961). mb

Miloš Marten

(vl. jm. Miloš Šebesta)

4. 2. 1883 Brno

23. 7. 1917 Přepere u Turnova

Vyrůstal v kultivovaném měšťanském prostředí rodiny vysokého úředníka. Studoval na gymnasiu v Brně, po maturitě (1901) byl zapsán na právnické fakultě v Praze (doktorát 1906); žil střídavě v Praze (v l. 1912–14 byl konceptním úředníkem pražského magistrátu), v Brně a v Herálcích u rodičů. V jeho životě mělo velký význam přátelství s malířkou Zdenkou Braunerovou, která také v l. 1905 až 1917 graficky upravovala a ilustrovala všechny jeho knížky. V první světové válce sloužil v Praze, v Uhrách a na ruské frontě (1915). — Literární kritiky začal publikovat v patnácti letech; od r. 1898 psal do *Moderní revue* a *Pozoru*, později zejména do *Volných směrů* a *České revue*. Překládal z francouzštiny (P. Claudel, E. Bourges aj.).

Marten vstoupil do literatury jako kritik, seznámený s francouzskou potainovskou kritickou reakcí a zároveň ovlivněný představami dekadentního aristokratismu v umění. Stal se také výrazným představitelem *Moderní revue* v prvních letech dvacátého století, kdy se v této revue začala původní dekadentní negace zaměřená na prokleté básníky posunovat směrem k dekorativnímu novoromantismu a k názorovému konzervativismu, vyjádřenému zejména příklonem ke katolicismu. M. vyšel z epigonsky strnu-

lého a netvůřícího poměru k autorům uctívaným dekadencí a z pojetí umění jako projevu pudů slepé vůle; tato orientace se projevila zvlášť výrazně v jeho vlastní beletrii, opakující až únavně motivy pozdně romantické západní prózy (Wilde, Péladan, Barbey d'Aureville). Později se M. pod vlivem klasicizujících katolických autorů, jež poznal blíže za svého delšího pobytu ve Francii a v Itálii v l. 1906–07 (Claudel, Suarès), přiklonil k ideálům latinského tradicionalismu, racionalismu a klasicismu; tuto proměnu doprovázela názorová konverze ke katolicismu. — M. kritické dílo trpí většinou pedantickým, ke konkrétnímu literárnímu materiálu necitlivým lpením na předem přijatých a dogmaticky uplatňovaných zásadách; překonává je jednak některými výstižnými charakteristikami francouzských literátů v *Knize silných*, zejména však ve studiích o českých básnících (*Akord*), v jejichž duchovní podstatě se pokouší zachytit specifičnost národního tvůřícího typu.

BIBLIOGRAFIE

Otokar Březina (E 1903, přeprac. 1915), Edvard Munch (E 1905), Styl a stylizace (E 1906), Cyklus rozkoše a smrti (Pp 1907, přeprac. 1925), N. K. Rerich (E 1909), *Knih silných* (Ee 1910), Julius Zeyer (E 1910), In memoriam Karla Hynka Máchy (E 1910), O básníka (Ee 1911), Cortigiana (Pp 1911), Karikatura věků (E 1912), *Dravci* (Pp 1913), *Akord* (Ee 1916), *Nad městem* (E 1917). Rada drobnějších prací vyšla posmrtně bibliofilsky. — Korespondence: Z. Braunerové (několik listů z válečného roku 1915, vyd. J. Portman 1932), s F. X. Šaldou (1941, vyd. E. Chalupný). — Dílo M. M. u Kuncíře v l. 1924–29 (4 sv.). — Bibliografii díla M. Martena sestavil V. Bitnar (1924).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 10 (1957); K. H. Hilar v kn. *Odložené masky* (1925). E. Chalupný v *Kmeni* 1917–18. //

Vojtěch Martínek

11. 4. 1887 *Brušperk u Frýdku-Místku*

25. 4. 1960 *Ostrava*

Vystudoval gymnasium v Ostravě (1900 až 1908); na filosofické fakultě v Praze studoval češtinu a němčinu; r. 1912 studoval i v Bonnu (doktorát 1916 dizertací Hálek a polský romantismus). Učil na českém gymnasiu v Ostravě (od 1914 až do 1947 s přerušením v době okupace

1941—45, kdy byl dán do výslužby). Přitom byl v l. 1915—19 obecním tajemníkem v Hrabůvce, v l. 1920—22 spravoval městskou knihovnu ve Vítkovicích, 1919—23 byl dramaturgem ostravského divadla, 1919—20 pracoval v tiskové sekci československé plebiscitní komise pro Těšinsko, účastnil se pedagogické a osvětové činnosti na Ostravsku, také v rozhlase. V l. 1915—20 byl jednatелеm a od r. 1946 předsedou Moravského kola spisovatelů aj. Cestoval po Polsku, Německu a Litvě. R. 1955 byl jmenován zasloužilým umělcem. — Publikovat začal jako gymnasta (asi v r. 1905) pod různými pseudonymy v krajských časopisech Ostravský deník a Radhošť. Od r. 1908 byl literárním referentem Ostravského deníku (od roku 1918 Moravskoslezský deník, za okupace Národní práce), v němž až do r. 1942 redigoval kulturní rubriku, nedělní beletristickou přílohu a románovou přílohu a uváděl do literatury řadu mladých autorů. Redigoval Moravskoslezský sborník (1918—20) a jeho beletristickou přílohu Naše země (1918 až 1920), Černou zemi (zábavnou a poučnou část, 1924 až 1928) aj. Přispíval verši, prózami, články, literárními studiemi, literárními a divadelními referáty a poznámkami do četných časopisů a novin (Menšínová revue, Moravský venkov, Moravské listy, Novina; Moravskoslezská revue, Slezský sborník, Jevišťe, Naše doba, Rozpravy Aventina, Československé divadlo, Nové české divadlo, Kolo, Naše Valašsko, Literární noviny aj., do různých sborníků a almanachů. V novinách užíval šifer V. M., M., mk., m., v mládí i pseud. P. Modest a Václav Staněk. Uspořádal sborníky O Slezsku a Ostravsku (1912), O Husovi a z Husa (1915), Ostravský památník (1922), Fr. Sokol Tůma (1926) aj., spoluredigoval sborníky Od Ostravice k Radhošti (1941) a Kahan nad černou zemí (1948). Uspořádal výběry Aforismy a myšlenky J. S. Machara (1910), Jaroslav Vrchlický, Myšlenky a aforismy (1910), Z českého Parnasu (1912), Český humor (1913), Z moravské poezie (1914) aj. Literární tvorbu začal Martínke verši pod vlivem poezie J. S. Machara →. Východisko z krizí milostných i názorových

(*Básně*) nalezl v přimknutí k domovu, představovanému nejen krajinou dětství, ale i průmyslovou Ostravou (*Píseň o domovině*). — Hlavní význam M. díla je však v próze, navazující především na tradici venkovského realismu. Od prvních povídkových knížek, ličících tragické, výjimečné osudy lidí z Pobeskydí, dospěl k rozsáhlým pracím, podávajícím ve svém souhrnu obraz stoletého vývoje na Ostravsku. Rozklad patriarchálních poměrů a úpadek starého cechovního života rodného městečka od čtyřicátých do devadesátých let 19. století vlivem pronikajícího průmyslu ukázal v románu *Stavy rachtoli*. Obě trilogie (*Černá země, Kamenný řád*), v nichž rozvíjí obraz společenského vývoje od devadesátých let až do čtyřicátých let našeho století, zaměřují se na hospodářské a sociální přeměny kraje. Kolem osudů bývalého pacholka, sedláka a burmistra Jakuba Obervy a jeho dvou synů seskupil M. v první trilogii (*Jakub Oberva, Plameny, Země duni*) dramatický obraz let, kdy velkopřemysl postupně pohlcoval a zároveň germanizoval dosud zemědělské obce; trilogii dovedl až před konec první světové války, kdy v ostravském proletariátu uzrálo přesvědčení, že jeho síla je v solidaritě. Umělecké celistvosti Černé země nedosahuje druhá trilogie (*Kamenný řád, Meze, Ožehlé haluze*), dovedená až do let nacistické okupace. Konflikt mezi selskou rodovou tradicí a novou sociální realitou, mezi tvrdošíjně chápanou povinností ke gruntu a touhou po volnosti a štěstí řeší M. (podobně jako v trilogii první) v rovině generačního sporu. K plastičnosti M. obrazů přispívá využívání vhodně stylizovaného dialektu. — Z rozsáhlé literárněhistorické činnosti, kterou doprovázela i bohatá činnost kritická, jsou nejzávažnější studie věnované P. Bezručovi, J. S. Macharovi a několika moravským autorům (Sokol-Tůma, M. Jahn); dílo vykládá z jejich osobního života, z doby a prostředí se snahou podat jejich osobnost úhrnně. Z M. zájmu o literární a kulturní historii vyrostl útvar beletrizovaných popularizačních medailónů, psaných původně pro rozhlas a vydávaných pak knižně, i román *Zrádce národa*, pokoušející se o výklad rozporné osobnosti Sabinovy.

BIBLIOGRAFIE

Antika v poezii Macharově (1909), Básnické dílo Petra Bezručě (1909), Cesty (Bb 1909), Josef Uher (1909, šifra V. M.), Adolf Heyduk (1910), Emil Zola (1910), F. X. Svoboda (1910, šifra V. M.), J. K. Slejhar (1910, anonymně), Jan Kollár (1910), Karolína Světlá (1910), Adolf Brabec (1910, šifra V. M.), Maxim Gor'kij (1910, anonymně), Nová česká literatura (1910, 3 sv.: Poezie, Povídky a román, Drama), Sešit sonetů (Bb 1910), Žena v životě některých básníků českých I—II (E 1910, anonymně), Pluh života (Pp 1911), J. S. Machar (1912), Jsme synové země (Bb 1912), Básník silného česství. J. S. Machar (1914), Petr Bezruč (1917; přeprac. 1924), Slezsko v literatuře krásné (1918), Zahradra (Bb 1917), Svatopluk (D 1918, i prem.), Viktor Kamil Jeřábek (1919), Tichá píseň (Bb 1920), František Šláma, slezský buditel (1920), J. S. Machar (1920), Utrpení lidu na Těšínsku (plebiscitní tisk, 1920), Z těšínského minulosti (plebiscitní tisk pro mládež, 1920), Než se kořeny uchyťí . . . a jiné povídky (1923; titulní povídka samostatně 1934, přeprac. 1941; Povídka o Maryšce hršičnici samostatně a přeprac. 1944), Literární život slezský (1925), Jakub Oberva (R 1926, přeprac. 1954, 1. díl trilogie Černá země), Povídka o Popelce (1926), Ráj srdce (Bb 1926), Z Litvy a o Litvě (cestopis, 1926), Svět kouzel a divů (pohádky, 1927), Žena a peníze (R 1928, 2 sv.), Básně (1929, souborné vyd. sbírek Zahradra, Tichá píseň, Ráj srdce a nového cyklu Noci), Duhový pták (pohádky, 1929, rozšíř. 1943 pod názvem Čarovné kvítí), Ostravská píseň (P 1929), Plameny (R 1929, přeprac. 1954, 2. díl trilogie Černá země), Knižka pohádek o dracích, čarodějnicích a princeznách (1930, přeprac. 1946 pod názvem U jasného plamene), Země duší (R 1932, přeprac. 1954, 3. díl trilogie Černá země), Romance o Ondrášovi. (P 1933), Cesta nízký nezarostla (stať, 1934), Na křižovatkách národního ducha (Ee 1936), Tři větvě jalovcové (Pp 1936), rozšíř. 1941 pod názvem Větvky jalovcové), Zrádce národa (R 1936), Až na dno (R 1937, přeprac. povídka Proud z knihy Pluh života), Píseň o domovíně (Bb 1937), Pro české divadlo (medailóny, 1937), Kousek země (Ff 1937), Stavý rachotí (R 1939), Pochodně a světýlka (medailóny, 1940), Kamenný řád (R 1942, 1. kniha stejnojmenné trilogie), Trojí cesta Blažejze Potěšila (R 1942), Kalendář básníkův (Bb 1943), Metoděj Jahn (1943), F. X. Svoboda (1944), Meze (R 1944, 2. kniha trilogie Kamenný řád), Jizva na tváři (R 1946), Monology jury Třanovského (Bb 1946), Postavy mých románů (přednáška, 1947), J. S. Machar (1948), Na cestách národního ducha (medailóny, 1948, souborné vyd. knih Na křižovatkách národního ducha, Pro české divadlo a přeprac. knihy Pochodně a světýlka), Kus života (vzpomínkové fejetony, 1949), Píseň nového dne (Bb 1952), Ožehlé haluze (R 1956, 3. kniha trilogie Kamenný řád), Zelená a černá domovina (výbor z poezie a prózy, 1954), František Sokol Tůma (1957). — Bibliografie: J. Vondra, J. Podzimek, Bibliografie knižního díla V. M. (1961).

LITERATURA

Dr. V. M. — jeho život a dílo (1937); Kytice z domova (1947); Z. Bár: V. M. (1948); V. Fi-

cek: V. M. — lit. vědec (1960); A. Závodský: Nad prózou V. M. (1960). J. Š. Kvapil v dosl. ke Kamennému řádu (1942); D. Šajtar v kn. Pět studií ve znamení P. Bezručě (1960); Z. Vavřík v dosl. k románu Stavý rachotí (1962). B. Slavík v Našem Valašsku 1937—38; F. Wünschová v LF 1947 (o lexikálních zvláštěnostech v jeho díle); J. Svoboda ve Slezském sborníku 1957; A. Sivek tamtéž 1960 (o jeho pohádkách). pp

Jiří Mařánek

12. 1. 1891 Milevsko

4. 5. 1959 Praha

Dětství prožil v rodišti, Vysokém Mýtě a v Praze, tam a v Roudnici vystudoval r. 1910 gymnasium (v l. 1907—10 členem kapucinského řádu). V Praze po studiích na fakultě lékařské a právnické vystudoval filozofii (estetiku a hudební vědu). V l. 1917—41 byl úředníkem účtárny Zemského úřadu, v l. 1945—48 pracoval ve filmovém odboru ministerstva informací. — M. literární počátky spadají už do let gymnasijských (poprvé 1909). V Praze spolupracoval s Lipou a Šaldovým Kmenem a zvlášť živě se účastnil popřevratového literárního ruchu: byl členem Devětsílu a spolu s E. F. Burianem → a C. Blatným vydával hudební leták Tam-Tam (1925). Dále přispíval do Literárních novin, Lidových novin, Lumíru, Panorámy, Magazínu DP, Rozprav Aventina, Rozhledu, ReDu, U-Bloku, Tvorby aj. Napsal několik filmových scénářů, mj. o B. Smetanovi. R. 1956 byl jmenován zasloužilým umělcem.

Mařánek psal dramata, výpravnou prózu, eseje, hudební libreta. První část jeho tvorby je ve znamení tvárných výbojů a experimentů generace: obsahuje satirické grotesky s polodetektivními zápletkami, v nichž pranýřuje maloměšťáctví (*Výstřel naslepo, Ještěrka v červeném bludišti*), kariérismus, chytráctví a přízřebivost (*Utrpení pětihranného Boba*), moderní šarlatánství (*Kouzelný deštník*), politické a diplomatické podvodnictví (*Amazonka a břichomluvec, Pohřeb Rogera mladšího*), kapitalistické kořistnictví (*Objev Diogena Franka*). Řadou dílčích postřehů i celkovou koncepcí některých příběhů proniká do složitého soukolí

společenských vztahů buržoazní republiky. Za napínavými a vtípnými, až groteskními příběhy s nádechem senzačnosti (někdy i fantastickými) skrývá se smutek nad lidskou malostí, omezeností doby a profanací umění. Toto období M. díla je převážně ve znamení poetismu, autor se však neuzavírá ani jiným moderním směrům (zpočátku expresionismu, později surrealismu), jejichž postupů využíval často i v parodistické podobě. — Druhou část M. tvorby (od r. 1938) vyplňují především romány a povídky, které současníkům přibližují v aktuálním jinotaji (v souladu se silnou dobovou tendencí) historické postavy. Pro svou historickou prózu volí většinou látku a postavy z rodiných jižních Čech (Záviš, Petr Vok z Rožmberka). Stejně jako v satirách chce v zrcadle minulosti hodnotit současnou dobu a moderního člověka, přitom typem svých hrdinů staví do popředí těchto děl renesanční ideál plného a všestranného života. Příběhy z minulosti se snaží povzbudit národní hrdost, lásku k lidu, tradicím a umění; mnohde se však nedokázal vyvarovat sentimentality a šablonovitosti. — M. umělecký profil byl výrazně poznamenán jeho zájmem o hudbu; sám komponoval, psal operní libreta pro O. Ostrčila (Honzovo království), J. Zelinku (Srdce na prázdninách) a O. Jeremiáše (Enšpígl). Celý život provázal M. zvláště zájem o osobnost B. Smetany, v němž viděl nesmlouvavého bojovníka za velké a pravdivé umění a jemuž vedle esejů věnoval i biografický román (*Píseň hrdinného života*).

BIBLIOGRAFIE

Člověk překážel (D 1919), Hydra (D 1921), Smetanovské meditace (Ee 1924), Výstřel naslepo (P 1926), Utrpení pětihraného Boba (R 1926), Amazonka a břichomluvec (Pp 1928), Kouzelný deštník (P 1928), Ještěrka v červeném bludišti (P 1928, zfilm.), Pohřeb Rogera mladšího (R 1930), Objev Diogena Franka (R 1934), Poslední interview (E 1935), Barbar Vok (R 1938, zfilm.), Romance o Závišovi (R 1940), Petr kajcník (R 1942), Živé návraty (Pp 1944), Ohnivý dešť (R 1944), Nezranitelný úsměv (R 1945), Neviditelný rytíř (P 1946), Učeň tajného umění (P 1948), Zrádci neuniknou (P 1952), Píseň hrdinného života (R 1952).

LITERATURA

V. Havel: Rozběhy i zakotvení J. M. (1940).
hk

Mastičkář

Česká humorná a satirická scéna spjatá s velikonočním liturgickým dramatem. Pochází asi ze čtyřicátých let 14. stol. a dochovala se ve zlomcích dvou verzí. Zlomky mají asi 420 a 200 veršů. Scéna líčí výjev ze středověkého trhu u stánku šarlatánského léčitele, kde se zastavují tři Marie cestou ke Kristovu hrobu, aby nakoupily masti; je prosycena drsným, až obscénním lidovým humorem, satirickými výpady proti šarlatánství, obsahuje prvky parodie náboženského učení o zmrtvýchvstání a využívá i pozůstatků starých kulturních her spojených s jarním slunovratem, jak je dochovala tehdejší lidová tradice. Český Mastičkář ukazuje, jak zesvětštění liturgických her postupovalo ruku v ruce s pronikáním národního jazyka do jejich textu. V Mastičkáři jsou dochovány již jen zbytky latinských zpěvů. Světský humor svědčí o tom, že se na provozování Mastičkáře a příbuzných her volně naroubovaných na liturgické drama a předváděných už mimo kostel podíleli laičtí představitelé, studenti a profesionální komedianti, kteří do nich vnášeli prvky lidové komiky. Mastičkářská scéna snad navazovala na repertoár žakérů (žertěřů), profesionálních potulných hudebníků, artistů a přednášečů literárních děl.

EDICE A LITERATURA

J. Hrabák v kn. Staročeské drama (1950). — V. Černý: Staročeský M. (1955). P. Trost ve Sborníku Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Jazyk a literatura 3, 1956. F. Svejkovský v ČLit 1963. jk

Karel Mašek

29. 12. 1867 Praha

13. 10. 1922 Praha

V Praze vystudoval gymnasium (1886) a práva, od r. 1892 byl soudním úředníkem, od r. 1896 úředníkem pražského magistrátu. — Přispíval do Švandy dudáka, Zlaté Prahy, kde byl divadelním referentem, Zvonu, v l. 1897—99 spoluredigoval Volné směry. Psal libreta k operám O. Ostrčila (Kunálovy oči, podle Zeyera),

F. Picky (Malíř Rainer, podle J. J. Kolára), operetám K. Bendla (Indická princezna) aj. Užíval pseudonym Fa Presto. Jako někteří z epigonů Vrchlického → snažil se i Mašek postihnout ve svých verších poezii všední skutečnosti, a to zobrazováním drobných úseků ze života. Širší, společenské zobecnění však dovedl dát jen humoristickým pracím a parodiím (*Utíkej, Káčo!*). Ostatní jeho tvorba, zejména ze studentského prostředí, je převážně popisná a sentimentální. Individualistický postoj a příkré odsouzení revolučního hnutí vyslovil dramatem *Král*, které v touze vykořisťovaného lidu po novém společenském řádu vidělo jen projev požívačného materialismu a nebezpečí zániku individua.

BIBLIOGRAFIE

Utíkej, Káčo! (Bb 1894, pseud. Fa Presto), Kyselé hrozny (Bb 1895), Domky z karet (Pp 1896), Pohádky špatné končící (Pp 1897), Studenti (dram. výjev, 1897), Královny bez království (P 1898), Konec mládí (dram. výjev, 1899), Popěvky tulácké (Bb 1900), Bílý lístek (B 1902), Nestřežené chvíle, Karikatury a studie (1903), Pierotova loutna (Bb 1904), Dceruška hostinského (D 1904, i prem.), Betlém (D 1905, i prem.), Poutník (D 1909), Král (D 1909, i prem.), Mlýn na samotě (Pp 1909), Pyrokles, král tyrský (loutk. hra, 1911), Loutky (D 1910), Kašpárek hvězdářem (loutk. hra, 1912), Ženy, které potkáváme (D 1913, i prem.), Mír (legendy, 1916), Břehy věčného jara (Pp 1917), Pestrý záhon lásky, hněvu a smíchu (Pp 1917), Krasotičný Budulín (loutk. hra, 1918), Kašpárkova maminka (D 1919, prem. 1918), Malby do kronik (Pp 1920), Pohádkový zákon (loutk. hra, 1920), Prsteny (D 1921), Hruža (D 1921, prem. 1898), Tři léta s „Mánesem“ (vzpomínky, 1922), Tajemství misné kočky (P 1925). — Provedené hry: České Sibylky (1918). — Z překladů: Andersen, Pohádky a povídky (1902—15, 5 d.); H. Sudermann, Starost (1902); E. T. A. Hoffmann, Slečna ze Scudery (1909); V. Alfieri, Merope (1921); M. Bandello, Milostné novely (1921).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 7 (1953, o Králi). dh

Leontýna Mašínová

16. 3. 1882 Plzeň

V Kutné Hoře studovala (1898—1902) v klášterním učitelském ústavu, pak učila na mnoha vesnických školách, delší dobu v Peckách (1909—23 s dvouletou přestávkou těsně po válce, kdy učila na Slo-

vensku ve školách Živeny) a Lázních Bělohrad (1923—30), kde žije dodnes. Mašínová psala loutkové hry, pohádky, lepopela, pověsti, povídky, z nichž nejzdařilejší jsou její povídky historické a kniha s autobiografickými prvky *Uletělo jaro*, která ukazuje Prahu z konce století, viděnou dětským očima. Druhá oblast zájmů M. jsou české náboženské dějiny, hlavně období reformace a jednoty bratrské (*Milič z Kroměříže, Hořící sloup* s hlavní postavou V. Budovce, *S poutnickou holí*). Její vypravěčské umění dosáhlo vrcholu v trilogii o J. Á. Komenškém *Mladá léta Jana Amose, Do labyrintu světa, Planoucí pochodeň*), k jejímuž napsání přistoupila po dlouholetém studiu historických materiálů a reálii i jazyka. Líčení historických událostí se střídá s vyprávěním o životě nejen J. Á. Komenškého, nýbrž i prostých členů jednoty bratrské.

BIBLIOGRAFIE

Milič z Kroměříže (R 1926), Hořící sloup (R 1936), Tiši v zemi (P 1940), Mladá léta Jana Amose (R 1957, 1. část cyklu), Do labyrintu světa (R 1958, 2. část), Planoucí pochodeň (R 1961, 3. část). — Pro děti a mládež: Kašpárkova chalupa (loutk. hra, 1917), Velešovský poklad (loutk. hra, 1920), Prsten (loutk. hra, 1920), Mlýnářova Zuzka (loutk. hra, 1922), Liptovské zábavy a rozprávky (Pp 1923), Hýta a Batul na pouti (P 1925), Dějiny vzdělanosti pro rodinné školy (učebnice, 1925), Nejmilější zvířátka (Bb 1925), Uletělo jaro (P 1925), U zvířátek (Bb 1927), Obrázky a veršičky pro nejmenší dětičky (1928), Kouzelná čapka (loutk. hra, 1928), Na trávníčku (Bb 1931), Od svítání do šera (Bb 1931), O zlatých ovečkách (pohádky, 1931), Z Popelčinych oříšků (Bb 1933), Stříbrné kuličky (loutk. hra, 1933), Zvířátka a děti (Bb 1934), Se zvířátky do zahrádky (Bb 1935), Za dědictvím (P 1936), S poutnickou holí (P 1936), Násobilce v malé chvíli (Bb 1936), Malá máma (P 1937), Z tajemné studánky (pověsti, 1937), Abeceda (Bb 1939), Staré pověsti a legendy (1941), Moje zvířátka (Bb 1941), Jdu muzikanti pohádkou (1941), Z teplých políšků (Bb 1943), V mrákotách i jasů (Bb 1946), Vrabčí písničky (Bb 1947), Janíkův pírodopis (Bb 1948), Věnceček povídek (Pp 1954), Staré zkazky (Pp 1962).

LITERATURA

J. Kramářik v dosl. ke Starým zkazkám (1962). M. Jungmann v LN 1962 (č. 11). sj

Bohumil Mathesius

14. 7. 1888 Praha

2. 6. 1952 Praha

Studoval gymnasium (1898—1906) a filosofickou fakultu (1906—12, obor čeština, francouzština) v Praze, s krátkým působením (1908) na herecké škole Karla Zelenského. Nedlouho učil na pražské střední škole, celou první světovou válku strávil na různých frontách, po návratu pracoval na Slovensku jako úředník ministerstva školství v odboru pro divadlo, film a literaturu (1919—21) a pak působil jako redaktor a překladatel. Zájem o novou sovětskou literaturu, kterou začal brzy po první válce překládat (Jesenin, Blok, Majakovskij), přivedl M. k aktivní politické práci ve Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, jejímž byl spoluzakladatelem. Rozsáhlá činnost překladatelská (od třicátých let byl vedle O. Fischera, J. Zarořálka a J. Hory našim nejvýznamnějším překladatelem), redakční (řídil postupně všechny nejvýznamnější edice ruské a sovětské literatury), novinářská i veřejná (byl členem první kulturní delegace do SSSR v r. 1925, o němž pak pořádal řadu přednášek) postavila M. už v polovině dvacátých let po bok komunistických kulturních pracovníků a vytvořila z něho předního zasvěceného znalce sovětské literatury a sovětského života vůbec. Roku 1945 stal se prvním vysokoškolským profesorem Karlovy university pro ruskou a sovětskou literaturu, pro niž získal a vychoval celou generaci odborníků a překladatelů. Redigoval časopisy *Život a mýtus* (1914, s J. Jarešem), *Tvorba* (1927 až 1928, s F. X. Šaldou a J. Fučíkem), *Literární noviny* (1927—32 a 1934—36), *Sovětská věda-literatura* (1951—52), knižní edice (*Nová ruská knihovna* aj.), uspořádal jeden z prvních sborníků o Sovětském svazu (SSSR, 1925) a antologii *Nová ruská poezie 1910—30* (1932). Přispíval do *Studentské revue* (zde začal r. 1907 svou literární činnost divadelními referáty), do almanachu *Kniha mladých* (v něm debutoval 1909 povídkou *Hans Plum v divadle*), do *Průlomu, Práva lidu, Nového věku* (kde otiskl 1917 své

první překlady z Villona a Heina), *Nového Ruska, Hosta, Kmene, Plánu, Literárních rozhledů, Trnu, Trampu, Rozprav Aventina, Rudého práva* aj. a do časopisů, které redigoval.

B. Mathesius psal verše, prózy a dramata, překládal především z ruštiny, ale také z němčiny (Goethe, Schiller, Marquie, Fallada, Heine), francouzštiny (A. France, Villon) a latiny (Deník V. Šaška z Biřkova v knize *Ve službách Jiřika krále*, 1940), přebásňoval poezii čínskou a japonskou. Ze sovětské literatury, již popularizoval i množstvím esejů a literárněkritických článků, překládal Bloka, Majakovského, Jesenina, Gorkého, Šolochova, Pastěrnaka, Chlebnikova aj. Zároveň překládala a vykládala i starší literaturu ruskou (Puškina, Lermontova, Gogola, Dostojevského, Tolstého, Čechova, Suchovo-Kobyлина, Gribojedova), u níž vzdvihoval aktuální společenskou platnost; zařazoval ji do současných myšlenkových proudů. Ve svých překladech (v nichž se nebránil ani textovým úpravám) vycházel ze snahy zařadit překládané dílo do soudobého kulturního kontextu a řídit se vždy snahou nalézt v češtině obdobu jazykového a literárního stylu překládaného díla. Význam jeho překladů tkví jak v překladatelské metodě, tak v kulturní orientaci, kterou jimi prosazoval. Část svých životních zkušeností překladatelských shrnul do stati o překládání *Rozrušené země* (v *Knize o překládání*, 1953). — M. vlastní poezie byla zastíněna jeho překlady, především parafrázemi staré čínské poezie; na podkladě překladů čínských veršů do ruštiny, němčiny a francouzštiny a později na základě doslovných překladů J. Průška vytvořil M. nový typ poezie ohlasové. Překlady jsou bližší některé převody moderních čínských veršů a také převody poezie japonské (za spolupráce s V. Hilskou).

BIBLIOGRAFIE

Verše o mamince, lásce a smrti (Bb 1918), *Brána pekel* (D 1922, i prem.), *Cerná věž a zelený džbán* (parafráze čínské poezie, 1925), *Zpěvy staré Číny* (Bb 1939), *Nové zpěvy staré Číny* (Bb 1940), *Lyrické intermezzo* (Bb 1940'), *Kdo to řekl?* (Slovník citátů, 1940, s J. Zarořálkem), *Verše psané na vodu* (1943, s V. Hilskou), *Třetí zpěvy staré Číny* (Bb 1948), *Posmrtné: Zpěvy Dálného východu* (Bb 1958), *Babi léto* (Bb 1959). — Z překladů: A. A. Blok,

Dvanáct (1925); V. Majakovskij, 150.000.000 (1925); B. Pasternak, Rok devatenáct set pět (1947); L. N. Tolstoj, Kozáci a jiné povídky (1930); F. M. Dostojevskij, Uražení a ponížení (1930); B. Pilňak, Stavíme přehrady (1932); V. Šklovskij, Teorie prózy (1933); M. Gorkij, Klim Samgin (1933); A. S. Puškin, Piková dáma a jiné povídky (1931), Měděný jezdec (1938); N. V. Gogol, Revizor (1941), Zenitba (1933), Hráči (1949, ve Výboru); M. Solochov, Rozrušená země (1933); A. P. Čechov, Racek (1950), Višňový sad (1950); A. V. Suchovo-Kobylin, Smrt Tarelkinova (1935), Dramatická trilogie (1949); Remarque, Na západní frontě klid (1929); Nestroy, Lumpacivagabundus (1939); H. Fallada, Občanská milionářem (1941); F. Schiller, Panna orleánská (1941); G. E. Lessing, Mína z Barnhelmu (1941), Emilia Galotti (1943); J. W. Goethe, Torquato Tasso (1942), Ifigenie na Tauridě (1943); A. France, Názory pana Jeronýma Coignarda (1931); A. Gide, Návrat ze Sovětského svazu (1936); H. Ibsen, Peer Gynt (1948), Nápadníci trůnu (1951, s J. Vrtišovou).

LITERATURA

Acta Universitatis Carolinae, Philologica 1, Slavica pragensia (1963, věnováno památce B. M.); J. F. Franěk: B. M. (1963) a v Praze—Moskvě 1957 (Básník a vědec); J. Kadlec a J. Průšek v NŽ 1952; R. Parolek a M. Drozda v Sov. vědě—Literatuře 1952; J. Pokorný v Divadle 1952 (o překladech); D. Pohorská v Sov. vědě—literatuře 1953 (o jeho vztahu k SSSR); V. Forst a J. F. Franěk v SovLit 1955 (Básník málem neznámý); M. Drozda v SovLit 1955 (Učitel mladých rusistů); K. Horálek v SovLit 1955 (o překladech z ruštiny). *uf*

Rudolf Mayer

13. 10. 1837 *Nová Hospoda u Skránčic*
12. 8. 1865 *Loučim u Klatov*

Po absolvování klatovského gymnasia (1855) odešel na přání rodičů studovat práva do Vídně, kde bydlel u strýce, zámožného lékaře. O prázdninách 1857 se vzepřel strýcovu národnostnímu nátlaku a odešel do Prahy, kde se sblížil s představiteli básnického kruhu májového. Už v době studií byl horlivě veřejně činný, zejména v národně uvědomovací agitaci (řeč na táboru lidu v Rábí 1862). Existenční starosti a usilovná studia (živil se kondicemi, později jako advokátní koncipient v Praze, Strakoncích, Příbrami a jako vychovatel v Žirči) vážně narušily jeho zdraví. Po skončení studií (doktorát 1864) pobýval u příbuzných v Pošumaví, zvláště v Loučimi, kde předčasně zemřel na tuberkulózu. — Psal od r. 1858 do

almanachu *Máj*, do *Lumíru*, *Humoristických listů*, *Dalibora* a *Obrazů života*. Z torza Mayerova básnického díla vyšlo za života jen několik básní, především známá sociální balada *V poledne*, již postihl z celé generace nejvzratější pocit sociálních rozporů. Pocit nepotlačitelné vzpoury, chápaný národnostně a vložený do orientálního prostředí, zaznívá ze zlomků básnické povídky *Sejenussar*. M. lyrika je rozeklána mezi energickou, vlastenecky tendenční notu a měkce elegický, dobově světobolný tón nenaplněné lásky a touhy po osamělém ústraní, který vyústil až v metafyzickou reflexi (*Věčnost*). Na sentimentálním motivu, podloženém mlhavou sociální tendencí, je založena i M. próza *Kaprice osudu*.

BIBLIOGRAFIE

Báseň R. Mayera (usp. Josef Durdík, 1873), *Dílo R. Mayera* (s úvodem a pozn. Fr. Buriánka, 1950).

LITERATURA

J. V. Sedlák: O básníku R. M. (1922); K. Polák: R. M. (1937); J. Neruda v kn. *Literatura I* (1957); J. Hora v kn. *Poezie a život* (1959); Fr. Buriánek v předml. k *Dílu* (1950). *ah*

Rudolf Medek

8. 1. 1890 *Hradec Králové*
22. 8. 1940 *Praha*

Absolvoval učitelství ústav v Hradci Králové (1909) a učiteloval na Hradecku. Po vypuknutí první světové války bojoval na ruské frontě, přešel do zajetí a r. 1916 do legii, pracoval ve vedení odbočky Československé národní rady v Rusku, redigoval zde časopis *Československý voják* (1917—20), prožil boje čs. legií i jejich sibiřské tažení a vykonal s vojenskopolitickým posláním cestu do Ameriky a Francie. Po návratu (1919) stal se ředitelem Památníku odboje, posléze v hodnosti generála. Hodně cestoval (Itálie, Francie, sev. Afrika, Turecko aj.). — Jako lyrik i prozaik vyšel z okruhu *Moderní revue*, kde začal publikovat r. 1909, jinak přispíval hlavně do *Lumíru*, který od r. 1928 také spoluredigoval. Redigoval sborníky *Za svobodu* (1924—29) a *K vítězné svobodě* 1914—18 (1928).

Medkovým nejvýznačnějším rysem byl od počátku individualismus, který se v širších souvislostech projevoval zásadní averzí vůči sociálně revolučnímu hnutí. Po uveřejnění básní z prostředí čs. legií v Rusku (*Zborov*) zdvihla jej na svůj štít domácí reakce, jíž posloužil i svými prozaickými pracemi z téhož prostředí, zejména tzv. legionářskou pentalogií *Anabaze*; v ní se pokusil zachytit boje čs. vojska u Zborova a Bachmače, jeho akce po boku kontrarevoluce a cestu k Tichému oceánu. Hluchá rétorika M. veršů má zde svůj protějšek v úvahách hrdinů, vyvíjejících se vesměs k protibolševickému postoji. Historickou pravdu M. často vědomě zkrlesoval a nahrazoval ji průhlednou demagogií. Největší kritický a polemický ohlas vzbudilo M. pojetí hrdinství českého člověka za války po uvedení hry *Plukovník Švec*, založené na skutečné události, dobrovolné smrti velitele vojenské jednotky prožívající vrcholnou fázi zápasu mezi nacionalistickou a bolševickou orientací. Nacionalismus M. „vlasteneckých krváků“ (J. Fučík) zákonitě vyústil do fašistického postoje ve třicátých letech, kdy M. smutně proslul útoky proti nejlepšími levicovým tvůrcům.

BIBLIOGRAFIE

Půlnoční bohů (Bb 1912), Prsten (Bb 1914), Dvě novely (1914), Zborov (B Čeljabinsk 1918), Lví srdce (Bb, Irkutsk 1919), Dáma ve smutku, Magdaléna (Pp 1920) Ruská láska (P 1921, anonymně), Blaník, dokumenty o čs. revolučním vojsku (1921) O našich legiích, dětech a zvířátkách v Sibiři (P pro mládež, 1921), Dva hlasy (E 1921), Štefáník (B 1921), Ohnivý drak (R 1921, 1. díl cyklu Anabaze), Do nejkrásnější země světa (cestopis, 1922), Maršálu Fochovi (B 1923), Veliké dny (R 1923, 2. díl cyklu Anabaze, st. cena), Živý kruh (Bb 1923), Voják a bůh Dionýsos (Pp 1925), Sokol (B 1925), Ostrov v bouři (R 1925, 3. díl cyklu Anabaze), Láska a smrt (Bb 1925), Mohutný sen (R 1926, 4. díl cyklu Anabaze), Česká pouť do Itálie (cestopis, 1926), Anabaze (R 1927, 5. díl cyklu Anabaze, st. cena), Kolja Mikuška (P pro mládež, 1927), První básně (1927), Plukovník Švec (D 1928, i prem., st. cena, zfilm.), Vinný keř (Pp 1928), Nejhodnější děvče z Groenendaelu (P 1928), František starodružník (P pro mládež, 1928), Pouť do Československa, Válečné paměti a vzpomínky z let 1914–20 (válečné paměti, 1929–34, 4 sv.). Lístky z Francie (cestopis, 1929), Srdce a válka (D 1930, i prem.), Řeč osudu (B 1932), Legenda o Barabášovi (R 1932), Jiří Poděbradský (D 1934, i prem.), Za domovinou (P pro mládež, 1934), Nanking (R 1936), Český ráj (Bb 1937), Zemi milovanou (řeč při pohřbu K. H. Máchy,

1939). — Kromě toho napsal řadu úvah a statí, týkajících se historie českých legií v Rusku.

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 9 (1954, o Půlnoční bohů) a v KP 13 (1963, o Lásce a smrti); F. Götze v Básnickém dnešku (1932, Válka v čes. poezii); K. Sezima v Krystalech a průsvitech (1928, Románové letopisy z války). ahá

Josef Merhaut

13. 10. 1863 Zbiroh

5. 9. 1907 Brno

Studoval na malostranském gymnasiu v Praze do r. 1881 a stal se, aniž studia dokončil, redakčním spolupracovníkem Pokroku. Od r. 1885 působil až do smrti v brněnské Moravské orlici, nejprve jako divadelní referent, později jako vedoucí kulturní rubriky a fejetonu, konečně jako šéfredaktor. Jeho dlouholetá činnost divadelněkritická těsně souvisela s historií Národního divadla v Brně, jehož hercům, repertoáru, dramaturgickým otázkám i propagaci věnoval soustavnou pozornost nejen jako odborně vzdělaný a informovaný novinář, ale též jako osvědčený příležitostný řečník. — Literární tvorbu zahájil básněmi, zejména však drobnými prózami r. 1880 v Poslu ze Sušice. Další práce otiskoval v České rodině, v Nivě, Vesně, Lumíru aj.

Hlavní Merhautův význam je v prozaické tvorbě, především v dokumentárních naturalistických povídkách z brněnského prostředí (*Had a jiné povídky*, *Černá pole*). Obvyklou scénérií jeho próz, v nichž ústředním zájmem spisovatelovým je živá problematika sociální, národnostní a mravní, je městská periférie, šedivé nádvoří továrny, temná dílna, chudý dělnický příbytek. V románech, lokalizovaných podstatněji částí do Brna, odklonil se M. od dosavadní naturalistické metody i sociálního zaměření. Problematika manželského soužití (*Andělská sonáta*) nebo citového hledání a nejistoty (*Vranov*) jsou tu podány převážně bez psychologického prokreslení a myšlenkově i básnický uplývají na povrchu.

BIBLIOGRAFIE

Verše (1881, pseud. Jaroslav Maruška), Povídky (1890), Had a jiné povídky (1892), Černá pole

(Pp 1896), *Andělská sonáta* (R 1900), *Vranov* (R 1906). Posmrtně: *Básně* (1908, uspoř. M. Hýsek, Výbor fejetonů (1909, uspoř. M. Hýsek).

LITERATURA

Památky spisovatele J. M. (1924). F. X. Šalda v KP 2 (1950, o sb. *Had a jiné pov.*), 3 (1950, o Černých polích) a 7 (1953, o Básních). O. Theer v Lumíru 1905–06; M. Hýsek v Mor. orlicí 8.–27. 9. 1907, v Moravskoslezské revui 1908–09 (o div. kritikách) a v Podbrdském kraji 1924–25; V. Dresler v Moravskoslezské revui 1907–08; V. Hübner ve Zvonu 1907–08.

jm

Karel Michal

(vl. jm. Pavel Buksa)

28. 12. 1932 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze (1951) studoval na Karlově universitě medicínu (1952–54) a pak vykonával řadu povolání (geometr, správce jízdárny, dlaždič atd.). Nyní pracuje jako dramaturg v Čs. filmu a jako nakladatelský lektor. Debutoval r. 1960 v časopise Plamen.

Michal na sebe upozornil už detektivní novelou (*Krok stranou*), v níž mu více než o zápletky šlo o kresbu prostředí, výpověď o životě a lidech. Jeho svérázný, překvapivě zralý satirický talent se plně rozvinul v knize humoristických povídek, v nichž využitím nadpřirozených jevů či okolností posouvá každodenní život obyčejných lidí do nenormální či absurdní situace, aby zvýraznil určité lidské vlastnosti a vztahy.

BIBLIOGRAFIE

Krok stranou (P 1962), *Bubáci pro všední den* (Pp 1962).

LITERATURA

O. Sus v Kultuře 1961 (č. 51–52, *Osvobozující smích*) a 1962 (č. 42, *Tři z nové směny satiriků*).

vk

Josef Václav Justin Michl

10. 9. 1810 Polička

10. 9. 1862 Březiny u Poličky

Studoval na gymnasiu v Litomyšli a v České Třebové, filosofii opět v Litomyšli, r. 1830 vstoupil do piaristického řádu v Lipníku na Moravě, bohosloví studoval v Českých Budějovicích a v Praze,

na kněze byl vysvěcen r. 1841. Po pokusech o uměleckou tvorbu (povídka *Sen zchudlého kupce*, 1833, reflexivní báseň *Člověk*, 1836) a o překlady z němčiny a srbochorvatštiny věnoval se za pražského pobytu (1834–38) národní buditelské práci, literární historii, slavistice, pedagogickým otázkám. Užíval pseudonymů J. V. Poličský, Drašar, Michal. Jeho *Ouplný literární létopis* zachycuje stav české literární tvorby z l. 1825–37; je to cenné dílo, přes nesystematičnost a nepřehlednost, zvláště svými životopisnými údaji a záznamy i o dílech předložených k cenzuře. Napsal první českou učebnici srbochorvatštiny, upozorňoval na osvobozenec-ké hnutí ilyrské u Jihoslovanů, psal do Květů a České věly zprávy o kulturním dění u Slovanů. Hlásal potřebu obecného vzdělání širokých vrstev, psal učebnice, zajímal se o dětskou četbu a propagoval reálné vzdělání; sám složil učitelské zkoušky pro nové reálné školy. Působil do roku 1849 na školách v Berouně, Praze, Slaném, Českých Budějovicích, Mikulově, Rychnově; z venkova posílal do pražských časopisů vlastivědné zprávy a referáty o postupu národního hnutí. R. 1845 tajně přestoupil při zájezdu do Peští k luteránství, r. 1851 byl vyobcován z katolické církve, za porevoluční reakce byl pronásledován církví i policií. Žil nucně v Březinách na Poličsku, kde se i oženil. Značná část jeho díla zůstala v rukopise, mimo jiné jeho zajímavý a pro poznání dobových poměrů cenný vlastní životopis. — Jeho postavu umělecky zpodobila Tereza Nováková → v románu Drašar (tak byl M. nazýván podle usedlosti, z níž pocházel jeho rod).

BIBLIOGRAFIE

Pravopis ilyrský (1836), *Soustava jazyka českého z hlediště pravopisného* (1836), *Pravidla k počítání z hlavy* (1836; 2. vyd. s názvem *Krátké navedení k počítání z hlavy*, 1841), *Ouplný literární létopis čili Obraz slovesnosti Slovanův nářečí českého v Čechách, na Moravě a v Uhřích atd.* od l. 1825 až do 1837 1/4. (1839), *Slovo o českých věcnicech v Rakovnicce a Liberce* (1839), *Polička, královské věnné město v Čechách* (1848), *Květy škol poličských s kostelem spojených* (1856). — Bibliografie M. prací v kn. K. Stránského a J. Heidenreicha.

LITERATURA

K. Stránský - J. Heidenreich [= Dolanský]: *Životní dílo čes. buditele J. V. J. M., u lidu*

Drařara (1935, s bibliografií). F. Krčma: J. V. M.-Drařar, první životopisec K. H. Máchy (1940).
mo

Adam Václav Michna z Otradovic

asi 1600 Jindřichův Hradec

asi 1676

Pocházel ze starobylé vladcké rodiny. Od r. 1633 byl ve svém rodišti varhaníkem. Jako učitel zpěvu a hudby v jezuitské koleji, jako skladatel příležitostných písní i jako starší literátského kůru zaujímal v Jindř. Hradci významné místo. Ve své náboženské lyrice byl zčásti ještě svázan s kulturními tradicemi předbělohorskými (podobně jako Bridel → nebo Balbín →), ale dovedl je sloučit s novějšími prvky, např. s tehdy módní barokní idylikou. Nejpříznačnější pro jeho způsob tvoření je sbírka *Česká mariánská muzika, radostná i žalostná* (1647). Po umělecké stránce svědčí Michnovy skladby o zálibě ve zvukové stránce slov, v bohatém rýmu i v obrazných rčeních z lidové řeči. To dokládají zvl. sbírky *Loutna česká* (1653) a *Svatoroční muzika* (1661). Idylizující pojetí náboženských představ, tlumočenost v M. tvorbě se smyslovou konkrétností, mělo značný ohlas v širokých vrstvách, takže některé jeho skladby zlidověly (např. vánoční píseň *Chťic, aby spal*). Podobně jako v literární tvorbě, spojuje M. i v hudební složce svých skladeb kulturu předbělohorských literátských kůrů s pronikajícími prvky barokní církevní hudby.

EDICE A LITERATURA

Loutna česká, vyd. E. Troida (1943); Vánoční muzika, vyd. V. Bitnar (1940); Vánoční lyrika, vyd. V. Bitnar (1936). — V. Bitnar: Postavy a problémy českého baroku literárního (1939); Z. Kalista: České baroko (1941). J. Muk z
v Ohlasiu od Nežárky 1941.

František Mikolášek

3. 6. 1901 Aš

14. 8. 1953 Tábor

Za první republiky byl členem finanční stráže v pohraničních stanicích v Čechách i na Slovensku, za okupace vězněn v na-

cistickém koncentračním táboře Kletten-dorf. Po válce pracoval jako dělník v Táboře a celní úředník v Horním Dvořišti, nakonec se léčil v sanatoriu ve Vrážci.

Mikoláškův bojovný politický román *Šli před námi*, napsaný už před druhou světovou válkou (tehdy s názvem *Advent*, nenašel však nakladatele), je živým obrazem historie dělnických bojů za první republiky. Na osudu dělníka, ruského legionáře, ukazuje autor prostě a se smyslem pro dramatický spád vnitřní přerod od vlasteneckých iluzí k revolučnímu přesvědčení. Nový román ze současného života již M. nedokončil.

BIBLIOGRAFIE

Šli před námi (R 1951).

LITERATURA

A. Kroupa v NŽ 1953 (č. 9).

rpz

Ferdinand Břetislav Mikovec

23. 12. 1826 Sloup u České Lípy

22. 9. 1862 Praha

Byl synem hospodářského ředitele. Vychováván německy, studoval české gymnasium v České Lípě, filosofii v Praze (od r. 1842) a věnoval se literatuře a žurnalistice. R. 1848 se účastnil politických událostí jako praporečník ozbrojeného spolku Svornost; před zatčením uprchl z Prahy a bojoval na straně Srbů proti Maďarům. R. 1849 se vrátil do Prahy, kde také, až na krátký pobyt v Lipsku r. 1850, trvale žil. R. 1860 dal podnět k založení literárně-uměleckého německo-českého spolku Arkadie, jehož se stal předsedou. — Již za studií přispíval drobnými pracemi z oboru dějin a starožitností do Ost und West, divadelní referáty psal do Bohemie, české stati divadelnické a kulturně historické otiskoval od r. 1842 v Květech, Časopisu Českého muzea a v Lumíru (zde např. Stopy selského či sousedského divadla v Čechách), jedině tehdy česky psaném časopise, který založil a redigoval (1851—62) a v němž dal první publikační příležitost nastupujícím májovcům a jejich vrstevníkům. Do němčiny přeložil Briefe des Johann Hus, geschrieben zu

Konstanz im Jahre 1414—15 (Lipsko 1850).

Jako divadelní teoretik s velkými znalostmi světového klasického dramatu i jako dramatický spisovatel snažil se Mikovec podpořit vznik romantického dramatu velkého stylu. Stavěl se proto kriticky k Tylu → demokratickému pojetí divadla a požadoval, aby divadlo zobrazovalo soudobé rozpory, řešilo je velkými činy jednotlivců a předvádělo dějem prudkého dramatického spádu. V padesátých letech však své kritické stanovisko ke společnosti opouštěl a zabýval se jen teoretickými potřebami divadla.

BIBLIOGRAFIE

Záhuba rodu Přemyslovců (D 1851, prem. 1848), D'mitr Ivanovič (D 1856, prem. 1855; s částečným použitím Schillerova zlomku Das Cisterciensit! Hohenfurt, 1858), Die königliche Burg Karlstein (1858), Malerisch-historische Skizzen aus Böhmen (1859—60), Starožitnosti a památky země české (1858—64), Die Ruine Trosky in Böhmen (1861) aj.

LITERATURA

J. Kopecký ve sborníku Listy z dějin čes. divadla (1954), J. Kubín v Ces. Thálii 1891 (o sporu s Tylem); J. Máchal v Lumíru 1905 až 1906; M. Ifýsek v LF 1921 (o jeho dile dramatickém a kritickém). dh

Oldřich Mikulášek

26. 5. 1910 Přerov

Po absolvování obchodní školy v Přerově (1927) pracoval jako fakturista v továrně na cukrovinky, dělník v cihelně a sběratel inzerátů, od r. 1930 ve Zlíně jako litograf a leptač. Potom působil jako redaktor, zprvu v přerovském Obzoru (1933—37), od r. 1937 v Brně, a to v Lidových novinách (do 1945), Rovnosti (do 1948), Svobodných novinách (do 1952), v Čs. rozhlasu, od r. 1957 dosud je redaktorem Hosta do domu. — Příspěvky především básnické, ale také fejetony, reportáže, kurzívy a články v Obzoru (zde poprvé 1929), Kritickém měsíčníku, Listu SMS, Bloku, Kvartu, Rovnosti, Lidových novinách, Svobodných novinách, Literárních novinách, Kultuře, Hostu do domu aj. Po krátkém a nevýznamném období poetistických počátků (*Černý bílý ano ne*) navázal Mikulášek sbírkami čtyřicátých

let v podstatě na halasovskou linii moderní české lyriky; tuto tradici pak postupně modifikoval novými prvky, které posléze vytvořily osobitost jeho poezie a jejichž sklad poprvé přinesla sbírka *Pulsy*, ovlivněná též dobovým civilistickým mýtem všednodenního městského života (jak jej proklamovala Skupina 42). Společenské kořeny M. pojetí života i poezie tkví v převratnosti doby válečných katastrof a revolučních proměn společenské struktury a v básníkově poznání, že k hlavním viníkům války patří lidská netečnost, schopná nakonec zmařit i započaté dílo socialismu. M. považuje život za ustavičné střetání a drama; jako drama koncipuje proto i své básně (poprvé ve sbírce *Poděl plotu*), jejichž konflikt vyhrocuje s maximální drastičností, aby otrásl čtenářovou lhostejností a jeho pocitem životního automatismu a aby měl čtenář pocít, že se ustavičně něco děje nebo chystá. Nejdramatičtějším svárem, jímž básník zároveň míří ke podstatným otázkám lidské existence, je tu svár mezi životem a smrtí v jeho různých podobách; sama smrt se stává inspiračním zdrojem („černou múzou“), neboť teprve ona je schopna vyburcovat moderního člověka z jeho apatie a rezignace. M., který první funkcí své poezie činí pravdivé poznání dialekticky rozporné reality a který podrážděně reaguje na každou střední polohu klidu a tedy ne-životu, stal se tak jedním z největších básníků-dialektiků v české poezii. — V dalších sbírkách M. jednak polaritu života a smrti epicky objektivoval, jednak konfliktností svých básní ještě podstatněji vyjadřoval postavení člověka uprostřed soudobé společnosti. Smrt ztělesnil především sugestivní postavou „vyvolavače“ (*Ortely a milosti*), náhončího smrti, který láká oběti slibem vysvobození z pozemských útrap, život zosobnil velkolepě pojatou postavou „prašivce“ (*Krajem táhne prašivec*), rozněcovače života, ztělesňujícího jeho žár a jednotu všech jeho stránek, světlých i temných; obě postavy však, nezávisle na jejich individuální roli, slouží M. k uskutečňování druhé základní funkce jeho tvorby, výzvě k co nejintenzivnějšímu prožití života. Výrazně se v této souvislosti (už od sbírky *Marné milování*) uplatňuje M. filosofie okamžič-

ku. Jeho básně totiž obrazí ze života člověka především jeho „zešilejší chvíle“, kdy člověk „na chvíli aspoň strašně je“; takový okamžik je koncentrovaným bytím, odráží zároveň dialektiku života a rozšiřuje panství života proti smrti. Tuto intenzitu vyžaduje M. jak po nejintimnějších vztazích člověka, tak po oblasti lidské práce a společenského zápasu. Vynáší ortel nad životem proměněným ve zvyk, jemuž se člověk nevzpírá (i když přitom básníka zachvacuje smutek nad tím, že se ve zvyk proti lidské vůli proměňují i nejsoukromější vztahy), a naopak těžce vydobývá z životních rozporů a jen skrze ně milosti: lásku, krásu, ustavičné toužení. Radostí dobytou z tíhy a tragiky míří M. proti povrchnímu optimismu, soustředěním na jednotlivcův osud a apelem na jeho charakterovou přímou proti nehumánním praktikám a přezírání člověka v období kultu osobnosti (*Ortely a milosti, První obrázky*). — S touto základní linií jde v M. tvorbě paralelně druhá linie, hymnická, jež se dosud nejvýrazněji projevila v rozsáhlých básních sbírkách z první poloviny padesátých let *Horoucí zpěvy a Divoké kačeny* a skladbou *Albatros*. Tyto hymny vyplývají z M. materialistického přilnutí k pozemské realitě, z potřeby oslavit její neukončenost a mnohotvárnost; odtud i jejich rétoričnost. K „milostem“ tu básník dospívá ne integrací, nýbrž harmonizací rozporů, značně oslabuje i dramatickosti a konfliktnost tolik pro jeho poezii příznačnou. V hymnické linii neleží těžiště M. tvůrčího úsilí. — Balancí a zároveň syntézou dosavadních poloh M. díla je sbírka *Svlékání hadů*, která zároveň ukazuje jeho tvárnou rozrůzněnost. Jsou tu zastoupeny všechny čtyři základní typy básní, které znalý autor píše: variace, civilní eposy (pojaté jako rentgenogramy naší současnosti, transformující společenské jevy do roviny nejobyčejnějších lidských aktů a podstatně napomáhající obrodě české poezie politické), obrázky (lyrické miniatury, navozující ve svém úhrnu prudký pocit roztočivosti a bohatosti života) a hymny. Všechny tyto hlavní typy M. poezie přitom sjednocuje výrazná funkce pointy (jde o poezii myslitelskou), zvláštní zatížení syntaktické

složky autorova jazyka (složitá souvětí naznačují, že jde o poezii vztahů), složitě a rafinovaně vnitřní členění básní při poměrně jednoduchosti jejich celkové výstavby.

BIBLIOGRAFIE

Černý bílý ano ne (Bb 1930), Marné milování (Bb 1940), Křídlovka (Bb 1941), Tráva se raduje (Bb 1942). Podle plouti (Bb 1946), Pulsy (Bb 1947), Horoucí zpěvy (Bb 1953), Divoké kačeny (Bb 1955), Krajem táhne prašivec (B 1957), Ortely a milosti (Bb 1958), První obrázky (Bb 1960), Albatros (B 1961), Svlékání hadů (Bb 1963). — Výbory: Běžící luna (výbor z milostné poezie, 1959, usp. J. Skácel), Orchestr v korunách (1960, usp. M. Uhe).

LITERATURA

J. Skácel v dosl. k výboru Běžící luna (1959) a v předml. ke kn. Svlékání hadů (1963); M. Uhe v dosl. k výboru Orchestr v korunách (1960); O. Sus v Ročence Moravského muzea (1962); J. Opelík v kn. Jak čist poezii (1963). M. Petříček v Plamenu 1960 (č. 6); J. Trefulka v HD 1960.

Jan Milíč z Kroměříže

† 1. 8. 1374 Avignon

Prážský reformní kazatel, předchůdce Husův. Po příkladu oblíbeného pražského kazatele Konráda Waldhausera († 1369) vzdal se asi r. 1364 všech církevních hodností a duchodů (byl kanovníkem v Kroměříži a jako úředník pražské královské kanceláře i kanovníkem svatovítským), aby se mohl v naprosté chudobě věnovat poslání lidového kazatele ve službách reformy církevního a všeho křesťanského života. Jeho kázání, zvláště v pražském chrámu sv. Jiljí, došla pro svou odvážnost a společenský dosah obrovské obliby u lidu, ale vzbudila odpor u žebavých řádů, jimiž byl obžalován u papeže. Odešel proto do Avignonu, kde se mu sice podařilo ospravedlnit se, ale kde i zemřel. Milíč sepsal dvě latinské postily, jednu nazvanou *Abortivus* (Nedonošený plod), druhou označovanou podle prvních slov názvem *Gratae Dei* (Milosti boží). Z mystické víry v blízký konec světa, která mu byla neposedlým popudem reformního úsilí, vznikl jeho spis *Libellus de Antichristo* (Knížka o Antikristu). Mimo tyto latinské spisy se zachovaly M. české a německé modlitby v próze, které prokazují jeho básnické nadání. Svým

příkladem M. mocně zapůsobil zvláště na Matěje z Janova → a Štítného → i na celý další vývoj českého reformního hnutí. Pro tento vliv bývá M. oprávněně označován za otce české reformace.

EDICE A LITERATURA

F. Loskot: J. M. z K. (1911). J. Vilikovský v souboru *Pisemnictví českého středověku* (1948). ep

Milión

Český překlad cestopisu Marka Pola (1254 až asi 1324), slavného cestovatele z bohaté kupecké rodiny v Benátkách, která měla hojně obchodní styky s východními zeměmi. Polo se tak dostal již v mládí s otcem a strýcem na cesty (žil mezi Tary, byl v Číně, v Tibetu atp.). Své poznatky si pilně zapisoval, přitom však nekriticky přejal i některé cizí zprávy o Orientu. Patrně proto, že v jeho vyprávěních je vedle jiných neslýchaných věcí i mnoho číselných údajů, které byly považovány za přehnané, ustálil se také cestopis název *Milión* (někdy se také uvádí, že název má původ v autorově bohatství); přestože jde o dílo reálnější a věrohodnější než fantastický tzv. cestopis Mandevillův →, byl *Milión* tímto cestopisem zatlačen do pozadí čtenářského zájmu. Byl určen především italskému městskému patriciátu a původně byl napsán francouzsky; autor ho diktoval ve vězení (do něhož byl uvržen za války mezi Janovany a Benátčany) romanopisci Rusticianovi de Pisa. Francouzský originál pak byl překládán do latiny a odtud do mnoha evropských jazyků. Do češtiny byl přeložen patrně v souvislosti s rozvojem snah o poznání světa a přírody někdy kolem r. 1400; překlad má četné moravismy. Český *Milión* byl jednou z předloh Rukopisu královédvorského → a tato okolnost přispěla značně k tomu, že RK byl usvědčen jako nepravá památka.

EDICE A LITERATURA

Milión, vyd. Q. Hodura a B. Horák (1950, s úvodem F. Svejkovského). — M. Mattušová v *ČMF* 1957. zř

Vojtěch Mixa

14. 3. 1887 Dolní Kralovice

13. 2. 1953 Praha

Po absolvování střední školy studoval v l. 1906–10 na pražské technice. Jako inženýr působil v l. 1910–22 ve státní železniční službě, potom ve Svazu průmyslníků, kde od r. 1934 zastával funkci generálního sekretáře. Byl členem mnoha hospodářských, finančních a průmyslových institucí. Po druhé světové válce pracoval ve Státním úřadě plánovacím. — Debutoval r. 1918 povídkami a knižně nevydanými lyrickými básněmi v *Cestě*; dále přispíval do *Června*, *Země*, *Lidové demokracie* a *Šibeníček*, jejichž redakce se také účastnil. V l. 1920–21 byl národohospodářským redaktorem *Lidových novin*.

V prvním tvůrčím období psal Mixa nejprve erotické povídky s postavami dospívajících dívek, které se buď s životem melancholicky smiřují (*Divky*), anebo se naopak chtějí zbavit jeho konvencí (*Medvědí a tanečnice*). Zakrátko se však svému feministickému východisku odcizil a vymezil erotismu místo podřadné. V povídkových knihách *Na přelomu* a *Námluvy* hledá proti destruktivnímu působení ženy obranu v mužových zájmech společenských, v jeho práci a vztahu k rodině, kterou chápe především jako jednotku společenskou. Látku čerpá i ze soudobého zápasu sociálního. S odbornou národohospodářskou znalostí postihuje hospodářské a mravní kolísání měšťácké společnosti po první světové válce, a to jak v dramatech ze života společenské smetánky a keťasů (*Proud, Kdo vydělá?*), tak hlavně v románě *Vyšinutí*, který zobrazuje prosincové události r. 1920 z buržoazního stanoviska. K problematice sociálních a politických bojů na počátku dvacátých let se vrátil i svým posledním románem (*První rozběh*), v němž se už na rozdíl od své předválečné tvorby snaží vidět skutečnost třídě, stejně jako v románě *Smršť na 14. poledníku*, široce zobrazujícím hospodářský a společenský život třicátých let v Kutné Hoře, jejíž rudná ložiska tehdy získávají nacisticky orientovaní průmyslníci.

BIBLIOGRAFIE

Dívky (Pp 1920), Medvědi a tanečnice (Pp 1920), Na přelomu (Pp 1921), Vyšínutí (R 1923), Proud (D 1923, prem. 1924), Námluvy (Pp 1924), Smršť na 14. poledníku (R 1948), První rozběh (R 1952). — Provedené hry: Kdo vydělá? (1921).

LITERATURA

K. Sezima v kn. Masky a modely (1930) a v Lumíru 1936—37. sj

Petr z Mladoňovic

† 7. 2. 1451

V l. 1414—15 byl jako sekretář Husova šlechtického ochránce Jana z Chlumu jedním z průvodců M. Jana Husa v Kostnici; od r. 1416 universitní mistr, později reprezentant husitské pravice v pražské straně. Podal nejobsáhlejší očitě svědectví o Husově sporu v Kostnici ve zpravodajsky bohatém, ale literárně nepřilíš cenném spise *Relatio de Magistri Joannis Hus causa in concilio Constantiensi acta* (Zpráva o při M. Jana Husa vedené na kostnickém koncilu). Poslední, literárně nejprpracovanější část tohoto díla (o Husově odsouzení a smrti) byla brzy přepracována česky (nejspíš samým autorem), stala se jako tzv. *Pašije M. Jana Husi* součástí husitské bohoslužby o Husově svátku a byla několikrát výtisťena. Mladoňovicovým dílem je patrně i obdobná pašije o M. Jeronýmovi Pražském; obě pašije byly výtisťeny v kališnickém dodatku k českému Pasionálu 1495.

EDICE A LITERATURA

Relatio de Magistri Joannis Hus causa... vyd. V. Novotný, *Fontes rerum Bohemicarum* 7 (1932); českou Husovu a Jeronýmovu pašiji vyd. M. Nedvědová v kn. Hus a Jeroným v Kostnici (1953). jk

Jan Morávek

1. 5. 1888 Kamenný Přívoz u Jílového

14. 4. 1958 Praha

Vychodil měšťanskou školu v Jílovém a po jednoročním studiu na průmyslové škole v Praze stal se hercem venkovských divadelních společností. První světovou válku prožil hlavně na srbské frontě, po návratu působil jako redaktor *Obrany*

venkova a Kalendáře republiky. Od roku 1920 spolupracoval v listech vydávaných v nakladatelství Melantrich, zvláště v redakci Pražského ilustrovaného zpravodaje, který řídil v l. 1924—40.

Zpočátku otiskoval Morávek verše, črty a zejména povídky v časopisech (Nár. politika, Kopřivý aj.), s V. Moserem napsal několik her pro lidová a ochotnická jeviště (*Fanyňka z údolí*, *Král Podskalí* aj.), a teprve v letech třicátých se soustředil k tvorbě románové. Největší část jeho prozaického díla se odehrává v rodném Posázaví, v prostředí lamačů kame-ne, lesních dělníků, dřevařů, vorarů, povozníků a drobných venkovských lidí, jejichž život M. důvěrně zná. Umělecky M. romány většinou nepřesahují hranici nenáročných regionální četby s výstižnou drobnokresbou postav a s obdivným zaujetím pro přírodní púvaby rodného kraje, těší se však široké čtenářské oblibě. Generační románová kronika *Zpáteční voda* se odehrává na pozadí závažných sociálních a historických událostí 19. století, v románu *Veselá ves* zobrazil počátky organizovaného dělnického hnutí v Posázaví.

BIBLIOGRAFIE

Nový Cyrano a jiné povídky o lásce (1916), Matka (Bb 1918), Historie psí a kočičí a jen trochu lidská I, II (P 1920), Boj o nebe (R 1922), Zlato (Pp pro mládež, 1923, přeprac. v knihách Horymír a Luba nevolnice, obě 1941), Sražený orel (D 1923), Šprýmovné kousky Frantíka Vovíska a kozla Bobeše (verš. doprovod k obrázkům J. Lady, 1923), Fanyňka z údolí (D 1929, s V. Moserem), Král Podskalí (D 1929, s týmž), Špatný voják (R 1930), Ohnivá lázeň (R 1931), Plavci na Sázavě (R 1932), Divočina (R 1933), Skalní plemeno (R 1934), Byl na Sázavě přívoz (R 1935), Dědičný hřích (R 1936), Mamánek (R 1937), Srdece na zámek (R 1937), Jediná cesta (R 1938), Ztracený člověk (R 1940), Bez masky (R pro mládež, 1940), Opuštěná řeka (R 1941), Rybářova žena (R 1941), Pod mraky (R 1943), Chléb odříkaný (R 1944), Prázdňá kolébka (D 1944), Na hranici života a smrti (P pro mládež, 1945), Blázen z Lorety (Pp 1946), Lidé z trhu (R 1946), Ráj u vody (Pp 1947), Zpáteční voda (R 1947), Veselá ves (R 1948), Plavecký mariáš (Pp 1951, zfilm.), Kytka zelená (R pro mládež, 1953), Lidé od vody (Pp 1955), Sil jsem, nežal jsem (R pro mládež, 1955), U nás na Sázavě (vzpomínky, 1957), Děda zdravíčko (P 1958).

LITERATURA

F. Dlouhán Bulánek; Spisovatel, novinář a člověk J. M. (1948). jn

Tobiáš Mouřenín

† po 1625 asi v Bavorsku

Pražský měšťan původem z Litomyšle, který odešel 1621 do exilu. Ve svých četných náboženskovýchovných a mravokárných spisech z let 1593—1625, upravovaných a překládaných z němčiny, byl horlivým zastáncem luteránství. Největšího významu nabyla jeho veršovaná tendenční dramata *Věk člověku*, *Vejstupný syn a Historie o jednom sedlském pacholku a o poběhlém židu* (všechna 1604); zpracovávají rovněž německé předlohy a byla určena neučennému publiku; poslední dvě hry, stranici venkovskému člověku proti šlechtě a varující před svody městského života, staly se součástí pozdějšího lidového čtení a vešly do ústní tradice (z Historie o sedlském pacholku snad vyrostla motivicky blízká pověst o strakonických dudách). M. patrně spolupracoval na českém znění některých veršovaných děl Bartoloměje Paprockého →.

EDICE A LITERATURA

M. Kopecký ve Sborníku prací fil. fak. brněnské university 4, D 2, 1955. jk

Alois Mrštík

14. 10. 1861 *Jimramov*

24. 2. 1925 *Brno*

Starší bratr Viléma Mrštíka →. Dětství prožil v rodišti a v Ostrovačicích u Brna, kam se rodina r. 1869 přestěhovala. Reálku a učitelský ústav vystudoval v Brně (1881). Učil pak postupně v několika jihomoravských obcích: v Liskovci u Brna, v Rakvicích u Lednice (1882—84), Hrušovanech u Brna a v Těšanech (1886 až 1889). R. 1889 byl jmenován správcem školy v Divákách u Hustopečí, kde žil až do své smrti. — Do literatury vstoupil prózami uveřejňovanými ve Vesně a Národních novinách. Přispíval do Moravské orlice, Zlaté Prahy, Lumíru, Světozoru, Národních listů, Máje aj. Redigoval (s bratrem Vilémem) Moravskoslezskou revue v l. 1907—10.

Vrcholem slovesné tvorby Aloise Mrštíka je románová kronika *Rok na vsi* (v defi-

nitivní úpravě prohlášeno za společné dílo s bratrem Vilémem, ač tu Vilémův podíl není podstatný), široce založený obraz života na vsi na rozhraní Slovácka a Hané. Dílo má volnou kompozici, neboť na osnově celého roku zachycuje drobnými obrázky život tehdejší vesnice, střídá popisy přírodní a národopisné (nářečí, kroje, zvyky, písně) s vyprávěním a přivádí na scénu velké množství postav z řad panstva, sedláků i chudiny (některé z nich však vystupují do popředí a stávají se nositeli epické linie). Rok na vsi zachycuje rozklad staré, patriarchální vesnice vlivem města, zásahem kapitalistického způsobu života; M. přitom ukazuje starý řád na vesnici jako zdravý a krásný a vliv města jako zhoubný, narušující svéráz vesnice a její morálku. Nedošel už k společenskému výkladu úpadku vesnice, špatnost lidí vykládá z jejich povahy. Spíše než celkovou koncepcí působí dílo přesvědčivými detaily, plastickou kresbou postav, spádným, dobře odposlouchaným dialogem a přesností záběru vesnického života. Společnou prací obou bratrů je drama *Maryša* (viz heslo Vilém Mrštík).

BIBLIOGRAFIE

Dobré duše (Pp 1893), Maryša (D 1894, i prem., s bratrem Vilémem), Bavlňovky ženy a jiné povídky (Pp 1897, s bratrem Vilémem), Rok na vsi (kronika o 9 dílech, 1903—04, na konečném znění se podílel i bratr Vilém), Hore Váhom (Pp 1919), Nit stříbrná (Pp 1926). — Sebrané spisy bratří Mrštíků u Otty 1914—26 (14 sv.).

LITERATURA

Sbor. A. M., člověk a dílo (1925); V. Justl: Bratři M. (1963, s bibliografií Maryši a s literaturou o dram. díle od E. Macka). F. X. Šalda v KP 2 (1950, o Maryše), v KP 11 (1959, o kn. Hore Váhom); F. S. Procházka v Almanachu Čes. akademie 1926; K. Dvořák v dosl. k Roku na vsi (1958). E. Sokol v Moravskoslezské revui 1905; J. Kamper v Obzoru lit. a uměleckém 1901. šv

Vilém Mrštík

14. 5. 1863 *Jimramov*

2. 3. 1912 *Diváky u Hustopečí*

Mladší bratr Aloise Mrštíka →. Dětství prožil v Jimramově. R. 1869 se rodina odstěhovala do Ostrovačic u Brna, po dalších šesti letech do Brna. M. studoval na

gymnasia v Brně, oktávu dokončil v Praze (1885). Toužil po studiu na malířské akademii, ale z existenčních důvodů se musel tohoto záměru vzdát. Začal studovat práva, po roce však studia zanechal. Byl stržen literárním životem a probouval umění bezohledně pravdivé, usilující o nápravu světa. R. 1889 opustil Prahu a přestěhoval se k bratru Aloisovi do Divák. R. 1896 navštívil Rusko; často zajížděl do Prahy a stál v přední řadě těch, kdo bránili její historické památky proti bezohlednému bourání. Řada článků v časopise *Rozhledy* a bojovná brožura *Bestia triumphans* je obžalobou nekulturnosti pražského magistrátu. — Přispíval především do časopisů *Rozhledy*, *Světozor* (zde 1892 *Pohádka máje*), *Ruch*, *Lumír*, *Česká Thálie*, *Zlatá Praha*, *Hlas národa*, *Literární listy*, *Národní listy*, *Pozor*, *Česká revue*, *Moravskoslezská revue*. V l. 1907 až 1910 redigoval s bratrem Aloisem *Moravskoslezskou revue*.

Jako vyhraněný ideový kritik postuloval V. Mrštík v řadě literárních i výtvarných kritik a článků sepeť umění se životem, pravdivost myšlenek a slohovou výraznost, opíraje se v tom především o V. G. Bělinského, N. A. Dobroljubova a E. Zolu, jejichž principy přejímal. Ruské revoluční demokraty a klasiky ruského realismu (L. N. Tolstoj, F. M. Dostojevskij, A. F. Pisemskij aj.) stejně jako představitele francouzského naturalismu (E. Zola) také překládal a propagoval. Zásady uměleckého realismu uplatňoval nejen při výkladu literárních děl (např. B. Němcové a J. Nerudy), nýbrž i ve vlastním uměleckém a publicistickém díle (*Moje sny*, *Pia desideria*). — Nejvýznamnější částí prozaického díla Viléma Mrštíka jsou jeho romány z počátku devadesátých let, *Pohádka máje* a *Santa Lucia*, oba silně autobiografické; první z nich je oslavou života, druhý tragickou obžalobou. V *Pohádce máje* M. věří v možnost nápravy člověka, v přetvářející sílu milostného citu. Kritika soudobé společnosti je tu podána zastřeně, vytvořením ideálního obrazu přirozené čistoty povahy a lidských vztahů, čistoty, již měšťáctví není schopno. Kniha působila a dosud působí svým lyrismem a impresionistickou oslavou krásné moravské přírody. *Santa Lucia*

je sociální román se širokým záběrem naší společnosti osmdesátých let. Ve shodě s tehdejší poezií je to dílo subjektivní, s ostrým kritickým pohledem na současnost, s výraznými lyrickými, impresionistickými rysy. Na příběhu chudého moravského studenta, okouzleného Prahou, která jej nakonec zabíjí, odhaluje M. společenskou bídu drobných lidí, hloubku rozporů, zlo města pod jeho krásným povrchem. Děj ustupuje do pozadí před úvahami hrdinovými a častými retrospektivními pohledy. Také ve vesnických povídkách a črtách nachází M. mravní hodnoty u lidí chudých a tvrdě odsuzuje bezohlednost a honbu za majetkem. Svěžešti si do nes zachovaly jeho přírodní črty a obrázky s bohatými impresionistickými záznamy nálad, barev a dojmů (*Obrázky*, *Kniha cest*). Počínaje druhou polovinou devadesátých let projevuje se v M. tvorbě rozkolísání, názorová nejistota a v souvislosti s tím zřetelný pokles tvůrčích sil, dokumentovaný marným zápasem nad románovým torzem *Zumfi*. (Spoluautorství uváděné u *Roku na vsi* je spíše projevem bratrské piety Aloisovy.) Rozhodujícím způsobem do vývoje českého dramatu zasáhl společné dílo obou bratří *Maryša*, po vesnických hrách G. Preissové → a A. Jiráka → vrchol české realistické dramatiky 19. století. Stavba hry je prostá a logická, postavy jsou vytvořeny s velkým uměním charakterizačním, *Maryša* sama se stala typem ženy odmítající žít v manželském svazku založeném na peněžní morálce.

BIBLIOGRAFIE

Paň Urbanová (D 1889), *Santa Lucia* (R 1893), *Stíny* (Pp 1893), *Obrázky* (Pp 1894), *Maryša* (D 1895, s bratrem Aloisem, prem. 1894), *Bavlnkový ženy a jiné povídky* (1896, s bratrem Aloisem), *Pohádka máje* (R 1897, zfilm.), *Bestia triumphans* (polemika, 1897), *Babetta*, *Verunka* a drobné povídky (1902), *Moje sny*, *Pia desideria* (kritické stati, 1902 až 1903, 2 sv.), *Kniha cest* (Pp 1905), *Zlatá nit* (Pp 1907), A. F. Pisemskij (literární studie, 1908), *Zumfi* (R 1912), *Anežka* (D 1912, i prem., s manželkou Boženou). — Nejvýznamnější překlady: F. M. Dostojevskij, *Urazení a ponížení* (1888); L. N. Tolstoj, *Vojna a mír* (1888–1890), *Vláda tmy* (1895); A. S. Puškin, *Píková dáma* (1894); I. A. Gončarov, *Oblomov* (1902–1903); A. F. Pisemskij, *Tisíc duší* (1905). — Spisy bratří Mrštíků u J. Otty v l. 1914–26 (14 sv.). — Bibliografie E. Macka v monografií V. Justla (1963).

LITERATURA

B. Mrštíková: Vzpomínky (1950, 2 sv.); V. Justl: Bratři Mrštíkové (1963, o jejich díle dramatickém; s bibliografií a literaturou k jejich dramatickému dílu) a v dosl. k Santě Lucii (1958). F. X. Šalda v KP 1—13 (1949—63) a v Duši a díle (1913, v Souboru díla F. X. Šaldy 1950); M. Hýsek v publikaci o J. Holečkovi — O bratřech Mrštících (1940) a ve Středě 1912; A. Novák ve Zvonech domova (1916, o Zumrech); A. Mrštík v kn. Nit stříbrná (1926); F. S. Procházka v Almanachu České akademie věd a umění (1926); K. Sezima v Podobiznách a reliéfech (1927); M. Maralík ve sborníku O čes. lit. kritiku (1940); R. Parolek ve sborníku Pražská universita moskevské universitě (1955, o vztahu V. M. k Dobroľjubovi); v Sov. literatuře 1955 (o vlivu rus. dramatu na dílo Mrštíků); v Cs. rusistice 1956 (o vztahu V. M. k Dostojevskému) a v Acta Univ. Carolinae, Philologica 2, 1960, Slavica Pragensia 2 (o cestě V. M. do Ruska); J. Dolanský v kn. Místíři rus. realismu u nás (1960). F. V. Krejčí v Rozhledech 1896—97; J. Kamper v Obzoru lit. a uměleckém 1901; J. K. Pojezdný v Osvětě 1914; V. Nezkusil v ČLit 1961.

ju

Jiří Mucha

12. 3. 1915 Praha

Syn malíře Alfonse Muchy. R. 1934 maturoval na pražském klasickém gymnasiu (během studia strávil dva roky ve Švýcarsku a Francii), r. 1939 vystudoval v Praze medicínu a dějiny umění a orientalistiku. Od r. 1934 cestoval po různých evropských zemích, od r. 1937 žil většinou ve Francii. R. 1939 se přihlásil do francouzské armády a pak evakuoval do Anglie, kde se stal důstojníkem letectva a zároveň válečným zpravodajem britského rozhlasu v severní Africe, na Středním a Dálném východě a od invaze na západní frontě. Od r. 1945 žije v Československu, ale v prvních letech jako novinář stále ještě hodně cestoval. Nyní se věnuje výhradně literatuře. — Debutoval r. 1931 verši v Lidových novinách. Za pobytu ve Francii byl kulturním dopisovatelem Lidových novin. V Anglii r. 1941—43 redigoval čs. kulturní měsíčník Obzor, v l. 1941—46 byl spoluredaktorem anglických literárních časopisů New Writing a Daylight.

V řadě próz těží Mucha ze svých bohatých válečných zkušeností. Soustřeďuje se však bez ohledu na vnější dějovou poutavost k psychické problematice postav mar-

ně hledajících východisko z osamělosti nebo nějakou jistotu, která by jim pomohla vymanit se z životního zplnění (jež je hl. v románu *Spálená setba* pojata jako důsledek válečných zážitků). Tuto problematiku vyjádřil nehlouběji a na rozdíl od většiny předchozích prací důsledně v konkrétních obrazech v románu *Válka pokračuje*, konfrontujícím pohraničního osídle s bývalým příslušníkem západní armády, který znovu prchá na západ. Román s autobiografickými prvky *Pravděpodobná tvář*, první díl dvoudílného cyklu, se hlavně v četných úvahách nespravedlivě šikanovaného novináře vyrovnává s tíživou atmosférou období kultu osobnosti a v konfrontaci s problematikou soudobého kapitalistického světa se zamýšlí nad otázkami smyslu lidského života a svobody. — M. překládá z angloamerické literatury (prózu a dramata) a od r. 1953 píše také filmové scénáře.

BIBLIOGRAFIE

Ugie a cesta na konec světa (P 1941), Problémy nadporučíka Knapa (Pp 1946, anglicky 1945), Most (R 1946, anglicky 1943), Oheň proti ohni (Pp 1947), Spálená setba (R 1948), Skleněná stěna (P 1948), Válka pokračuje (R 1949), Čím zraje čas (Pp 1958), Pravděpodobná tvář (R 1963). — Provedené hry: U zlatého věku (1947), Sex a světla Manhattanu (1958; také s názvem Broučci ve fraku).

LITERATURA

I. Skála o Mostu v Tvorbě 1947 (Závažný pokus o válečný román). pb

Jan Mukařovský

11. 11. 1891 Písek

Narodil se v rodině středoškolského profesora. Po maturitě na gymnasiu v Písku (1910) studoval v Praze na filosofické fakultě lingvistiku (u E. Smetánky, O. Hujera, J. Zubatého) a estetiku (u O. Zicha); doktorát 1915. Od téhož roku působil v Plzni a od r. 1925 v Praze na gymnasiu v Truhlářské ulici jako středoškolský profesor češtiny a francouzštiny. Roku 1926 začal pracovat v Pražském lingvistickém kroužku, v němž brzy patřil k nejinitiativnějším osobnostem. R. 1929 se habilitoval jako docent estetiky na Karlově universitě (prací *Příspěvek k estetice*

českého verše). V l. 1931–37 působil také na filosofické fakultě v Bratislavě, kde byl jmenován r. 1934 profesorem. R. 1937 byl na pražské universitě pověřen vedením estetického semináře. V té době patřil již k předním představitelům levicově orientované vědecké inteligence u nás, udržoval těsný osobní kontakt s mnoha avantgardními umělci (Vančura →, Nezval →, Honzl →, Burian →) a vyvíjel také mezinárodní aktivitu iniciativní účastí na různých vědeckých kongresech. Mimořádným profesorem byl jmenován r. 1938, řádným r. 1948. Po válce podstatně zintenzivnil svou činnost kulturně politickou. V l. 1948–53 řídil přestavbu Karlovy university jako její rektor. Při založení ČSAV byl jmenován akademikem; vybudoval Ústav pro českou literaturu, v jehož čele stál v l. 1951–62. Od roku 1948 nepřetržitě působil ve světovém i domácím hnutí obránců míru (člen Světové rady míru, předseda Čs. výboru obránců míru). Kromě své nepřetržité učitelské práce na filosofické fakultě podílel se M. také teoretickou prací na řešení aktuálních otázek současné literatury. — Svě studie publikoval v Časopisu pro moderní filologii, Listech filologických, Plánu, Činu, Listech pro umění a kritiku, Panorámě, Slovu a slovesnosti (v l. 1935–43 a 1946–51 pracoval v jeho redakci), České literatuře (hlavním redaktorem byl v l. 1953–62) aj., i v sbornících Spisovná čeština a jazyková kultura (1932), Sborník filologický (zde r. 1934 Poláková Vznešenost přírody), Torzo a tajemství Máchova díla (1938) aj. Uspořádal výběr z prózy K. Čapka (s úvodem, 1934).

Jan Mukařovský patří mezi přední české literární vědce a estetiky; jeho vědecký i občanský vývoj ztělesňuje kontinuitu soudobého marxistického myšlení s pokrokovými tradicemi české vědy o umění (Hostinský →, Zich →), kritiky (F. X. Šalda →) i meziválečné levé avantgardy. M. zájem byl zpočátku zaměřen lingvisticky, ale již jeho první knižně publikovaná studie (*Příspěvek k estetice českého verše*) přechází od otázek stylistických k obecnější literárněvědné problematice. Přibližně do poloviny třicátých let přelévají u něho práce zaměřené k výzkumu

jazykové stránky literárních děl, které překonávají zastaralá metodologická východiska pozitivistické a psychologické školy i různých duchovnědných směrů, převažujících v tehdejší literární vědě a kritice. Poučen úsilím badatelů tzv. ruské formální školy o přesný pojmový systém a o vymezení předmětu literárního výzkumu zabývá se rozбором jazykové formy díla, kterou postupně spojuje s analýzou sémantickou i tematickou (*Máchův Máj. Estetická studie*). Tím překonává formalistické východisko a dospívá k pojmu nedílné jednoty všech složek díla, v němž celek není prostým součtem částí, ale dialektickou jednotou, vytvářející vyšší dynamickou strukturu. M. vědecký vývoj ve třicátých a čtyřicátých letech byl ve znamení literárněvědného a estetického strukturalismu, jehož specifickou českou podobu sám iniciativně určoval. Protože se M. neuzavřel v obecných gnoseologických principech strukturalismu, protože jeho vědecké dílo bylo neustále v kontaktu s progresivním uměním soudobým i s kulturním dědictvím pojatým jako živá hodnota, cílevědomě rozšiřoval a prohluboval aspekty svého výzkumu, logicky dospívaje k dialektickomaterialistické metodě. V práci *Poláková Vznešenost přírody* si položil otázku, jaký je vztah literárního procesu ke společenskému pohybu; ač ještě vycházel z koncepce vývojové imanence, otevřel si již cestu k řešení problematiky společenské funkce i hodnoty literárního díla. Výzkum estetické funkce a jejího vztahu k mimoestetické oblasti (*Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*) vedl k specifikaci vztahů mezi uměleckým a společenským vývojem. Také v oblasti rozboru jazykové stránky literárního díla směřuje M. výzkum ke stále komplexnějším otázkám. Vedle prací z oblasti teorie verše (*Obecné zásady a vývoj novočeského verše*, v Čs. vlastivědě III) přináší cenné výsledky jeho studium individuální osobitosti básnického stylu. Jeho stati o Němcové, Nerudovi, Hájkovi, Čapkoví, Hlaváčkoví, Theerovi, Bezručovi, Wolkrovi, Vančurovi, Nezvalovi, Olbrachtovi aj. přinášejí nejen konkrétní poznatky o specifčnosti umělecké tvorby jednotlivých básníků a spisovatelů, ale také obecné impulsy pro stylisti-

ku, pro studium větné intonace, sémantiky básnického obrazu, zvukové a sémantické výstavby textu, specifčnosti monologické či dialogické promluvy apod. Analýza individuálního básnického stylu směřovala čím dál tím zřetelněji k postižení celkových vztahů mezi uměleckou osobností a dilem, mezi tvorbou a skutečností (*Genetika smyslu v Máchově poezii*). V estetických studiích obracel svou pozornost zvláště k aktuální problematice soudobého umění, zejména divadla, malířství, filmu a architektury. Nejednou také vystupoval jako teoretik zobecňující nové rysy české meziválečné avantgardní tvorby (Nezvalovy, Vančurovy, Burianovy aj.) a moderního umění vůbec (*Dialektické rozpory v moderním umění*). Za války a průběhem čtyřicátých let rozvíjí svou vědeckou činnost již uvědoměle na marxistické bázi. V souhlase s aktuálními úkoly v oblasti přestavby naší vědy, kde do popředí vystupovaly otázky světónázorové orientace (*Stranickost ve vědě a v umění*) a problematika kulturní revoluce, zaměřuje se k výzkumu zákonitostí literárního vývoje. Ve studiích z této doby (Lidovost jako základní činitel literárního vývoje, monografické práce o Němcové, Nerudovi, Vančurovi, Olbrachtovi, Čapkoví aj.) si M. ujasňoval problematiku určujících činitelů literárního procesu, individuální tvůrčí cesty a stylu i otázky vztahů uměleckého díla ke skutečnosti. Opíraje se o výsledky své práce a soudobé marxistické literární vědy, řídil řadu velkých kolektivních úkolů (konceptce Památníku národního písemnictví, Národní knihovny, Ústavu pro českou literaturu, akademických Dějin české literatury). V poslední době se zabývá teoretickými otázkami meziválečné a současné literatury, zejména prózy; v popředí jeho zájmu zůstávají zvláště problémy vnitřních proměn literárního procesu i otázky individuální tvůrčí metody.

BIBLIOGRAFIE

Příspěvek k estetice českého verše (1923), Máchův Máj. Estetická studie (1928), Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty (1936), Kapitoly z české poetiky I, II (1941, I—III 1948; soubor studií z l. 1925—40). O V. a. dislavu Vančurovi (1946). Stranickost ve vědě a v umění (1949, st. cena), Božena Němcová (1950), Kultura v boji za mír (1951), Z čes-

kej literatury (výbor studií, 1961). — Bibliografie v Kapiolách III (1948), ve sborníku J. Mukařovskému (1952) a v ČLit 1961.

LITERATURA

J. Mukařovskému k šedesátce (1952, s bibliografií). F. X. Šalda v *ŠZáp* 1934—35 (Příklad literárního dějepisu strukturního); Kurt Konrad v kn. *Ztvárněte skutečnost* (1963). O. Šus v *Plameni* 1961 (č. 11); F. Vodička v *ČLit* 1961. mg

Vladimír Müller

8. 8. 1904 Praha

Studoval reálné gymnasium v Praze (1915—24) a dějiny moderních literatur na filosofické fakultě KU (1925—29, doktorát 1929). V l. 1930—35 působil jako redaktor Národních listů, kam psal divadelní a filmové referáty. Potom pracoval v pražském rozhlasu, postupně jako lektor, dramaturg, režisér a vedoucí slovesného oboru; pro rozhlas upravil a zčásti přeložil hry Shakespeareovy, Molièrovy, Schillerovy, Ibsenovy, Björnsonovy, L. N. Tolstého, Beaumarchaise aj.; zdramatizoval řadu románů (Dumas, Herrmann, Winter aj.) a napsal též několik her (Zrádce Arnošt Ottowalský aj.). Od r. 1943 do konce okupace působil jako filmový a divadelní dramaturg v Praze. Po válce byl kulturním redaktorem v Rozhledech, dramaturgem Státního filmu a v l. 1949—58 vedoucím pracovníkem Čs. divadelního a literárního jednatelství a Divadelního ústavu. Dnes se věnuje výhradně spisovatelské práci. Příspěvky v časopisech Národní listy, Literární rozhledy, Rozhledy, Svobodné Československo, Jas aj. Uspořádal: Z korespondence Jiráska-dramatika (1952), Padesát let Městských divadel pražských (sborník 1958). Vydával hry K. Klicpery, G. Preissové, A. Jiráska, L. Stroupežnického aj. Práce Vladimíra Müllera patří především divadlu. Do r. 1945 se uplatňoval jako publicista, kritik, dramatik, překladatel a redaktor. V poválečné době se věnoval především práci editorské a literárněhistorické. Významnější místo v této činnosti zaujímá jím doplněné vydání Vondráčkových dvousvazkových Dějin českého divadla (1956, 1957) a beletrizující studie o stěžejních obdobích dějin Národní-

ho divadla. — Z M. prací beletristických je nejvýznačnější historická próza s náměty převážně z rudolfinské doby a třicetileté války. Rozvíjí v ní, právě tak jako ve svých historických dramatech jevištních i rozhlasových (*Rybníkář Kuba, Zrádce Arnošt Ottovalský*), poutavé příběhy, v nichž nejde ani tak o věrnost historické látce nebo o psychologickou kresbu, jako spíše o rozmanitost lidských osudů a jejich vzájemné proplétání. Akcentovaná epičnost a dramatická stává se však často samoúčelem a historické prostředí tvoří jen pikantní kulisu.

BIBLIOGRAFIE

Žebrák s erbem (R 1941, 2. přeprac. vyd. 1946), Rybníkář Kuba (D 1942, i prem.), Pětiletá růže (Pp 1943), Meč a srdce (Pp 1946), Bloudění Dorotky vojandy (P 1946), Pověsti stověžatého města (1946), Naši furianti Ladislava Stroupežnického (studie, 1947), F. A. Šubert (studie, 1949), V. K. Klicpera (studie, 1949), Ladislav Stroupežnický (studie, 1949), Eduard Vojan (obraz. publikace se studií, 1954), Vojanův Středý den (P 1956), Vyprávění o Národním divadle (1963). Provedené hry: Zrádce Arnošt Ottovalský (1948), Cvrček u krbu (D podle Ch. Dickense, 1957) Nebohý pan Podeš (D podle L. Holberga, 1958), Pro českou Thálii (1959). uš

Alois Musil

30. 6. 1868 *Rychtářov u Vyškova*
12. 4. 1944 *Otryby*
u *Českého Šternberku*

Pocházel z rolnické rodiny. Z existenčních důvodů opustil v šesté gymnasiu a studoval v Olomouci bohosloví. Po vysvěcení (1891) působil jako katecheta v Moravské Ostravě, od r. 1898 v Olomouci. R. 1895 získal doktorát teologie a pokračoval ve studiích na zahraničních univerzitách (Jeruzalém, Bejrút, Cambridge,

Londýn, Vídeň). Od r. 1902 byl profesorem starozákonního studia a orientálních jazyků v Olomouci, v l. 1909—20 profesorem na bohoslovecké fakultě ve Vídni, odkud přešel na Karlovu universitu do Prahy; zde působil až do r. 1938. — Přispíval do *Venkova* (hlavně úvodníky o politické situaci na Blízkém východě).

Výtěžky ze svých cest po Arabském poloostrově zpracoval Musil v četných pracích vědeckých i v cestopisných fejetonech a v románech pro mládež. Umělecky nejsou náročné, dovedl v nich však vhodným využitím historických a národopisných znalostí vytvořit poutavou představnou osobitěho způsobu života i myšlení beduinů. Jeho politické studie trpí loajalností, kterou u nás M. zachovával ke všem politickým režimům.

BIBLIOGRAFIE

Pod ochranou Núriho (Ff 1929), V posvátném Hedžasu (Ff 1929), V zemi královny Zanolie (Ff 1930), V bibličeském ráji (Ff 1930), Mezi Šammary (Ff 1931), Za Mrtvým mořem (Ff 1931), Tajemná Amra (Ff 1932), V roklích edomských (Ff 1932), Poprvé v poušti (P 1932), V neznámé zemi (Ff 1932), Syn pouště (R 1933), Mstitel (R 1933), V zakletém zámku (P 1934), Vlastní cestou (P 1934), Dnešní orient v politice světové (polit. studie, 1935), Mezi Eufratem a Tigridem. Nový Irák (polit. studie, 1935), Na Sinaji (R 1935), Ve stínu křížáckého hradu (R 1935), Měděné doly (R 1936), Pod Himálajemi. Nová Indie (polit. studie, 1936), Země Arijců. Nový Irán. Nový Afganistan (polit. studie, 1936), Skalní město (R 1937), Zaslíbená země. Nová Palestina (polit. studie, 1937), Od Libanonu k Tigridu. Nová Sýrie (polit. studie, 1938), V Negebu (Ff 1938), Křesťanské cirkve nynějšího Orientu (polit. studie, 1939), Itálie v Africe (polit. studie, 1939), Na Hermonu (P 1939), Most do Asie. Nové Turecko (polit. studie, 1941), Stará Etiopie. Nový Súdán (polit. studie, 1941) aj.

LITERATURA

F. Menčík: Prof. dr. A. M. (1908); E. Reich: A. M. (1930). dh